

รายงานฉบับสมบูรณ์
โครงการวิจัยศึกษากระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่จากฐานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชน
ตำบลทุ่งกุลา อำเภอสวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
สัญญาเลขที่ RDG60E0022

โดย
นางสาวทองทิพย์ ภูมิวงศ์ และคณะ

สนับสนุนโดย
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

รายงานฉบับสมบูรณ์
โครงการวิจัยศึกษากระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่จากฐานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชน
ตำบลทุ่งกุลา อำเภอสวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

คณะผู้วิจัย

1. นางสาวทองทิพย์	ภูมิวงศ์	หัวหน้าโครงการ
2. นางศศิธร	พรมเทพ	ทีมวิจัย
3. นางนารี	ชุนน้ำเที่ยง	ทีมวิจัย
4. นางสาวศรีกัลยา	ภูต้ายผา	ทีมวิจัย
5. เด็กหญิงพรนภา	ปาโสม	ทีมวิจัย
6. เด็กชายปกรณ์	เกตุอุบล	ทีมวิจัย
7. นางสาวแววมณี	แสนขาลี	ทีมวิจัย
8. นางทองพูน	แสงดาว	ทีมวิจัย
9. นางสาวทัศนะนันท์	ชั้นเงินพันธ์	ทีมวิจัย
10. นางสาวนัยนา	ภูมิวงศ์	ทีมวิจัย
11. นางสาวอรรณวดี	อุไรรัมย์	ทีมวิจัย
12. นางเหรียญ	สิงห์โพนงาม	ทีมวิจัย
13. นางสาวสงวนศรี	เหลาพิมพ์	ทีมวิจัย
14. นางบัวไข	สีบเพ็ง	ทีมวิจัย
15. นางบุญยัง	มณีรัตน์	ทีมวิจัย

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

บอกเล่าเพื่อความเข้าใจร่วมกัน

งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดทบทวนสถานการณ์ ตั้งคำถาม วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ วิเคราะห์ สรุปผลการทำงานและหาคำตอบเพื่อปรับปรุงงานต่อไป” กล่าวคือ งานวิจัยเพื่อ ท้องถิ่นเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เน้นการให้ “คน” ในชุมชนเข้ามาร่วมในกระบวนการวิจัย ตั้งแต่ การเริ่มคิด การตั้งคำถาม การวางแผน และค้นหาคำตอบอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรม โดยเรียนรู้จากการ ปฏิบัติการจริง (Action Research) อันทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ สร้างผลงาน มีความเข้มแข็งในการแก้ปัญหา ของตนเอง และสามารถใช้กระบวนการนี้ในการแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ในท้องถิ่น โดยมีกระบวนการศึกษา เรียนรู้อย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังนั้นจุดเน้นของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงอยู่ที่ “กระบวนการ” มากกว่า “ผลลัพธ์” เพื่อให้ชาวบ้านได้ประโยชน์จากงานวิจัยโดยตรง และให้งานวิจัยมีส่วนในการแก้ปัญหาของ ชาวบ้าน รวมทั้งเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชน ซึ่งจะต้องอาศัย “เวที” (การประชุม เสวนา พูดคุย ถกเถียง) เป็นวิธีการเพื่อให้คนในชุมชน ทั้งชาวบ้าน ครู นักพัฒนา สมาชิกอบต. ข้าราชการ หรือกลุ่มคน อื่นๆ เข้ามาร่วมหา ร่วมใช้ “ปัญญา” ในกระบวนการวิจัย

“กระบวนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น” หมายถึง การทำงานอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อตอบ “คำถาม” หรือ “ความสงสัย” บางอย่าง ดังนั้นสิ่งสำคัญคือประเด็น “คำถาม” ต้องคมชัด โดยมีการแยกแยะ ประเด็นว่า ข้อสงสัยอยู่ตรงไหน มีการหา “ข้อมูล” ก่อนทำ มีการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูล มี การ “วางแผน” การทำงานบนฐานข้อมูลที่มีอยู่ และในระหว่างลงมือทำการ “บันทึก” มีการ “ทบทวน” ความก้าวหน้า “วิเคราะห์” ความสำเร็จและอุปสรรคอย่างสม่ำเสมอ เพื่อ “ถอด” กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นออกมาให้ชัดเจน ในที่สุดก็จะสามารถ “สรุปบทเรียน” ตอบคำถามที่ตั้งไว้ แล้วอาจจะทำใหม่ให้ดีขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปใช้เป็นบทเรียนสำหรับเรื่องอื่น ๆ หรือพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งหมดนี้กระทำโดย “ผู้ที่สงสัย” ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั่นเอง ดังนั้นกระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึง เป็นงานวิจัยอีกแบบหนึ่งที่ไม่มีติดกับระเบียบแบบแผนทางวิชาการมากนัก แต่เป็นการสร้างความรู้ในตัว คนท้องถิ่น โดยคนท้องถิ่น เพื่อคนท้องถิ่น โดยมุ่งแก้ไขปัญหาด้วยการทดลองทำจริง และมีการบันทึกและ วิเคราะห์อย่างเป็นระบบ การวิจัยแบบนี้จึงไม่ใช่เครื่องมือทางวิชาการ ไม่ใช่ของศักดิ์สิทธิ์ที่ผูกขาดอยู่กับ ครูบาอาจารย์ แต่เป็นเครื่องมือธรรมดาที่ชาวบ้านก็ใช้เป็น เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ได้ใช้วิธีการสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นตามแนวคิดและหลักการ ดังกล่าวมาแล้วในระยะเวลาหนึ่ง พบว่า ชาวบ้านหรือทีมวิจัยส่วนใหญ่สามารถสะท้อนการดำเนินงานด้วย การบอกเล่าได้เป็นอย่างดี ในขณะเดียวกันก็พบว่า การเขียนรายงาน เป็นปัญหาที่สร้างความหนักใจให้แก่ นักวิจัยเป็นอย่างมาก ดังนั้นด้วยความตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น จึงได้ ปรับรูปแบบการเขียนรายงานวิจัย ให้มีความยืดหยุ่น และมีความง่ายต่อการนำเสนอออกมาใน รูปแบบ ที่นักวิจัยถนัด โดยไม่มียึดติดในเรื่องของภาษาและรูปแบบที่เป็นวิชาการมากเกินไป ซึ่งเป้าหมายสำคัญของ รายงานวิจัยยังคงมุ่งเน้นการนำเสนอให้เห็นภาพของกระบวนการวิจัยมากกว่าผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัย โดย กลไกสำคัญที่จะช่วยให้ทีมวิจัยมีความสามารถเขียนรายงานที่นำเสนอกระบวนการวิจัยได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ ศูนย์ประสานงานวิจัย (Node) ในพื้นที่ ซึ่งทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงโครงการวิจัยมาตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่ง จบการทำงานวิจัย ดังนั้น Node จะรับรู้พัฒนาการของโครงการวิจัยมาโดยตลอด บทบาทการวิเคราะห์ เนื้อหาหรือกิจกรรมของโครงการจึงเป็นการทำงานร่วมกันระหว่าง Node และนักวิจัย ซึ่งความร่วมมือ ดังกล่าวได้นำมาซึ่งการถอดบทเรียนโครงการวิจัยสู่การเขียนมาเป็นรายงานวิจัยที่มีคุณค่าในที่สุด

อย่างไรก็ตาม รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นอาจไม่สมบูรณ์แบบดังเช่นรายงานวิจัยเชิงวิชาการ โดยทั่วไป หากแต่ได้คำตอบและเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการวิจัย ซึ่งท่านสามารถเข้าไปค้นหา ศึกษาและเรียนรู้เพิ่มเติมได้จากพื้นที่

สกว.ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

คำนำ

โครงการ “ศึกษากระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่จากฐานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชน ตำบลทุ่งกุลา อำเภอสวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1.ศึกษาสถานการณ์ สภาพปัญหาการสร้างการเรียนรู้แก่ลูกหลาน และเกษตรกรในตำบลทุ่งกุลา 2.ศึกษาบทเรียนที่ผ่านมาในการดำเนินงานของกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลาที่เกี่ยวข้องกับการสร้างการเรียนรู้แก่คนรุ่นใหม่ในชุมชนเกษตรกรรม และ 3.ศึกษากระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่จากฐานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชน ตำบลทุ่งกุลา อำเภอสวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

การดำเนินกระบวนการวิจัยเน้นการมีส่วนร่วมของทีมนักวิจัยทุกขั้นตอนตั้งแต่ช่วงพัฒนาโครงการ กำหนดกรอบเนื้อหา ออกแบบเครื่องมือการเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล สรุปผลและอภิปรายผลรวมถึงการ ปฏิบัติการทดลองพร้อมทั้งสรุปกระบวนการวิจัยจนเสร็จสิ้นแล้ว ดังนั้นทีมนักวิจัยจึงได้จัดทำรายงานฉบับ สมบูรณ์มายังสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น

งานวิจัยโครงการนี้ได้รับความร่วมมือจากชุมชน ทีมนักวิจัย พี่เลี้ยงชุดประเด็น ศูนย์ประสานงานและ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายท้องถิ่นวิจัยท้องถิ่น ทั้งในแง่ความรู้การพัฒนาศักยภาพทีมนักวิจัย และงบประมาณในการดำเนินงาน จนงานได้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์โครงการทีมนักวิจัยจึงขอขอบพระคุณ ทุกๆท่านที่ได้เสียสละเวลาและมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย

นางสาวทองทิพย์ ภูมิวงศ์ และคณะ

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

โครงการศึกษากระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่จากฐานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชน ตำบลทุ่งกุลารำไร อำเภอสวรรคภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์ สภาพปัญหาการสร้างการเรียนรู้แก่ลูกหลาน และเกษตรกรในตำบลทุ่งกุลารำไร เพื่อศึกษาบทเรียนที่ผ่านมาในการดำเนินงานของกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลารำไร ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างการเรียนรู้แก่คนรุ่นใหม่ในชุมชนเกษตรกรรม และ เพื่อศึกษากระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่จากฐานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชน ตำบลทุ่งกุลารำไร อำเภอสวรรคภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ระยะเวลาดำเนินการวิจัยทั้งสิ้น 15 เดือน ตั้งแต่เดือนมีนาคม 2560 ถึงเดือน พฤษภาคม 2561 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้ปกครอง แบบสัมภาษณ์สำหรับคนรุ่นใหม่ แบบสัมภาษณ์กลุ่ม ส่วนกระบวนการวิจัย ประกอบด้วยขั้นตอน 1) การค้นหาทีมวิจัย 2) การพัฒนาโจทย์การวิจัย และการกลั่นกรองโครงการ 3) การชี้แจงโครงการ 4) การศึกษาข้อมูล 5) การคืนข้อมูลให้กับชุมชน 6) การศึกษาดูงาน 7) การทดลองปฏิบัติการ และ 8) การสร้างการเรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย

ผลการศึกษา สถานการณ์ สภาพปัญหาการสร้างการเรียนรู้แก่ลูกหลาน และเกษตรกรในตำบลทุ่งกุลารำไร พบว่าทัศนคติผู้ปกครองเกี่ยวกับการประกอบอาชีพทางเลือกนั้น อยากให้ลูกหลานประกอบอาชีพเกษตรกรรมและอาชีพทางเลือก(ทอดผ้า) เห็นว่าอาชีพเกษตรกรรม เป็นอาชีพหลักที่สำคัญของครอบครัวเลี้ยงตัวเองได้ พึ่งพาตัวเองได้ มีอยู่ มีกิน ได้กินอาหารปลอดภัย เลี้ยงครอบครัวได้ แต่ก็พบว่าผู้ปกครองส่วนใหญ่ มีความวิตกกังวลต่อการประกอบอาชีพการเกษตรของบุตรหลาน ทัศนคติคนรุ่นใหม่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพทางเลือก พบว่า ปัจจัยที่ช่วยให้คนรุ่นใหม่ประสบผลสำเร็จในการสืบทอดอาชีพของผู้ปกครองคือ ผู้ปกครองเข้าใจ ส่งเสริม มีเงินทุนสนับสนุน มีความรู้ในสิ่งที่ตัวเองจะทำ มีเพื่อน มีตลาด มีรายได้ที่มั่นคง ปัญหาอุปสรรคในการทำอาชีพในชุมชน คือ ไม่มีความรู้ ไม่มั่นใจ ไม่มีทักษะในการทำ ไม่มีตลาด ไม่มีรายได้ แหล่งเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่ ถ้ามพ่อแมผู้ปกครอง หาในเน็ต ดูคลิปอาชีพที่ตัวเองสนใจแล้วลองลงมือทำ ทำตามคำชวนของพ่อแม่ วิธีการที่คนรุ่นใหม่จะสนใจประกอบอาชีพตามผู้ปกครองในชุมชน มีรายได้แน่นอน ชัดเจน อิสระ พ่อแม่ให้โอกาส มีกลุ่มเพื่อนที่สนใจเหมือนกัน มีแหล่งขาย อย่างไรก็ตามพบว่า ปัจจุบันคนรุ่นใหม่ ไม่ค่อยได้ช่วยเหลืองานอาชีพที่พ่อแม่ทำอยู่ เนื่องจากไม่มีเวลา ยังต้องเรียนหนังสืออยู่ และจะประกอบอาชีพตามผู้ปกครอง มีรายได้ดี พึ่งตนเองได้ เลี้ยงชีพได้ ไม่มีหนี้สิน

บทเรียนที่ผ่านมาในการดำเนินงานของกลุ่มต่างๆในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลารำไร ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างการเรียนรู้แก่คนรุ่นใหม่ในชุมชนเกษตรกรรม พบว่า การถ่ายทอดทักษะการทำเกษตรทำนาปลูกผัก การทอดผ้าเลี้ยงสัตว์ ควรเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติของครอบครัว และครอบครัวก็มีการถ่ายทอดทักษะดังกล่าวให้กับลูกหลานในครอบครัว ในชุมชนอยู่แล้วโดยธรรมชาติ แต่คนรุ่นใหม่ขาดทักษะการทำการตลาดซึ่งการทำตามคนรุ่นเก่าทำเพื่อให้อยู่ได้ ในขณะที่คนรุ่นใหม่อยากมีรายได้ที่แน่นอน มีรายได้ที่ชัดเจน และมีเงินเก็บจากการทำอาชีพดังกล่าว คนรุ่นใหม่ต้องการช่องทางการตลาด หรือการสร้างรายได้จากอาชีพที่ผู้ปกครองทำอยู่ หรือเพิ่มมูลค่าจากสิ่งที่ผู้ปกครองทำอยู่ การถ่ายทอดทักษะอาชีพที่มีอยู่ในชุมชนให้คนรุ่นใหม่ ต้องอาศัยเวลา และให้โอกาสคนรุ่นใหม่ได้ทดลองทำในสิ่งที่คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้มา ให้คนรุ่นใหม่ได้ทดลอง ได้ลงมือทำ ได้บทเรียนจากการลงมือทำ และคนรุ่นเก่าต้องใจเย็นพอที่จะไม่ตัดสินวิธีการของคนรุ่นใหม่

กระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่จากฐานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชน ตำบลทุ่งกุลา อำเภอสุวรรณภูมิประกอบด้วย 1)การค้นหาคุณค่า และความหมายของฐานเศรษฐกิจเดิมในชุมชน คือ การมีอยู่มีกิน การมีรายได้ การมีสังคมรวมกลุ่ม และคุณค่าอื่นๆเพิ่มเติม 2)การเชื่อมโยงคุณค่า และความหมายของฐานเศรษฐกิจเดิมในชุมชนกับคุณค่าการมีคุณภาพชีวิตที่ดี สุขภาพดี เป็นการทำงานดี มีเงิน สิ่งแวดล้อมที่ดี มีกระบวนการทางสังคมดี การพึ่งตนเอง 3)การเรียนรู้จากการลงมือทำ กลุ่มที่มีอายุต่ำกว่า 25 ปี ได้การเรียนรู้เรื่องการปลูกผัก เรียนรู้เรื่องการทำอาหาร ได้พัฒนาคุณลักษณะที่ดีอื่นๆ –เด็กซึมซับและเกิดการรับผิดชอบโดยธรรมชาติ กลุ่มที่มีอายุมากกว่า 25 ปี การสร้างความเชื่อมั่นในการปลูกผัก การวางแผนชนิด ผักในการปลูก การขาย และรายได้

ข้อเสนอแนะในการวิจัย ก็คือ การสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่บนฐานเศรษฐกิจของชุมชนเป็นงานที่ต้องสร้างการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง กลุ่มเล็ก ควรระบุกลุ่มเป้าหมายให้ชัด แคม และมีคุณสมบัติที่ชัดเจน

การเรียนรู้ต้องมีความหลากหลาย ทั้งบนฐานเดิมของชุมชน และเชื่อมโยงกับ สังคมภายนอก ทั้งมิติทางสังคม เศรษฐกิจ และจิตวิญญาณ และควรเรียนรู้ผ่านการถอดบทเรียนของเกษตรกรรุ่นใหม่ เพื่อค้นหาคุณค่า ความหมาย ตลอดจนการสร้างเชื่อมั่น และเข้าใจเหตุปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างการเรียนรู้ ในระดับการเปลี่ยนแปลง

สารบัญ

หน้า

คำนำ

สารบัญ

สารบัญตาราง

บทที่ 1 บทนำ

1

บทที่ 2 ทบทวนแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

7

บทที่ 3 กระบวนการศึกษา

26

บทที่ 4 ผลการศึกษา

57

บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย

77

บรรณานุกรม

82

ภาคผนวก

86

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
ตารางที่ 1 ตารางแสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ปกครอง	60
ตารางที่ 2 ตารางแสดงข้อมูลพื้นฐานของคนรุ่นใหม่	62
ตารางที่ 3 ตารางแสดงทัศนคติของผู้ปกครองต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรมรุ่นใหม่	71

บทที่ 1

บทนำ

1. หลักการและเหตุผล

ตำบลทุ่งกุลา อำเภอสวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นตำบลขนาดกลาง ตั้งอยู่ใจกลางพื้นที่ทุ่งกุลาร่องให้ ห่างจากตัวจังหวัดร้อยเอ็ดประมาณ 80 กิโลเมตร ตั้งอยู่ติดแม่น้ำมูล ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ผลิตข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจหลัก ที่ดินทำกินโดยเฉลี่ยประมาณ 30 ไร่ ต่อครัวเรือน ถือเป็นแหล่งผลิตข้าวหอมมะลิชั้นดีแห่งหนึ่งของประเทศ ทุ่งกุลาร่องให้เดิมขึ้นชื่อว่าเป็นพื้นที่แห้งแล้ง อยู่ในความสนใจขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชนมาโดยตลอดในปี พ.ศ. 2530 สมาคมเทคโนโลยีที่เหมาะสมได้เข้ามาทำงานในพื้นที่โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านรวมกลุ่มทำกิจกรรมที่สามารถสร้างรายได้ หลังว่างเว้นการทำงาน จากการประชาคมหมู่บ้านในตำบลทุ่งกุลา ทั้ง 3 หมู่บ้านตัดสินใจรวมกลุ่มทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ เพื่อสืบสานภูมิปัญญาในการทอผ้าและย้อมสีธรรมชาติ โดยเจ้าหน้าที่ของสมาคมเทคโนโลยีที่เหมาะสมได้เข้ามาอบรมเทคนิคการย้อม และเป็นฝ่ายการตลาดให้ชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาตินอกจากมีส่วนในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าและย้อมผ้าของชุมชนชาวอีสาน ยังมีรายได้เฉลี่ยคนละ 3,000 บาท ต่อเดือน ลดการอพยพแรงงานออกนอกชุมชนได้ส่วนหนึ่ง ครอบครัวได้อยู่พร้อมหน้าพร้อมตา มีความใกล้ชิด มีเวลาอบรมสั่งสอนลูกหลาน

ในปี พ.ศ. 2545 โครงการเกษตรนาร่องภูมินิเวศน์ทุ่งกุลาร่องให้ ได้เข้ามาส่งเสริมการทำเกษตรแบบผสมผสาน จนเกิดกลุ่มเกษตรอินทรีย์จานเตย สมาชิกเริ่มหันมาทำเกษตรแบบอินทรีย์ทั้งการปลูกข้าวและพืชผัก มีการประชุมสมาชิกกลุ่มทุกเดือน เยี่ยมแปลงของสมาชิก จัดงานแลกเปลี่ยนพันธกรรมสนับสนุนเงินทุนหมุนเวียนในการปรับปรุงแปลงและปัจจัยการผลิตแก่สมาชิก ร่วมมือกับองค์กรในชุมชนสร้างตลาดทางเลือกระดับชุมชนขึ้น มีการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้เกี่ยวกับพืชผักอินทรีย์ รวมตัวกันปลูกต้นไม้ในแปลงรวม เพื่อเป็นพื้นที่เรียนรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มตลอดจนชาวบ้านในชุมชน รวมทั้งกิจกรรมอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นบ้าน

ต่อมาภายหลังหน่วยงานภาครัฐได้เข้ามาส่งเสริมการทำงานของกลุ่มอีกครั้ง ผ่านโครงการศูนย์ปราชญ์ในแปลงนา โดยสนับสนุนงบประมาณสร้างอาคารฝึกอบรม 1 แห่ง ในตำบลทุ่งกุลา เน้นการฝึกอบรมให้ความรู้และสาธิตการทำกิจกรรมพึ่งพาตนเองของเกษตรกร กลุ่มต่างๆ ในตำบลทุ่งกุลา เช่น กลุ่มทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลา กลุ่มเลี้ยงวัว กลุ่มสตรีผู้ผลิตอาหารแปรรูป กลายเป็นกลุ่มเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชนมีความเข้มแข็ง และสามารถดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด แต่ปัจจุบันขาดการส่งต่อกิจกรรมไปยังคนรุ่นต่อไป

เนื่องจากไม่มีกระบวนการสอนลูกหลานอย่างเป็นระบบ ขณะที่คนรุ่นหลังเข้าสู่ระบบการศึกษาภาคบังคับในโรงเรียน ภายใต้วิถีชีวิตและการบริโภคที่เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม รวมถึงการรับสื่อต่างๆ การเรียนรู้จึงมุ่งเน้นความสำคัญไปที่การศึกษาในระบบ ซึ่งอาจมองข้ามความสำคัญของวิถีชุมชน และส่งผลกระทบต่อการหล่อหลอมเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เห็นคุณค่าวิถีการทำเกษตรของครอบครัว คุณค่าของทรัพยากรที่มีในชุมชน และการพึ่งพาตนเอง

ดังนั้นกลุ่ม “บ้านนาทุ่งกุลา” พื้นที่ปฏิบัติการของเกษตรกรที่รวมกลุ่มกันเพื่อหาทางออกใหม่ให้กับอาชีพการเกษตร อย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิต บริบทของชุมชน บริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเกิดจากการตกลึกทางความคิด ของบทเรียนการทำงานอันยาวนานของกลุ่มในชุมชน จึงมีแนวทางการทำกิจกรรมผ่านครอบครัวสมาชิกกลุ่มที่เป็นต้นแบบของวิถีเกษตรกรรมทุ่งกุลา ที่ผ่านมามีการดำเนินกิจกรรมหลายอย่าง เช่น การแปรรูปและจำหน่ายผลผลิตจากแปลง (ข้าว ถั่ว กระเจี๊ยบ งาม มะกรูด และพืชผักต่างๆ) ไปพร้อมๆ กับการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับตนเอง เด็กนักเรียน และคนรุ่นใหม่ลูกหลานสมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ในนาม “โรงเรียนใต้ต้นตะขบ ” มีการประสานความร่วมมือระหว่างโรงเรียน และชุมชน ใช้ฐานชุมชนสร้างการเรียนรู้ร่วมกับการศึกษาในระบบ สร้างแรงจูงใจผ่านกิจกรรมที่ให้ผลตอบแทน สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่สนุก สร้างความประทับใจ ส่งเสริมให้เกิดเกษตรกรรุ่นใหม่ ที่เห็นคุณค่าวิถีการทำเกษตรของครอบครัว เห็นความสำคัญของทรัพยากรที่มีในชุมชน ตลอดจนบ่มเพาะความรับผิดชอบที่มีต่อครอบครัวและชุมชนต่อไป

การทำกิจกรรมของกลุ่มผู้ปกครองมีการเชื่อมต่อการทำงานกับเด็กเยาวชนลูกหลานเกษตรกร ในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลา เช่น กิจกรรมการทำนา ปลูผัก การสีข้าวด้วยมือ การทำการเกษตรในแปลงนา ในวันเสาร์ อาทิตย์อย่างต่อเนื่อง กลุ่มต่างๆ ในบ้านนา ทุ่งกุลา ปัจจุบันยังคงดำเนินงานต่อเนื่อง เช่น กลุ่มทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ กลุ่มเกษตรบ้านนา กลุ่มเลี้ยงวัว กลุ่มอาสาสมัครชุมชนที่ทำงานดูแลสุขภาพอนามัย รวมทั้งโรงเรียนใต้ต้นตะขบ และเกิดการเชื่อมประสานการทำงานร่วมกับองค์กรในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลา เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลบ้านจานเตย เทศบาลตำบลทุ่งกุลา กลุ่มอสม. กลุ่มแอโรบิค กลุ่มโรงเรียน และกลุ่มอาชีพต่างๆ องค์กรเครือข่ายนอกพื้นที่ เช่น สภาการศึกษาทางเลือกภาคอีสาน เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกภาคอีสาน สำนักงานปฏิรูปที่ดินจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นต้น ซึ่งนับว่าเป็นพื้นที่ที่มีความพร้อมในการพึ่งตนเองในวิถีเกษตรกรรม สามารถสร้างการเรียนรู้ และถ่ายทอดวิถีชีวิตดังกล่าวสู่ลูกหลาน ผลจากการทำงานที่ผ่านมาเด็กๆ สนใจกิจกรรมของกลุ่ม สนใจการปลูผัก รู้จักผักพื้นบ้านมากขึ้น กินเป็นมากขึ้น บางคนยังปลูและนำผลผลิตมาขายในตลาดนัดในชุมชน เด็กๆ มีทักษะชีวิตช่วยเหลือตัวเองได้ในชีวิตประจำวัน เช่น ก่อไฟ หุงข้าว ทำกับข้าวง่ายๆ เป็นกินอาหารพื้นบ้าน อาหารที่พ่อแม่กินได้ (ตำเมี่ยง แกงขี้เหล็ก ปลาจ่อม) เด็กบางคนผ่านระบบการศึกษา มา ตอนแรกอายุจะทำเกษตร ไม่เห็นคุณค่า อายุกลุ่มเพื่อนเดียวกัน พอได้เข้าร่วมกิจกรรม เด็กเยาวชนเกิดความรู้สึกไม่อาย ภาคภูมิใจที่ตัวเองมีที่ดินเป็นของตัวเอง มีพ่อแม่ที่เก่งการทำนา ปลูผัก หาปลา ที่ตัวเองสามารถเรียนรู้ได้ แตกต่างจากเพื่อนคนอื่นเมืองอื่นๆ ภูมิใจที่ตัวเองปลูผักแล้วได้กินผักที่ปลู มีรายได้จากการทำเกษตร เช่น รับจ้างเก็บกระเจี๊ยบ ถั่วเขียว งาม รับจ้างคัดข้าวสาร และทำงานอาสาในกลุ่มบ้านนาทุ่งกุลา ถึงแม้ว่าเด็กเยาวชนโตขึ้นจะไม่ได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เชื่อว่าเด็กกลุ่มเหล่านี้มีทักษะชีวิตทางด้านเกษตรกรรม ที่สามารถพึ่งตนเองได้ เช่น การปลูผัก หาอยู่หากิน และการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งนี้จากการทำงานที่ผ่านมาทั้งหมด มีแค่เด็ก 4 – 5 คน เท่านั้นที่ยังคงอยู่ช่วยเหลือกิจกรรมของโรงเรียนใต้ต้นตะขบ เด็กส่วนใหญ่ที่เคยร่วมกิจกรรมกับเราก็ตายไป บางคนแต่งงานมีลูก บางคนก็สนใจกิจกรรมอื่นๆ เช่น เล่นเกมสโนโตร์คัพพ์ แข่งรถมอเตอร์ไซด์ สร้างมลพิษทางเสียงและเสี่ยงกับการเกิดอุบัติเหตุในชุมชน ส่วนเด็กเล็ก อายุตั้งแต่ 4 – 12 ปี กลุ่มนี้ ไม่ได้สนใจการทำงานที่พ่อแม่ทำ ใช้เวลาส่วนมากไปกับการทำการบ้าน งานที่ครูสั่ง ดูทีวี จ้องหน้าจอโทรศัพท์ วิธีการช่วยเหลืองานในนาหมดไป บางครอบครัวอาจจะเนื่องมาจากการเลี้ยงลูกที่ไม่อยากให้ลูกลำบากในอาชีพเกษตร อยากให้ลูกเรียนให้เก่ง แล้วโตขึ้นไปทำงานอย่างอื่น จึงมีผลให้เด็กๆ ในชุมชนไม่มีทักษะชีวิตเลย

เช่น ล้างจานเองไม่เป็น ก่อไฟหุงข้าวไม่ได้ แค่ว่าจะลวกผักยังไม่รู้เลยว่าใส่น้ำมากน้อยแค่ไหน วิธีการนี้ ชาวไทอย่างไร เด็กโตบางคนแค่รับรู้ว่ายทำอะไร เคยเห็นแม่ทำ ไม่เคยทำเอง แต่ให้ลงมือทำก็ขาดความมั่นใจ ปัญหาการไม่มีผู้ถ่ายทอดความรู้ และทักษะการเกษตรให้เด็กรุ่นหลัง เนื่องจากทัศนคติผู้ปกครอง บางคนที่ยากให้ลูกหลานออกพ้นจากวิถีเกษตร โตขึ้นเป็นเจ้าคนนายคน ผลักดันให้เด็กและเยาวชนในชุมชนไม่มีทักษะทางด้านเกษตร และกลุ่มองค์กร ต่างๆ ในชุมชนก็ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการถ่ายทอดทักษะชีวิตเกษตรนี้ จึงทำให้ไม่มีใคร ไม่มีกลไก หรือหน่วยงานไหนที่จะทำงานกับเด็กและเยาวชนที่เป็นลูกหลานเกษตรกร ให้ได้มีทักษะอาชีพเกษตรกรรม

ผลการพัฒนาและโครงการวิจัยที่ผ่านมาทำให้เราได้เห็นแนวทางการทำงานในพื้นที่ เช่น มีกลุ่มชาวบ้านที่สนใจทำการเกษตรตั้งแต่ทำอยู่ทำกิน ทำเพื่อการตลาด ทำเพื่อการอนุรักษ์ แต่การทำงานที่ผ่านมาทำงานตามธรรมชาติ ไม่ได้มีการทำงานการประชุมต่อเนื่อง วงคุยกันตามธรรมชาติ เช่น งานบุญประเพณี ตลาดนัดที่ไปขายของเจอกัน เจอกันกลางทาง พาเด็กๆ ปั่นจักรยาน ไปเที่ยวสวน ในอนาคตกลุ่มโรงเรียนได้ต้นตะขบ อยากมีหลักสูตรของโรงเรียนเอง ที่เป็นระบบและทุกคนเข้าใจและสามารถนำไปใช้ได้ และถ้าเป็นไปได้อยากนำหลักสูตรการทำงานหรือผลจากการทำงานวิจัยนี้ไปขยายผลทำงานต่อในโรงเรียนที่อยู่ในระบบ และกับเด็กเยาวชนที่เลือกจะไม่ศึกษาต่อในระบบต่อไป การดำเนินงานที่ผ่านมาสามารถทำได้จำกัด และยังไม่เป็นระบบ เนื่องจากไม่มีการบันทึกข้อมูล เกิดการเรียนรู้เฉพาะตัวของบุคคล ไม่สามารถถ่ายทอดต่อได้ ทั้งนี้ความรู้ที่ได้ก็ไม่ได้เกิดจากการลงมือ คิดวางแผน และทำเอง แก้ปัญหาเอง ส่วนมากเป็นการที่เรียนรู้ที่ได้จากการอบรม การฟัง งานวิจัยครั้งนี้จึงเป็นการศึกษาสถานการณ์ สภาพปัญหา การสร้างการเรียนรู้แก่ลูกหลาน และเกษตรกรในโรงเรียนได้ต้นตะขบ เพื่อให้เห็นถึงบทเรียนที่ผ่านมาในการดำเนินงานของกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลา ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างการเรียนรู้แก่คนรุ่นใหม่ในชุมชนเกษตรกรรม นำไปสู่การสร้างระบบการเรียนรู้แก่คนรุ่นใหม่ในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลา

กลุ่มบ้านนาทุ่งกุลา(โรงเรียนได้ต้นตะขบ) ได้ร่วมมือกับโรงเรียนบ้านร้านหญ้า โรงเรียนบ้านฮ่องสังข์ ในการทำงานสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชนในโรงเรียน จากการทำงานดังกล่าวพบว่า เด็กและเยาวชนในพื้นที่ติดอินเทอร์เน็ต ใช้อินเทอร์เน็ตมากเกินไปจนเกิดความจำใจ ไม่ช่วยเหลืองานของผู้ปกครอง ไม่มีความรับผิดชอบกับหน้าที่ของตัวเองเท่าที่ควรจะเป็น เช่น ทำงานไม่ได้ตามที่ผู้ปกครองขอร้องให้ช่วย ไม่สามารถช่วยเหลืองานด้านการเกษตรของผู้ปกครอง ใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการศึกษาเล่าเรียน ทำการบ้าน และเดินทางไปโรงเรียน พ่อแม่ไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ ทักษะอาชีพ ให้กับลูกหลานของตัวเองได้

กลุ่มบ้านนาทุ่งกุลา เป็นการรวมตัวของคนหลายกลุ่มในชุมชน เช่น กลุ่มทำเกษตรอินทรีย์ กลุ่มทำเกษตรทั่วไป กลุ่มพ่อแม่ผู้ปกครองเด็กนักเรียน ครูในระบบการศึกษา ครูภูมิปัญญาชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน พระ อสม. และคนอื่นๆ ที่สนใจสร้างการศึกษาทางเลือกให้กับกลุ่มเด็กและเยาวชนในโรงเรียนได้ต้นตะขบ ปัจจุบันกลุ่มบ้านนาทุ่งกุลา สามารถสร้างการตลาดจากผลผลิตทางการเกษตรให้แบรนด์ข้าววันดีดี สินค้าเกษตรจากกลุ่มเรา ได้แก่ ข้าวกล้องแพคสุญญากาศจากข้าวพันธุ์พื้นบ้านหลากหลายสายพันธุ์ ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าว เช่น ข้าวเกรียบว่าว ข้าวกล้องงอกคั่ว ข้าวเกรียบทอดสมุนไพร ถั่วต่างๆ เช่น ถั่วเขียว ถั่วดำ ถั่วพว้า ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากเผือก มัน กลอย สมุนไพร ได้แก่ กระจับ ข่า ตะไคร้ มะกรูด เครื่องสำอาง ได้แก่ แนวสาคูมะกรูด สมุนไพรอบตัว (จำหน่ายให้ร้านสปา ร้านอบตัวในตัวอำเภอสุวรรณภูมิ) ทีมวิจัยหวังว่าการทำงานวิจัยในครั้งนี้ ทีมวิจัยจะได้เรียนรู้การทำงานตาม

กระบวนการวิจัยโดยการนำอาชีพของชุมชนมาใช้เป็นฐานสร้างการเรียนรู้ให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่ในชุมชนจากการได้ทำงานพัฒนาเด็กเยาวชน ที่ผ่านมาของกลุ่มเราผ่านเครือข่ายต่างๆ ทำให้ทีมวิจัยเรามั่นใจว่า การทำโครงการวิจัยในครั้งนี้จะส่งผลให้ตำบลทุ่งกุลาของเรา มีกลุ่มคนที่สนใจ ให้ความสำคัญ มีแนวทาง มีกลไกการทำงานกับเด็กเยาวชน มีหลักสูตรที่ถ่ายทอดให้เด็กเยาวชนในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลาเกิดขึ้นอย่างแท้จริง

โจทย์การวิจัย

กระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่จากฐานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชนตำบลทุ่งกุลาเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ สภาพปัญหาการสร้างการเรียนรู้แก่ลูกหลาน และเกษตรกรในตำบลทุ่งกุลา
2. เพื่อศึกษาบทเรียนที่ผ่านมาในการดำเนินงานของกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลา ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างการเรียนรู้แก่คนรุ่นใหม่ในชุมชนเกษตรกรรม
3. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่จากฐานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชน ตำบลทุ่งกุลา อำเภอสวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

นิยามศัพท์

อาชีพทางเลือก ในการทำงานวิจัยโครงการศึกษากระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่จากฐานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชน ตำบลทุ่งกุลา อำเภอสวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

อาชีพทางเลือก คือ การประกอบอาชีพอื่นๆ นอกเหนือจากการทำนาที่มีการใช้สารเคมี (ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวชุมชนตำบลทุ่งกุลา) โดยอาชีพทางเลือกสามารถสร้างรายได้ในครัวเรือน นำมาเป็นค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ทำให้เกษตรกรรุ่นใหม่ดำรงชีวิตในชุมชนได้ ไม่ต้องออกไปหางานทำนอกชุมชน อาชีพดังกล่าวอาจจะทำในลักษณะกลุ่ม หรือไม่ก็ได้ และอาชีพทางเลือกของตำบลทุ่งกุลา มีดังนี้

1. การทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ อาชีพทางเลือกนี้มีการรวมกันเป็นกลุ่มจำนวน 3 กลุ่มในชุมชน ในพื้นที่ 2 หมู่บ้าน จำนวนสมาชิกทั้ง 3 กลุ่ม รวมกัน 48 คน กลุ่มทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ จัดว่าเป็นกลุ่มอาชีพทางเลือกในชุมชน เพราะสามารถสร้างรายได้ให้กับสมาชิกในกลุ่ม เฉลี่ยครอบครัวละ 4,000 บาทต่อเดือน มีการบริหารจัดการแบบกลุ่ม มีคณะกรรมการกลุ่ม มีการประชุมอย่างต่อเนื่อง ทุกเดือน มีการจัดการผลผลิตเพื่อจำหน่ายอย่างต่อเนื่อง และมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง มีการสืบทอดอาชีพทอผ้าสู่คนรุ่นหลัง

2. การทำนาปลูกผักอินทรีย์ ประชากรในตำบลทุ่งกุลาประกอบอาชีพทำนาเป็นส่วนมาก ร้อยละ 99 และมีสมาชิกที่รวมกลุ่มกันทำนาและปลูกผักอินทรีย์ โดยใช้ชื่อกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลา มีสมาชิกทั้งหมด 45 คน กลุ่มทำนาปลูกผัก จัดว่าเป็นกลุ่มอาชีพทางเลือกในชุมชน เพราะสามารถสร้างรายได้ให้กับสมาชิกในกลุ่ม เฉลี่ยครอบครัวละ 3,000 บาทต่อเดือน มีการบริหารจัดการแบบกลุ่ม มี

คณะกรรมการกลุ่ม มีการประชุมอย่างต่อเนื่องทุกเดือน มีการจัดการผลผลิตเพื่อจำหน่ายอย่างต่อเนื่อง และมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง มีการสืบต่ออาชีพทอผ้าสู่คนรุ่นหลัง

3.การเลี้ยงสัตว์ ประชากรในพื้นที่มีการเลี้ยงสัตว์เกือบทุกครัวเรือน เช่น เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู เลี้ยงเป็ด เลี้ยงปลา เลี้ยงจิ้งหรีด ในอดีต มีการรวมกลุ่มกันเลี้ยงสัตว์ คือ กลุ่มเลี้ยงวัว-ควายมีทั้งที่มาจากการส่งเสริมของภาครัฐและเอกชน แต่เนื่องจากไม่มีการบริหารจัดการแบบกลุ่มที่ต่อเนื่อง จึงทำให้ไม่สามารถดำเนินงานแบบกลุ่มได้ แต่ปัจจุบันประชากรในตำบลทุ่งกุลาก็ยังมีการเลี้ยงสัตว์อย่างหลากหลาย เนื่องจากการเลี้ยงสัตว์เอื้อประโยชน์กับการทำเกษตร เช่น ได้มูลทำปุ๋ย เพิ่มมูลค่าสัตว์เลี้ยงเนื่องจากออกลูก ได้ขายลูก ได้ขายเนื้อ ได้กิน เป็นอาชีพที่สามารถสร้างรายได้เพิ่มให้กับครอบครัวได้ รายได้โดยเฉลี่ยในการเลี้ยงสัตว์ ประมาร 2,000 บาทต่อเดือน

4.การหาของป่า เนื่องจากพื้นที่ของตำบลทุ่งกุลา เป็นพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำมูล มีพื้นที่ด้านทิศตะวันออกติดกับองค์การบริหารส่วนตำบลท่าหาดยาวและศรีสว่าง อ.โพธาราย จ.ร้อยเอ็ด และทิศใต้ติดกับองค์การบริหารส่วนตำบลกุดขาคิม อ.รัตนบุรีและโพนครก อ.ท่าตูม จ. สุรินทร์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ลำนํ้ามูลไหลผ่าน ทำให้พื้นที่ใกล้เคียงลำนํ้ามูลเป็นป่าบุ่ง ป่าทาม มีพืชพรรณ และอาหารธรรมชาติหลากหลาย เช่น เห็ดป่าชนิดต่างๆ คือ เห็ดระโงก เห็ดโค เห็ดเผาะ เห็ดตะเปาะ เห็ดปลวก เห็ดน้ำหมาก นอกจากนั้นยังมีปลา และสัตว์น้ำที่หลากหลาย มีกุ้ง หอย ไข่มดแดง หน่อไม้ น้ำผึ้งป่า บัว หนากบัว ผักน้ำหลากหลายชนิด แมลงต่างๆ ต้นหวายนํ้ามาसानตะกร้า รวมทั้ง กก ไผ่ ผัก เพื่อนำมาทอเสื่อ และไม้บางชนิดที่นำมาทำเชื้อเพลิงหุงต้ม และเผาถ่านขาย ประชากรในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลา และใกล้เคียงส่วนหนึ่งจึงมีรายได้จากการหาของป่าเพื่อดำรงชีพและจำหน่าย เป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้กับประชากรโดยเฉลี่ย ครอบครัวละ 2,000 บาท ต่อเดือน

โรงเรียนใต้ต้นตะขบ คือ การรวมกลุ่มของคนในชุมชนหลากหลายอาชีพในตำบลทุ่งกุลา และมีผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษาทางเลือกเป็นที่ปรึกษา คือ สถาบันบ้านเรียนไทย เป็นการรวมกลุ่มของคนหลายอาชีพที่ต้องการสร้างการเรียนรู้เรื่องท้องถิ่นของตนเองสู่รุ่นลูกหลาน โดยเริ่มมาจากการรวมตัวกันของเด็กๆที่มาประชุมกับผู้ปกครองกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลา เริ่มแรกจึงมีการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันทั้งเด็กและผู้ใหญ่ เมื่อมีจำนวนเด็กมากขึ้น ประกอบกับสถาบันการศึกษาในชุมชนให้ความสนใจกระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนใต้ต้นตะขบ และผู้ก่อตั้งเองมีประสบการณ์การทำงานกับเด็กและมีโอกาสได้ไปศึกษาการศึกษาตามแนวคิดของวอลดอร์ฟ จึงได้นำมาใช้เป็นหลักสูตรการเรียนรู้ของโรงเรียนใต้ต้นตะขบ ที่ผ่านมาจะจัดกิจกรรมในวันเสาร์ของทุกสัปดาห์ และเปลี่ยนแปลงไปตามความเหมาะสม โดยกระบวนการเรียนรู้จะเชื่อมโยงกับวิถีชีวิต ซึ่งเป็นวิถีของชุมชน และสอดคล้องกับฤดูกาล เช่น ฤดูหนาว เป็นช่วงฤดูกาลของการเก็บเกี่ยวผลผลิตในแปลงนา ก็จะจัดกิจกรรม เล่นว่าว เล่นบักปิ่น เล่นปั้นดินเหนียว กินข้าวจี เป่าปี่ซังข้าว ทำบ้านฟาง ทำตุ๊กตาฟางข้าว ทำอาหารพื้นบ้าน หาแมงจิ้งจก การทำขนมพื้นบ้านชนิดต่างๆ ปั่นจักรยานไปวาดรูปจากสี่ธรรมชาติ การไปเยี่ยมและเที่ยวแปลงปลูกของสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์ หรือเยี่ยมแปลงเยี่ยมบ้านของเพื่อนๆในโรงเรียน การจัดกิจกรรมแต่ละครั้งมาจากการแสดงความคิดเห็นของเด็กๆและครูผู้จัดกระบวนการ การเรียนรู้เน้นการลงมือทำของผู้เรียน และมีการสรุปพูดคุยในกรณีที่เป็นเด็กโต ปัจจุบันโรงเรียนใต้ต้นตะขบได้ยื่นจดทะเบียนกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด เขต 2 โดยจดทะเบียนเป็นบ้านเรียน และมีแผนจะ

ยื่นจดทะเบียนเป็นศูนย์เรียนรู้เพื่อจัดการศึกษาให้กับลูกหลานในชุมชนโดยยึดฐานวิถีชีวิตของชุมชนต่อไป

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้เข้าใจถึงสถานการณ์ สภาพปัญหาการสร้างการเรียนรู้แก่ลูกหลาน และเกษตรกรในโรงเรียนได้ต้นตะขบ
2. ได้ชุดบทเรียนการดำเนินงานของกลุ่มต่างๆในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลา ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างการเรียนรู้แก่คนรุ่นใหม่ในชุมชนเกษตรกรรม
3. ได้กระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่จากฐานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชน ตำบลทุ่งกุลา อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

บทที่ 2

ทบทวนแนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษากระบวนการสร้างเกษตรกรรมใหม่จากฐานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชน ตำบลทุ่งกุลลา อำเภอสวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ประกอบด้วย

1. แนวคิดระบบเกษตรกรรมยั่งยืน
2. บริบทชุมชน

โดยมีรายละเอียดดังนี้

แนวคิดระบบเกษตรกรรมยั่งยืน

ความหมายระบบเกษตรกรรมยั่งยืน (Sustainable Agriculture)

หรือ ระบบเกษตรกรรมทางเลือก (Alternative Agriculture) หรือ ระบบเกษตรกรรมถาวร (Permanent Agriculture หรือ Permaculture) ล้วนเป็นระบบเกษตรกรรมที่มีหลักการใหญ่ๆ คล้ายคลึงกัน มีผู้ให้คำจำกัดความและความหมายของแนวทางเกษตรกรรมทางเลือก-เกษตรกรรมยั่งยืนไว้มากมาย แต่ส่วนใหญ่จะใกล้เคียงกัน โดยให้ความสำคัญกับสมดุลของระบบนิเวศ ผลผลิต คุณภาพที่ดี และเพียงพอต่อเกษตรกรและผู้บริโภค การพึ่งพาตนเอง รวมทั้งการให้ความสำคัญกับชุมชนท้องถิ่น หลักการสำคัญที่สุดที่มีร่วมกันของเกษตรกรรมทางเลือก-เกษตรกรรมยั่งยืน คือ มีจุดมุ่งหมายเพื่อการผลิตอาหารและปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตมากกว่าผลิตเพื่อการส่งออก (เกษตรกรจึงไม่ต้องวิ่งไปตามกระแสของตลาด) มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุดโดยไม่เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อม ระบบการผลิต การบริโภค และการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นมีความสมดุล อาหารที่ผลิตได้เป็นอาหารที่มีคุณภาพปลอดภัยจากสารพิษตกค้าง และเปิดโอกาสให้สมาชิกในครอบครัวสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีความสุข สามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน ทำให้ระบบเกษตรกรรมเหล่านี้ดำเนินต่อเนื่องไปได้ยาวนานที่สุด โดยไม่มีผลกระทบด้านลบต่อระบบนิเวศวิทยา และไม่เกิดปัญหาทั้งด้านสุขภาพ สังคม และเศรษฐกิจ

องค์การสหประชาชาติได้ให้ความหมายของเกษตรกรรมยั่งยืนว่า เป็นระบบเกษตรกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผสมผสานและเชื่อมโยงระหว่างดิน การเพาะปลูก และการเลี้ยงสัตว์ การเลิกหรือลดการใช้ทรัพยากรจากภายนอกที่อาจเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมและ/หรือสุขภาพของเกษตรกรและผู้บริโภค ตลอดจนเน้นการใช้เทคนิคที่เป็นหรือปรับให้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการธรรมชาติของท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งมีหลักการพื้นฐาน 3 ประการคือ

1. **ความยั่งยืนด้านเศรษฐกิจ** ด้วยการพัฒนาการจัดการดินและการหมุนเวียนการปลูกพืชที่ช่วยเพิ่มผลผลิต ลดการพึ่งพาเครื่องจักรและสารเคมีเพื่อการเกษตร ทั้งปุ๋ยและสารป้องกันกำจัดวัชพืชและศัตรูพืช

2.ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม ด้วยการปกป้องและรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และหาสิ่งทดแทน ครอบครองทรัพยากรธรรมชาติกลับมาเวียนใช้ใหม่ เช่น ที่ดิน (ดิน) น้ำ และสิ่งมีชีวิตในป่า หลีกเลี่ยงการใช้ สารเคมีสังเคราะห์ที่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม โครงสร้างของดิน และความหลากหลายทางชีวภาพ

3.ความยั่งยืนด้านสังคม ด้วยการใช้แรงงานที่มีอยู่ให้มากขึ้น อย่างน้อยสำหรับเทคนิคการเกษตร บางประเภท เพื่อให้เกิดความยุติธรรมและความเป็นปึกแผ่นในสังคม

ขบวนการเกษตรกรรมทางเลือก-เกษตรกรรมยั่งยืนในประเทศไทย

ได้เกิดขึ้นมาเกือบ 3 ทศวรรษ โดยเริ่มต้นจากการรวมตัวกันของภาคประชาชนครั้งแรกเมื่อปลาย ทศวรรษ 2520 มีผู้เกี่ยวข้องทั้งนักพัฒนาจากองค์กรภาคเอกชน นักวิชาการ นักวางแผน และข้าราชการที่ ทำหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ได้ให้คำจำกัดความและความหมายของแนวทางเกษตรกรรมยั่งยืนไว้มากมาย ซึ่งคณะทำงานวิชาการ สมัชชาเกษตรกรรมทางเลือกครั้งที่ 1 ปี 2535 ได้นำมาประมวลเป็นนิยามของ เกษตรกรรมยั่งยืนไว้ว่า เป็นวิถีเกษตรกรรมที่ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและดำรงรักษาไว้ซึ่งความสมดุลของ ระบบนิเวศ สามารถผลิตอาหารที่มีคุณภาพและพอเพียงตามความจำเป็นพื้นฐานเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของ เกษตรกรและผู้บริโภค พึ่งพาตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ รวมทั้งเอื้ออำนวยให้เกษตรกรและชุมชนท้องถิ่น สามารถพัฒนาได้อย่างเป็นอิสระ ทั้งนี้เพื่อความผาสุกและความอยู่รอดของมวลมนุษยชาติโดยรวม ท่ามกลางกระแสการผลักดันของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ที่ต้องการส่งเสริมเกษตรกรรมยั่งยืนเพื่อ ตอบสนองการส่งออก รวมทั้งการเข้ามาควบคุมนโยบายการเกษตร โดยไม่ให้ความสำคัญกับเกษตรกรและ ชุมชนท้องถิ่นที่เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนตามที่ควรจะเป็น คณะทำงานวิชาการ สมัชชาเกษตรกรรมทางเลือกครั้งที่ 3 ปี 2547 จึงได้เพิ่มเติมความหมายที่ให้ความสำคัญมากขึ้นกับ เป้าหมายการผลิตอาหารให้พอเพียงต่อครอบครัวและชุมชนเป็นเบื้องต้น และได้ขยายความเพื่อให้เข้าใจ ความหมายและแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับเกษตรกรรมยั่งยืนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยกำหนดเป็นหลักการ 10 ประการของเกษตรกรรมยั่งยืนไว้ อันได้แก่

- 1.ใช้ประโยชน์และพัฒนาภูมิปัญญาพื้นบ้านเพื่อใช้ในระบบเกษตรกรรม
- 2.ส่งเสริมให้เกษตรกรมีบทบาทหลักในการพัฒนาความรู้และการวิจัยทางการเกษตร
- 3.ใช้ทรัพยากรจากภายใน(พื้นที่/ระบบ)และลดการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอก(พื้นที่/ระบบ)
- 4.หลีกเลี่ยงและปฏิเสธการใช้สารเคมีเพื่อการเกษตร และผลิตภัณฑ์ที่ได้จากเชื้อเพลิงฟอสซิล
- 5.ให้ความสำคัญสูงสุดในการปรับปรุงบำรุงดินให้ดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

6.ใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพ สร้างความหลากหลายของกิจกรรมการผลิตทางการเกษตรในไร่นา และผสมผสานกิจกรรมการผลิตให้เกื้อกูลประโยชน์ต่อกันอย่างสูงสุดควบคุมศัตรูพืชโดยวิธีธรรมชาติ และวิธีการซึ่งไม่ใช่สารเคมีรูปแบบต่างๆ

7.ควบคุมศัตรูพืชโดยวิธีธรรมชาติ และวิธีการซึ่งไม่ใช่สารเคมีรูปแบบต่างๆ

8.ปฏิบัติต่อธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตอื่นด้วยความเคารพ

9.ผลิตอาหารที่มีคุณภาพทางโภชนาการ มีธาตุอาหารครบถ้วนในปริมาณที่เพียงพอแก่ความต้องการที่จำเป็นในการดำรงชีวิต โดยตอบสนองต่อความต้องการอาหารและปัจจัยในการดำเนินชีวิตภายในครอบครัวและชุมชนก่อนเป็นเบื้องต้น

10.เอื้ออำนวยให้เกษตรกรและชุมชนสามารถพัฒนาตนเองได้โดยปราศจากการครอบงำจากภายนอก

รูปแบบการทำเกษตรกรรมยั่งยืน

ระบบการทำเกษตรกรรมยั่งยืนที่สำคัญๆ และเป็นที่รู้จักกันทั่วไป

1. **ระบบไร่หมุนเวียน** ระบบไร่หมุนเวียนเป็นระบบเกษตรกรรมพื้นบ้านที่ทำกันในหลายวัฒนธรรมในอดีต แต่ปัจจุบันพอจะหลงเหลือให้เห็นได้ในหมู่ชาวปะเกอญอ บนพื้นที่สูงทางภาคเหนือและภาคตะวันตกของประเทศไทย เป็นวิธีการเพาะปลูกพืชในพื้นที่หนึ่งในช่วงเวลาหนึ่ง โดยจะปลูกพืชแบบผสมผสาน ทั้งข้าว ผัก และพืชใช้สอยต่างๆ รวมกันในบริเวณพื้นที่เดียวกัน เมื่อทำการเพาะปลูกไประยะหนึ่งจนดินลดความอุดมสมบูรณ์ลง ก็จะย้ายไปทำการเพาะปลูกในพื้นที่ใหม่ และปล่อยให้ดินในพื้นที่เดิมได้ฟื้นความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ แล้วจึงหมุนเวียนกลับมาใช้ประโยชน์ในพื้นที่เดิมนั้นอีกครั้ง จึงเป็นรูปแบบเกษตรกรรมยั่งยืนที่สามารถรักษาความหลากหลายทางชีวภาพและความอุดมสมบูรณ์ของดินไว้ได้มากที่สุดระบบหนึ่ง แต่ในปัจจุบัน มีการทำไร่หมุนเวียนกันอย่างผิดวิธีจนทำให้ระบบเกษตรกรรมวิธีนี้ถูกเข้าใจผิดว่าเป็นการทำเกษตรกรรมแบบไร้เลื่อนลอยที่ไปตัดไม้ทำลายป่าต้นน้ำบนที่สูง ถึงแม้ระบบไร่หมุนเวียนจะต้องมีพื้นที่เพื่อทำการเกษตรหลายแห่งให้หมุนเวียนไปใช้ก็ตาม แต่ถ้าเกษตรกรที่ทำการเกษตรด้วยระบบนี้มีเกณฑ์คุณค่าและวิถีวัฒนธรรมการดำรงชีวิตที่เคารพและนอบน้อมต่อธรรมชาติแล้ว ระบบไร่หมุนเวียนจะเป็นระบบการฟื้นฟูดินเพื่อให้สามารถตอบสนองต่อการผลิตอาหาร พร้อมไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในเวลาเดียวกัน ระบบไร่หมุนเวียนที่ถูกหลักการจึงจัดเป็นวิถีทำการเกษตรที่อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ และเคารพธรรมชาติอย่างมากวิธีหนึ่ง และไร่หมุนเวียนที่ทำกันอยู่โดยชุมชนชาวไทยบนภูเขาทางภาคเหนือก็ได้พิสูจน์ตัวเองได้ระดับหนึ่งว่าสามารถเป็นระบบการเกษตรแบบยั่งยืนได้ ถ้าดำเนินไปตามภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถ่ายทอดกันมา

2. ระบบเกษตรผสมผสาน (Integrated farming) ระบบเกษตรผสมผสานหมายถึงระบบการเกษตรที่มีการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์หลายชนิดในพื้นที่เดียวกัน โดยที่กิจกรรมการผลิตแต่ละชนิดเอื้อประโยชน์กันและกัน และเกื้อกูลกันอย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยหลักการอยู่ร่วมกันระหว่างพืช สัตว์ และสิ่งแวดล้อม การอยู่ร่วมกันอาจจะอยู่ในรูปความสัมพันธ์ระหว่างพืชกับพืช พืชกับสัตว์ หรือสัตว์กับสัตว์ก็ได้ ระบบเกษตรผสมผสานจะประสบผลสำเร็จได้ จะต้องมีการวางรูปแบบ และดำเนินการ โดยให้ความสำคัญต่อกิจกรรมแต่ละชนิดอย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม มีการใช้แรงงานเงินทุน ที่ดิน ปุ๋ย การผลิตและทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนรู้จักนำวัสดุเหลือใช้จากการผลิตชนิดหนึ่งมาหมุนเวียนใช้ประโยชน์กับการผลิตอีกชนิดหนึ่งหรือหลายชนิดภายในไร่นาแบบครบวงจร เน้นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่อย่างเหมาะสมและให้เกิดประโยชน์สูงสุด มีความสมดุลด้านสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนมีการเพิ่มพูนความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ มีการประสานเกื้อกูลกันระหว่างพืชและสัตว์ เศรษฐกิจและผลพลอยได้จากทั้งพืชและสัตว์สามารถเป็นประโยชน์ต่อกิจกรรมของอีกฝ่ายหนึ่งได้ เช่น การเลี้ยงปลาในนาข้าวที่ได้ผลผลิตทั้งข้าวและปลาโดยไม่ต้องใช้สารเคมี การเลี้ยงไก่หรือสุกรบนบ่อปลาทำให้ได้อาหารปลาจากเล้าไก่หรือสุกร หรือการเลี้ยงผึ้งในสวนผลไม้ได้ทั้งน้ำผึ้งและมีผึ้งช่วยผสมเกสรดอกไม้ เป็นต้น นอกจากนี้การผสมผสานการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์อย่างหลากหลายแล้ว ยังมีการจัดการผลผลิตการเกษตรที่คำนึงถึงการตลาดด้วย

3. ระบบไร่นาสวนผสม (Mixed/Diversified/Polyculture Farming) ระบบไร่นาสวนผสมเป็นระบบเกษตรกรรมที่มีกิจกรรมการผลิตหลายๆ ชนิดเพื่อตอบสนองการบริโภคหรือลดความเสี่ยงจากราคาตลาดของผลผลิตที่มีความไม่แน่นอน โดยไม่มีการจัดการให้กิจกรรมการผลิตเหล่านั้นมีการผสมผสานเกื้อกูลกันเพื่อลดต้นทุนการผลิต ตลอดจนไม่ได้คำนึงถึงสภาพแวดล้อมเหมือนเกษตรผสมผสาน การทำไร่นาสวนผสมในระยะแรกๆ อาจมีการเกื้อกูลกันจากกิจกรรมการผลิตบ้าง แต่กลไกการเกิดขึ้นเป็นแบบเป็นไปเอง ไม่ได้เกิดจากการตั้งใจจัดการด้วยความรู้ ความเข้าใจ แต่ในระยะหลังๆ เมื่อเกษตรกรเริ่มมีความรู้ความเข้าใจมากขึ้น ก็เริ่มมีการวางแผนการใช้พื้นที่และเลือกพืชที่จะปลูกเพื่อหวังผลทางเศรษฐกิจมากขึ้น รวมทั้งเกิดผลพลอยได้ มีจุดขายให้เป็นเป้าหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอีกด้วย

4. ระบบไร่นาป่าผสมหรือวนเกษตร (Agro Forestry) ระบบไร่นาป่าผสมหรือวนเกษตรเป็นระบบเกษตรกรรมที่นำเอาหลักการความยั่งยืนถาวรภาพของระบบป่าธรรมชาติมาเป็นแนวทางในการทำการเกษตร และมีการจัดองค์ประกอบการผลิตทางการเกษตรให้รวมหลากหลายชนิดของพืชและสัตว์อย่างเหมาะสมและสมดุล คำว่า วนเกษตร มาจากคำว่า วน ที่หมายถึง ป่าที่มีความหลากหลายของทรัพยากรที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต และคำว่า เกษตร ที่หมายถึง การใช้ที่ดินในการผลิตพืชหรือสัตว์ เช่นการเพาะปลูกพืช การทำป่าไม้ ประมง ปศุสัตว์ต่างๆ ดังนั้น วนเกษตร จึงหมายถึงการใช้ที่ดินในการผลิตพืช และสัตว์ให้มากขึ้น หรือมีความซับซ้อนและหลากหลายทางชีวภาพใกล้เคียงธรรมชาติมากที่สุด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าเป็นการทำเกษตรรวมกับการอนุรักษ์ป่าไม้ โดยมีรากฐานหรือปัจจัยการผลิตที่มาจากท้องถิ่นเอง ทั้งนี้การ

ทำวนเกษตรจะมีลักษณะแตกต่างหรือผันแปรไปตามสภาพพื้นที่ รวมถึงทัศนคติ ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี และความรู้ ความสามารถในการจัดการของแต่ละท้องถิ่นเอง ระบบวนเกษตรที่ดีควรสามารถเพิ่ม การซึมซับน้ำ รักษาหน้าดินลดการสูญเสียดิน โดยให้ความสำคัญอย่างสูงกับการปลูกไม้ยืนต้น ไม้ผล และไม้ ใช้สอยต่างๆ ให้เป็นองค์ประกอบหลักของพื้นที่ปลูก และผสมผสานกับการปลูกพืชที่ไม่ต้องการแสงแดดมาก ในชั้นถัดลงมา ซึ่งจะได้อาศัยร่มเงาและความชื้นจากการที่มีพืชชั้นบนขึ้นปกคลุม ลักษณะพันธุ์พืชที่ใช้ควร เป็นทรงพุ่มเพื่อลดความรุนแรงของเมื่อดินที่ตกกระทบผิวดิน สามารถรักษาสภาพสมดุลของสภาวะแวดล้อม ให้เหมาะสมกับพืชที่ปลูกร่วม เช่น บั้วร่มเงา พายุ ฝน รวมทั้งควบคุมสภาพความชุ่มชื้นและอุณหภูมิ เป็นต้น พันธุ์ไม้ที่ปลูกควรมีรากลึกพอที่สามารถหมุนเวียนธาตุอาหารในระดับที่ลึกขึ้นมาสู่บริเวณผิวดิน เป็น ประโยชน์ต่อพืชรากตื้นที่ปลูกร่วม โดยรวมทั้งระบบควรให้ผลตอบแทนแก่เกษตรกรหลายด้าน เช่น ผลผลิต ในรูปอาหาร ยารักษา โรค ไม้ฟืน ไม้สร้างบ้านและรายได้ สิ่งสำคัญที่สุดควรเป็นระบบที่อนุรักษ์ดินและน้ำได้ ดี ปลูกได้หลายสภาพแวดล้อม และง่ายต่อการปฏิบัติในสภาพของเกษตรกร วนเกษตรที่พอประยุกต์ใช้ใน ประเทศไทยมีอยู่ 3 ระบบใหญ่ คือ ระบบป่าไม้-ไร่นา ระบบป่าไม้-เลี้ยงสัตว์ และระบบเลี้ยงสัตว์-ไร่นา-ป่าไม้ ซึ่งวิธีการนำแต่ละระบบไปประยุกต์ใช้ย่อมขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของแต่ละพื้นที่เป็นเกณฑ์ ในอดีต นักวิชาการและหน่วยงานด้านป่าไม้เคยใช้คำว่า วนเกษตร ในความหมายของการทำป่าไม้ผสมผสานร่วมกับการ ปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ เป็นการจัดการป่าไม้เป็นหลักร่วมกับการเกษตรทุกแขนง อาจเป็นการปลูกพืช เกษตรในสวนป่า หรือการปลูกพืชเกษตรร่วมกับการเลี้ยงสัตว์ในสวนป่า และถือเป็นทางออกที่ ประนีประนอมสำหรับความขัดแย้งระหว่างความต้องการที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมและความต้องการป่าไม้ เพื่อควบคุมสิ่งแวดล้อม ทำให้วิถีของคนและป่าสามารถดำเนินควบคู่กันไปโดยคำนึงถึงสภาพทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมประเพณี ?รวมทั้งช่วยพัฒนาความยั่งยืนของราษฎรที่เกี่ยวข้อง แต่แนวคิดและการ ดำเนินการตามรูปแบบดังกล่าวไม่เป็นที่นิยมและแพร่หลายนัก เพราะข้อจำกัดของระบบราชการและกรอบ คิดที่พ่วงกับการจัดการป่าไม้แบบตะวันตก มาภายหลังระบบวนเกษตรตามที่เข้าใจกันในปัจจุบันได้เป็นที่ รู้จักกว้างขวางในสังคมไทยจากการริเริ่มบุกเบิกแนวคิดโดยผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม เมื่อปลายทศวรรษ 2520 ซึ่งตัดสินใจขายที่ดินส่วนใหญ่เพื่อปลดแอกหนี้สินที่ท่วมตัวจากการทำเกษตรกรรมเชิงเดี่ยวเพื่อการขาย แล้ว แปรสภาพที่ดินที่เหลือไม่ถึง 10 ไร่ ซึ่งเป็นไร่นาสำปะหลังให้เป็นระบบวนเกษตร ปลูกไม้ยืนต้น ไม้ผล และ พืชสมุนไพรผสมผสานกัน โดยดำเนินชีวิตตามวิถีที่พึ่งพาตัวเองจากผลผลิตในที่ดิน

5. เกษตรธรรมชาติ (Natural farming) เกษตรธรรมชาติเป็นระบบเกษตรกรรมที่คำนึงถึงระบบ นิเวศและสภาพแวดล้อมเป็นสำคัญ และพยายามเข้าใจกระบวนการทำงานของธรรมชาติอย่างแท้จริง โดย มองว่าธรรมชาติได้จัดทุกสิ่งทุกอย่างไว้อย่างสมดุลดีแล้ว เราจึงควรให้ความสำคัญกับธรรมชาติและใช้ ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างเต็มที่โดยรบกวนธรรมชาติให้น้อยที่สุด พร้อมไปกับหาทางอนุรักษ์ธรรมชาตินั้น ไว้ให้คงอยู่ตลอดไป แนวคิดการทำเกษตรธรรมชาติที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย รวมถึงแนวคิดของมาซา โนบุ ฟูกูโอกะ ที่เป็นผู้เขียนหนังสือ ปฏิวัติด้วยพางเส้นเดียว หรือแนวคิดเกษตรธรรมชาติของโมกิจิ โอคาตะ

ผู้ให้กำเนิดกลุ่มเกษตรธรรมชาติเอ็มโอเอ (MOA) และแนวคิดเกษตรธรรมชาติคิเวเซ ที่แยกออกมาจากกลุ่มเอ็มโอเอ ตลอดจนแนวคิดเกษตรธรรมชาติเกาหลีของ ฮาน คิว โซ เป็นต้น แต่ส่วนใหญ่แนวคิดของเกษตรธรรมชาติจะมีหลักการสำคัญที่คล้ายคลึงกัน คือ การเลียนแบบธรรมชาติของป่าที่สมบูรณ์ และใช้พลังจากสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติตามที่เป็น โดยจะรบกวนหรือแทรกแซงการทำงานของธรรมชาติให้น้อยที่สุดเท่าที่จำเป็น มีการให้ความสำคัญกับดินเป็นอันดับแรก และเน้นการปรับปรุงดินให้มีพลังสำหรับการเพาะปลูก เหมือนดินในป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ เป็นการนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัดมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และเป็นวิธีการที่ไม่ก่อให้เกิดผลเสียต่อสภาพแวดล้อม ไม่เป็นอันตรายต่อเกษตรกรและผู้บริโภค สามารถให้ผลผลิตที่มีทั้งปริมาณและคุณภาพ หรือเป็นระบบเกษตรกรรมที่มีความยั่งยืนมั่นคงในระยะยาว ในการทำเกษตรกรรมธรรมชาติ จะมีการจัดระบบการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่สอดคล้องกับธรรมชาติอย่างเกื้อกูลซึ่งกันและกัน งดเว้นกิจกรรมที่ไม่จำเป็นหลักๆ ได้แก่ ไม่มีการพรวนดิน ไม่กำจัดวัชพืช ไม่ใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีกำจัดศัตรูพืช เป็นปฏิบัติการทางการเกษตรที่คำนึงถึง ดิน พืช และแมลง ไปพร้อมๆ กัน คือ มีการปรับปรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ ปลูกพืชตระกูลถั่วหรือใช้เศษซากพืชคลุมดิน ปลูกพืชหลากหลายชนิด และอาศัยการควบคุมโรคแมลงศัตรูพืชด้วยกลไกการควบคุมกันเองของสิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติ ทำให้มีการอนุรักษ์แมลงที่มีประโยชน์พร้อมไปด้วยกัน จึงเป็นการปลูกพืชในสภาพแวดล้อมที่มีความสมดุลทางนิเวศวิทยา ปรัชญาและมุมมองของเกษตรธรรมชาติได้ตั้งคำถามเกี่ยวกับวิธีการทำการเกษตรในปัจจุบันว่าได้ไปไกลเกินขอบเขตธรรมชาติมากน้อยเพียงใด ระบบการทำเกษตรกรรมของมนุษย์ที่มุ่งเน้นการผลิตสินค้าเพื่อตอบสนองต่อระบบตลาด ได้เข้าไปแทรกแซงธรรมชาติมากเกินไปจนเกินควร เช่น การใช้จุลินทรีย์ต่างถิ่นมาปรับปรุงบำรุงดินเพื่อเพิ่มผลผลิต การนำแมลงต่างถิ่นมาควบคุมแมลงศัตรูพืช และการใส่ปุ๋ยหมักอย่างเกินความจำเป็น เป็นต้น ซึ่งวิธีการเหล่านี้ได้ไปทำลายสมดุลของระบบธรรมชาติ ทั้งที่มีวิธีการทำการเกษตรที่เป็นมิตรและใกล้ชิดกับธรรมชาติมากกว่า แต่ไม่ได้รับการส่งเสริมพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าในยุคสมัยที่เกษตรกรรมเป็นเพียงเครื่องมือของระบบตลาดที่ไม่คำนึงถึงผลพวงที่ตามมา ไม่ใช่วิธีการดำเนินชีวิตที่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ

6. เกษตรทฤษฎีใหม่ ระบบเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นแนวทางการทำการเกษตรแบบพึ่งตนเองที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลฯ ได้พระราชทานให้เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540 ซึ่งเป็นช่วงที่ประเทศไทยกำลังได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงจากวิกฤตเศรษฐกิจฟองสบู่แตก แนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นวิธีการเกษตรที่ทำได้ง่ายไม่ยุ่งยากซับซ้อน สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่และระบบนิเวศโดยรวมของธรรมชาติ มีการหมุนเวียนการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด ได้แก่ ที่ดิน แรงงาน ทุน ปัจจัยการผลิต หรือเศษเหลือใช้จากพื้นที่หนึ่งไปยังอีกพื้นที่หนึ่ง เพื่อให้เกษตรกรมีอาหารที่ผลิตเองไว้บริโภคอย่างพอเพียงตามอัตภาพ พอมีพอกิน ไม่อดอยาก เหมาะสำหรับพื้นที่ขนาดเล็กประมาณ 10-20 ไร่ เน้นให้เกษตรกรสามารถทำการเกษตรเพื่อเลี้ยงตนเองได้แบบค่อยเป็นค่อยไปตามกำลัง ทำกิจกรรมการเกษตรหลายอย่างเพื่อให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างเต็มที่ เพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน

และสร้างสมดุลให้กับระบบนิเวศ สามารถปรับใช้กับพื้นที่ขนาดใหญ่ได้ โดยจะเน้นการจัดการแหล่งน้ำและจัดสรรแบ่งส่วนพื้นที่ทำการเกษตรอย่างเหมาะสม มีการแบ่งพื้นที่ระหว่าง แหล่งน้ำ/นาข้าว/พืชผสมผสาน/โครงสร้างพื้นฐานและที่พักอาศัย ในสัดส่วน 30/30/30/10 วิธีการของเกษตรทฤษฎีใหม่นี้เป็นวิธีการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม และเป็นฐานรากของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระองค์ท่าน การปลูกป่า 3 อย่าง เพื่อประโยชน์ 4 อย่าง คือ ป่าไม้ใช้สอยที่เป็นไม้โตเร็วสำหรับใช้ในครัวเรือนเพื่อสร้างสิ่งต่างๆ และเป็นพลังงานหรือไม้ฟืน ป่าไม้กินได้พวกไม้ผลและพืชผักต่างๆ ที่เป็นอาหารและสมุนไพรรักษาโรค ป่าไม้เศรษฐกิจหรือไม้ใหญ่ที่ปลูกไว้เพื่อขายเมื่อโต ซึ่งให้ประโยชน์ พออยู่ พอกิน พอใช้ และพอร่มเย็น หรือเป็นประโยชน์ต่อระบบนิเวศและช่วยอนุรักษ์ดินและน้ำ การปลูกพืชที่หลากหลายอย่างเป็นระบบจะช่วยสร้างสมดุลของระบบนิเวศในบริเวณพื้นที่เพาะปลูก ช่วยปกป้องผิวดินให้ชุ่มชื้น ดูดซับน้ำฝน และค่อยๆ ปลดปล่อยความชื้นให้กับพืชและบริเวณโดยรอบ สร้างความสมบูรณ์และก่อให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพภายในบริเวณพื้นที่ป่าปลูก และหากทำทั้งหมดนี้จะสามารถช่วยแก้ปัญหาความยั่งยืนที่ยากจนของเกษตรกร ที่จะส่งผลเป็นความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศโดยรวม หากสามารถสร้างระบบเศรษฐกิจที่พึ่งพาตนเองได้แม้เพียงหนึ่งในสี่ของระบบเศรษฐกิจทั้งหมด ก็จะสามารถทำให้ประเทศชาติมีความมั่นคงมากกว่าระบบเศรษฐกิจที่ต้องพึ่งพาภาคอุตสาหกรรมและการส่งออกอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้ ต้องเข้าใจว่าแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นส่วนหนึ่งของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่ให้ความสำคัญกับการผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการอาหารในครัวเรือน และทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้โดยไม่ต้องพึ่งปัจจัยการผลิตจากภายนอก ดังนั้น การส่งเสริมการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ที่ดำเนินพร้อมไปกับการส่งเสริมการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีการเกษตร หรือนำทฤษฎีใหม่ไปใช้แค่เพียงรูปแบบโดยไม่เข้าใจเนื้อหาและปรัชญาที่อยู่เบื้องหลังเกษตรทฤษฎีใหม่นี้ จะนำไปสู่แนวทางการดำเนินงานที่ไม่จัดเป็นเกษตรกรรมยั่งยืนตามความหมายและหลักการที่วางไว้

7. เกษตรกรรมประณีต เกษตรกรรมประณีตเป็นรูปแบบเกษตรกรรมทางรอดที่เกิดจากการการระดมความคิดของปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน 12 ท่าน4 ร่วมกับนักวิจัยระดับชาวบ้านท่านอื่นๆ เพื่อตอบคำถามว่าต้องมีพื้นที่เท่าไรจึงจะทำเกษตรกรรมเลี้ยงชีวิตได้อย่างพออยู่พอกิน สามารถเลี้ยงตนเองและคนในครอบครัวได้ และต้องจัดการพื้นที่อย่างไรให้สามารถเลี้ยงตัวเองและปลดภาระหนี้ที่มีอยู่ได้? คำตอบที่ได้จากการระดมสมอง คือ มีพื้นที่ 1 ไร่ก็สามารถจะอยู่ได้อย่างพอเพียง การทำเกษตรประณีตจึงเป็นการใช้ประโยชน์จากที่ดิน 1 ไร่ให้เกิดความคุ้มค่าสูงสุด โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อแก้ปัญหาให้เกษตรกรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น พอมีพอกิน ปลดภาระหนี้สิน ปลูกไม้ยืนต้นเพื่อเป็นบ้านนกชีวิตโดยมีหลักการสำคัญได้แก่ การอมน้ำ ออมดิน ออมต้นไม้ ออมสัตว์ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับการทำเกษตรในพื้นที่ 1 ไร่อย่างมีความยั่งยืนและเกิดการเชื่อมโยงเป็นระบบนิเวศที่เกื้อกูล นอกจากนี้ ยังต้องมีอิทธิบาท 4 เป็นปัจจัยพื้นฐานด้านจิตใจที่สำคัญยิ่งอีกด้วย คือ ต้องมีฉันทะ หรือความพอใจรักในการทำการเกษตรกรรม ต้องมีวิริยะ หรือความพากเพียรในการทำงานตามแผน ซึ่งรวมถึงแรงงาน การลงทุนแหล่งน้ำ การปรับปรุงดิน การจัดหาพันธุ์

พืชเพื่อปลูก การจัดหาพันธุ์สัตว์เพื่อเลี้ยง และการใช้เงินทุนที่เป็นเงินยืมมาช่วยเสริม ต้องมีจิตตะ หรือความตั้งใจใส่ใจในงานที่ทำด้วยศรัทธา ใฝ่ศึกษาสังเกตเรียนรู้เพื่อพัฒนาปรับปรุงสิ่งที่ทำอยู่ให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลเพิ่มขึ้น และสุดท้าย ต้องมีวิมังสา หรือรู้จักตรวจสอบประเมินผลโดยใช้ปัญญา สำหรับการพิจารณาว่าจะปลูกอะไรหรือเลี้ยงอะไรในพื้นที่ 1 ไร่ นั้น ความแตกต่างของพื้นที่จะเป็นตัวกำหนดพืชและสัตว์ที่มีความเหมาะสมรวมทั้งความชอบของผู้ปลูกด้วย การทำเกษตรประณีตเพื่อการพึ่งพาตนเองและปลดหนี้ จะแบ่งออกเป็นส่วนที่ทำเพื่อบริโภคเอง? และส่วนที่ทำเพื่อจำหน่ายทั้งระยะสั้นและระยะยาวพื้นที่เกษตรประณีตจะมีการปลูกผักไว้กินเองและเพื่อขาย โดยมาราคาผักจะไม่สูงจำหน่ายเป็นช่วงๆตามฤดูกาล ใช้ระยะเวลาสั้น ส่วนการเลี้ยงสัตว์มีทั้งในส่วนบริโภคเองและจำหน่ายเช่นกัน เช่น ไก่เนื้อ ไก่ไข่ หมู วัว ซึ่งจะช่วยให้ออมเงินได้มากกว่าการขายผักเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ยังมีไม้ยืนต้นที่ให้ผลผลิตต่อเนื่องและในระยะยาวและสามารถนำมาแปรรูปได้ สิ่งเหล่านี้จะสร้างรายได้ ช่วยปลดหนี้อย่างค่อยเป็นค่อยไป และลดหรือเลิกรายจ่ายที่ไม่จำเป็น? สิ่งที่สำคัญคือ ต้องทำหลายอย่างในพื้นที่ 1 ไร่ ไม่ทำเชิงเดียว ทำปุ๋ยใช้เอง ไม่ใช่ปุ๋ยเคมีหรือสารเคมี ใช้วิถีธรรมชาติในการไถ่แมลง เก็บเมล็ดพันธุ์เอง ไม่ซื้อ ฯลฯ ผสมผสานความรู้ในการทำเกษตรกรรม 1 ไร่ ออกแบบผังการวางกิจกรรมต่างๆ ให้สอดคล้องและมีการเกื้อกูลกันในระบบ ซึ่งรูปแบบจะไม่ตายตัว แต่จะอิงหลักการออมข้างต้น? และพัฒนาเทคนิคความรู้กิจกรรมการเกษตรในพื้นที่อยู่ตลอด ต้องมีหลักคิดในการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ลดรายจ่าย สร้างปัจจัยการดำรงชีวิตในพื้นที่ของตนเองให้ได้ เพื่อลดการพึ่งพิงจากปัจจัยภายนอกที่ทำให้มีค่าใช้จ่ายหรือส่งผลให้กลับไปสร้างหนี้

8. เกษตรอินทรีย์ (Organic farming) เกษตรอินทรีย์เป็นระบบการเกษตรที่ผลิตอาหารด้วยความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ โดยเน้นหลักการปรับปรุงบำรุงดิน เคารพต่อศักยภาพทางธรรมชาติของพืช สัตว์ และระบบนิเวศ ลดการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอก และไม่ใช้สารเคมีเพื่อการเกษตร ทั้งปุ๋ยเคมี ยากำจัดวัชพืชและศัตรูพืช รวมทั้งฮอร์โมนสังเคราะห์ที่กระตุ้นการเจริญเติบโตของพืชและสัตว์ ตลอดจนสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรม ในขณะเดียวกันก็พยายามประยุกต์ใช้ธรรมชาติเพื่อช่วยเพิ่มผลผลิตและพัฒนาความต้านทานศัตรูพืช เกษตรอินทรีย์ให้ความสำคัญสูงสุดในการปรับปรุงดิน โดยเชื่อว่าดินที่สมบูรณ์ย่อมทำให้พืชและสัตว์ที่เจริญเติบโตจากผืนดินนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ตามไปด้วย ผู้บริโภคผลิตเกษตรอินทรีย์ก็จะได้รับอาหารที่มีคุณภาพดีและปลอดภัย วิธีการปรับปรุงบำรุงดินจะมีทั้งการใช้ปุ๋ยพืชสด ปลูกพืชหมุนเวียน ใช้ประโยชน์จากเศษซากพืชและมูลสัตว์ทำปุ๋ยหมักและปุ๋ยชีวภาพ ตลอดจนใช้ธาตุอาหารเสริมจากหินแร่ต่างๆ มีการควบคุมศัตรูพืชโดยวิธีชีวภาพหรือใช้สารสกัดจากพืชที่ไม่เป็นอันตรายต่อมนุษย์ หรือไม่มีผลกระทบต่อตัวทำตัวเบียนที่เป็นประโยชน์ ใช้เมล็ดพันธุ์ที่ไม่มีการดัดแปลงพันธุกรรม และมีการป้องกันการปนเปื้อนจากสารเคมี เมื่อปี 2551 เจ้าหน้าที่ขององค์การอาหารโลกแห่งองค์การสหประชาชาติ (FAO) ได้กล่าวไว้ว่า เกษตรอินทรีย์แบบยั่งยืนเป็นระบบการบริหารจัดการการผลิตแบบองค์รวม ที่หลีกเลี่ยงการใช้ปุ๋ยเคมีและสารกำจัดศัตรูพืช สิ่งมีชีวิตที่มีการดัดแปลงพันธุกรรม (จีเอ็มโอ) ลดการสร้างมลพิษในอากาศ ดิน และแหล่งน้ำ ตลอดจนเพิ่มความแข็งแรงของสุขภาพให้กับพืช สัตว์ และมนุษย์

ประโยชน์ของการทำเกษตรกรรมวิธีนี้อย่างเต็มรูป คือ การลดการพึ่งพาพลังงานที่ใช้เชื้อเพลิงจากฟอสซิล ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ซึ่งมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยและมีต้นทุนต่ำ 5 เกษตรอินทรีย์เต็มรูปจึงถือเป็นก้าวแรกของการทำเกษตรกรรมเพื่อความยั่งยืน ในปัจจุบัน ระบบเกษตรอินทรีย์ได้แพร่หลายเป็นที่รู้จักกันทั่วโลก และกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบผลิตทางการเกษตรที่มีการพัฒนาระบบตลาด และมาตรฐานการผลิตที่มีการรับรองเป็นการเฉพาะและหลากหลายลักษณะ สำหรับประเทศไทย การบุกเบิกพัฒนาและเผยแพร่ระบบเกษตรกรรมอินทรีย์และมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เริ่มจากการผลักดันขององค์กรพัฒนาเอกชนเป็นส่วนใหญ่ โดยร่วมมือกับกลุ่มเกษตรกรในหลายจังหวัด จนสามารถพัฒนาการตลาดอินทรีย์ให้ขยายไปทั้งในและต่างประเทศ ทำให้เป็นที่สนใจของพรรคการเมืองจนถูกนำไปใช้เป็นนโยบายในการหาเสียง และในที่สุดนโยบายเกษตรกรรมอินทรีย์ได้ถูกบรรจุไว้เป็นวาระแห่งชาติในยุคของรัฐบาลทักษิณ 1 แต่หน่วยงานภาครัฐหลายแห่งยังไม่เข้าใจหลักการและเนื้อหาของระบบเกษตรอินทรีย์ อีกทั้งขาดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ทำให้การพัฒนาเกษตรกรรมอินทรีย์ในฐานะนโยบายระดับประเทศของไทยยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร อย่างไรก็ตาม ความสนใจพัฒนาเกษตรกรรมอินทรีย์โดยเอาตลาดเป็นตัวนำ มุ่งเน้นการผลิตพืชเชิงเดี่ยวในพื้นที่ขนาดใหญ่เพื่อการค้าอุตสาหกรรมและ/หรือการส่งออกเป็นหลัก พึ่งพาเครื่องจักรการเกษตรแทนแรงงานคน และอยู่ภายใต้ระบบและการควบคุมของบริษัทขนาดใหญ่ แทนที่จะมุ่งเพื่อความมั่นคงด้านอาหารอย่างยั่งยืน ถือเป็นเกษตรอินทรีย์ที่ไม่ยั่งยืน ซึ่งให้ผลที่แตกต่างอย่างมากกับวิธีการทำเกษตรอินทรีย์แบบยั่งยืน ที่คำนึงถึงความสมดุลขององค์ประกอบทั้งหมดในกระบวนการผลิตแบบองค์รวมเพื่อความยั่งยืนทั้งด้านสิ่งแวดล้อม สังคม สุขภาพ และเศรษฐกิจ การนำรูปแบบวิธีการเกษตรอินทรีย์ไปใช้เพียงบางส่วนเพื่อให้ได้ชื่อว่าเป็นเกษตรกรรมอินทรีย์ และผ่านระบบการรับรองมาตรฐานการผลิตเพื่อผลด้านการตลาด อาจเป็นการทำลายหลักการและเป้าหมายที่แท้จริงของระบบเกษตรกรรมอินทรีย์ในบั้นปลาย เพราะการทำเกษตรกรรมอินทรีย์ลักษณะดังกล่าวไม่ถือเป็นเกษตรกรรมอินทรีย์ที่แท้จริง และผิดหลักการของเกษตรกรรมยั่งยืนโดยสิ้นเชิง

9. เกษตรกรรมที่เป็นมากกว่าเกษตรอินทรีย์ (Beyond Organic farming) เกษตรกรรมที่เป็นมากกว่าเกษตรอินทรีย์ มักหมายถึงการทำเกษตรอินทรีย์เต็มรูปที่ให้ความสำคัญกับคุณภาพของผลผลิตมากกว่าเกษตรอินทรีย์ทั่วไป หรือเน้นจำนวนชนิดและปริมาณของสารอาหารธรรมชาติที่เป็นประโยชน์กับร่างกายในผลผลิต เนื่องจากระบบการรับรองเกษตรอินทรีย์ในปัจจุบัน เป็นการรับรองมาตรฐานของกระบวนการผลิตเท่านั้น ไม่ได้รับรองมาตรฐานคุณภาพของผลผลิต เพราะเมื่อ 30 ปีก่อนตอนที่มีการกำหนดมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ยังไม่มีวิธีการและเทคโนโลยีที่จะสามารถตรวจวัดคุณภาพของผลผลิตได้ ดังนั้นเพื่อป้องกันผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์และผู้ขายใช้การรับรองมาตรฐานผลผลิตอินทรีย์เป็นเครื่องมือการตลาด โฆษณาคุณสมบัติของสินค้าอินทรีย์เกินความเป็นจริง ทำให้ผู้บริโภคที่ไม่รู้ข้อมูลที่แท้จริงเกิดความเข้าใจที่ผิด หน่วยงานรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ทั่วโลกจึงได้ตกลงกำหนดเป็นข้อห้าม ไม่ให้ผู้ที่ได้รับการรับรองเกษตรอินทรีย์อ้างข้อมูลด้านคุณภาพของผลผลิตเพื่อผลด้านการตลาดหรือการขายสินค้า แต่เมื่อเวลาผ่านไป

จนถึงปัจจุบันที่วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้พัฒนาไปไกลกว่าเมื่อ 30 ปีก่อนมาก วิทยาศาสตร์ได้หันมาสนใจเรื่องคุณภาพของผลผลิตการเกษตรที่อาหาร เพราะปัญหาด้านสุขภาพได้กลายเป็นปัญหาวิกฤตของสังคม จึงมีการคิดหาวิธีการและเทคโนโลยีที่ไม่ซับซ้อนในการตรวจวัดคุณภาพของผลผลิตการเกษตร ทำให้สามารถกลับไปปรับปรุงระบบและวิธีการทำเกษตรกรรมอินทรีย์ให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพและรักษาระดับคุณภาพของผลผลิตอินทรีย์ให้สม่ำเสมอต่อเนื่องได้ จึงเป็นที่มาของระบบเกษตรกรรมที่เป็นมากกว่าเกษตรอินทรีย์ ในปัจจุบันยังไม่มีระบบการรับรองมาตรฐานด้านคุณภาพผลผลิตเกษตรอินทรีย์ แต่มีหลายหน่วยงานที่กำลังพยายามริเริ่มทำมาตรฐานด้านคุณภาพสำหรับผลผลิตการเกษตรแต่ละชนิด ถึงแม้โดยทั่วไป ผลผลิตจากระบบเกษตรอินทรีย์ที่แท้จริงจะมีปริมาณสารอาหารที่มากกว่าผลผลิตเกษตรเคมีก็ตาม แต่เมื่อคำว่า เกษตรอินทรีย์ เริ่มถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือการตลาด การทำเกษตรอินทรีย์ โดยเฉพาะของบริษัทการเกษตรอุตสาหกรรม จึงเริ่มเปลี่ยนวิธีการผลิตจากการใช้สารเคมีมาใช้สารสกัดจากอินทรีย์วัตถุแทน โดยไม่มีการเปลี่ยนวิธีคิดและระบบการทำเกษตรอินทรีย์อย่างเป็นระบบที่ครบวงจร หรือเป็นระบบเกษตรอินทรีย์เต็มรูป ทำให้มีผลกับคุณภาพผลผลิตด้วย ในปัจจุบัน มีระบบวิธีการเกษตรอินทรีย์เต็มรูปและเกษตรธรรมชาติเข้มข้นที่คำนึงถึงคุณภาพผลผลิตเป็นสำคัญ พอจัดรวมเป็นระบบเกษตรกรรมที่เป็นมากกว่าเกษตรอินทรีย์ทั่วไปได้ เช่น เกษตรชีวพลวัต (Bio-Dynamic) เกษตรชีวภาพเข้มข้น (Bio-Intensive) เกษตรอินทรีย์พลังชีวภาพ (Bio-Energetic) เกษตรสารอาหารเข้มข้น (Nutrient Dense Farming) และเกษตรธรรมชาติแบบเอ็มโอเอ เป็นต้น

2. บริบทชุมชน

-ข้อมูลพื้นฐาน

เทศบาลตำบลทุ่งกุลา อยู่ทางทิศใต้ของอำเภอสวรรณภูมิ ออกจากอำเภอสวรรณภูมิไปตามถนนสายสุรินทร์ - ร้อยเอ็ด หรือถนน ปัทมานนท์ ห่างจากอำเภอสวรรณภูมิประมาณ 24 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 47 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 29,562 ไร่ โดยมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับองค์การบริหารส่วนตำบลสระคู อ.สุวรรณภูมิ จ.ร้อยเอ็ด
ทิศตะวันออก	ติดกับองค์การบริหารส่วนตำบลท่าหาดยาวและศรีสว่าง อ.โพนทราย จ.ร้อยเอ็ด
ทิศตะวันตก	ติดกับองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งหลวง อ.สุวรรณภูมิ จ.ร้อยเอ็ด
ทิศใต้	ติดกับองค์การบริหารส่วนตำบลกุดขาคิม อ.รัตนบุรีและโพนครก อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์

เขตการปกครอง จำนวนหมู่บ้านในเขตพื้นที่ตำบลมีทั้งหมด 14 หมู่บ้าน

บ้านสาหร่าย	หมู่ที่ 1	บ้านโนนม่วง	หมู่ที่ 8
บ้านดอนแคน	หมู่ที่ 2	บ้านขวาว	หมู่ที่ 9

บ้านสังข์น้อย	หมู่ที่ 3	บ้านสังข์ใหญ่	หมู่ที่ 10
บ้านอ่องสังข์	หมู่ที่ 4	บ้านโนนสว่าง	หมู่ที่ 11
บ้านจานเตย	หมู่ที่ 5	บ้านเตย	หมู่ที่ 12
บ้านเตย	หมู่ที่ 6	บ้านเตย	หมู่ที่ 13
บ้านโนนตาด	หมู่ที่ 7	บ้านจาน	หมู่ที่ 14

มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 7,080 คน แยกเป็น ชาย 3,618 คน หญิง 3,485 คน จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 1,678 หลัง

เทศบาลตำบลทุ่งกุลา อยู่ห่างจากตัวจังหวัดร้อยเอ็ดประมาณ 80 กิโลเมตรห่างจากตัวอำเภอสุวรรณภูมิ ประมาณ 20 กิโลเมตร มีรถโดยสารจากชุมชนไปยังตัวอำเภอสุวรรณภูมิวันละหนึ่งเที่ยวในตอนเช้าตรู่ นอกจากนั้นหากใครมีความต้องการที่จะเข้าไปในตัวอำเภอต้องไปรถส่วนตัว ในชุมชนตำบลทุ่งกุลาบ้านเรือนส่วนใหญ่ตั้งอยู่ใกล้ชิดกันเป็นกลุ่ม มีถนนลาดยางของ รพช.ตัดผ่านใจกลางตำบล ซึ่งเป็นถนนที่เชื่อมต่อไปยังจังหวัดศรีสะเกษและจังหวัดอุบลราชธานีได้ ในฤดูฝนบางปีมีน้ำท่วมถนน พื้นที่การเกษตรและหมู่บ้านหลายหมู่บ้านสาเหตุเนื่องมาจากการสร้างเขื่อนกันแม่น้ำมูล เกษตรกรส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาและเลี้ยงสัตว์ การทำนาจะใช้แรงงานคนและเครื่องจักรการเกษตร มีการใช้สารเคมีเป็นส่วนใหญ่ เริ่มมีสวนน้อยที่ปรับเปลี่ยนมาใช้ปุ๋ยชีวภาพ แต่การทำปุ๋ยชีวภาพใช้เองก็ยังมีอุปสรรคเพราะไม่มีวัตถุดิบในการผลิตที่เพียงพอ

พ.ศ.2530 สมาคมเทคโนโลยีที่เหมาะสมได้เข้ามาทำงานในพื้นที่โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านรวมกลุ่มทำกิจกรรมที่สามารถสร้างรายได้ หลังว่างเว้นการทำนา จากการประชุมหมู่บ้านในตำบลทุ่งกุลา ทั้ง 3 หมู่บ้านตัดสินใจรวมกลุ่มทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ เพื่อสืบสานภูมิปัญญาในการทอผ้าและย้อมสีธรรมชาติ โดยเจ้าหน้าที่ของสมาคมเทคโนโลยีที่เหมาะสมได้เข้ามาอบรมเทคนิคการย้อม และเป็นฝ่ายการตลาดให้ชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาตินอกจากมีส่วนในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าและย้อมผ้าของชุมชนชาวอีสาน ยังมีรายได้เฉลี่ยคนละ 3,000 บาท ต่อเดือน ลดการอพยพแรงงานออกนอกชุมชนได้ส่วนหนึ่ง ครอบครัวได้อยู่พร้อมหน้าพร้อมตา มีความใกล้ชิด มีเวลาอบรมสั่งสอนลูกหลาน ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติในตำบลทุ่งกุลายังมีการดำเนินการอยู่อย่างต่อเนื่อง และเป็นอาชีพหลักอาชีพหนึ่งของประชากร เนื่องจากปัจจุบันมีออเดอร์การสั่งซื้อตลอดปี และกลุ่มสมาชิกมีการทอผ้าตลอดทั้งปี สร้างรายได้ให้กับสมาชิกที่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในครัวเรือน รายได้จากการทอผ้าสามารถส่งลูกหลานให้ได้รับการศึกษาเทียบเท่ากับอาชีพอื่น ลูกหลานในชุมชนที่กลับถิ่นฐานได้สืบทอดอาชีพทอผ้าในชุมชนโดยการเรียนรู้แบบธรรมชาติของครอบครัวในชีวิตประจำวัน

พ.ศ. 2545 โครงการเกษตรนาร่องภูมินิเวศน์ทุ่งกุลาร้องไห้ ได้เข้ามาส่งเสริมการทำเกษตรแบบผสมผสาน จนเกิดกลุ่มเกษตรอินทรีย์จานเตย สมาชิกเริ่มหันมาทำเกษตรแบบอินทรีย์ทั้งการปลูกข้าวและพืชผัก มีการประชุมสมาชิกกลุ่มทุกเดือน เยี่ยมแปลงของสมาชิก จัดงานแลกเปลี่ยนพันธุ์กรรม สนับสนุน

เงินทุนหมุนเวียนในการปรับปรุงแปลงและปัจจัยการผลิตแก่สมาชิก ร่วมมือกับองค์กรในชุมชนสร้างตลาดทางเลือกระดับชุมชนขึ้น มีการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้เกี่ยวกับพืชผักอินทรีย์ รวมตัวกันปลูกต้นไม้ในแปลงรวม เพื่อเป็นพื้นที่เรียนรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มตลอดจนชาวบ้านในชุมชน รวมทั้งกิจกรรมอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นบ้าน ปัจจุบันสมาชิกบางส่วนของกลุ่มเกษตรจานเตยได้ใช้ความรู้ทักษะที่มีขับเคลื่อนงานเกษตรอินทรีย์ในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลาโดยการเป็นคณะกรรมการโรงเรียนทางเลือกในตำบลคือโรงเรียนไต้ต้นตะขบ ซึ่งเป็นงานที่มีเป้าหมายเพื่อสร้างการเรียนรู้วิถีชุมชน สู่คนรุ่นหลัง

พ.ศ.2552 จากการจัดงานพันธกรรมในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลา โดยการสนับสนุนของเครือข่ายเกษตรกรรมภาคอีสาน (สำนักงานมหาสารคาม) กลุ่มเกษตรอินทรีย์จานเตยได้กลับมารวมตัวกันอีกครั้ง มีการทบทวนการทำงานและเห็นทิศทางที่จะขับเคลื่อนงานเกษตรยั่งยืนในพื้นที่ต่อไป

พ.ศ.2554 ของงานวิจัยโครงการการศึกษาและค้นหาพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับพื้นที่และบริบทของชุมชนตำบลทุ่งกุลา พบว่าสถานการณ์ของคนในชุมชนกำลังตกอยู่ในภาวะที่ต้องการพัฒนาเพื่อหาทางเลือกทางรอดให้กับชีวิตครอบครัวและชุมชน เพราะปัจจุบันทุกคนดิ้นรนเพื่อการหาเงินมาจุนเจือครอบครัว บางครัวเรือนขายข้าวทันทีหลังจากเก็บเกี่ยวเพื่อให้ได้เงินมาใช้หนี้สินและจ่ายใช้สอย แต่ต้องหาเงินไปซื้อข้าวสารกินเพราะในยุ้งฉางไม่เหลือข้าว ภาวะหนี้สินพอกพูนและมองไม่เห็นหนทางที่จะแก้ไข เพราะรายจ่ายนับวันยิ่งเพิ่มทวีคูณ การแก้ไขคือยืมหนี้ใหม่เพื่อใช้หนี้ก้อนก่อนหนึ่ง ผู้คนส่วนใหญ่ตกอยู่ในภาวะเดียวกัน นอกจากนี้สุขภาพทรุดโทรมเพราะการบริโภคอาหารที่ไม่สะอาด ปนเปื้อนสารพิษ ละเลยการหาอยู่หากินจากแหล่งทรัพยากรในชุมชน หันไปซื้อหาอาหารการกินจากพ่อค้าแม่ค้าซึ่งรับมาจากภายนอกเป็นหลัก หาอาหารปลอดสารเคมียากขึ้น ทำให้ความหลากหลายทางโภชนาการน้อยลง นอกจากส่งผลต่อสุขภาพ ยังต้องพึ่งพิงอาหารจากภายนอกมากขึ้นทุกทีศักดิ์ศรีและอิสรภาพของชาวนากำลังหดหายไปจากชุมชนทุ่งกุลา ฉะนั้นการพัฒนาเพื่อหาทางเลือกให้ชุมชนจึงเป็นสิ่งแรกที่ทุกภาคส่วนต้องดำเนินการร่วมกันอย่างจริงจัง

พ.ศ.2556 จากงานพัฒนาโครงการคนคืนถิ่น โดยการสนับสนุนจากโครงการเอื้อปัญญา(เอกชน) ของผู้ใหญ่วัดใจดี(นายทศพร เพชรโปลี) เป็นช่วงสำคัญของการทำงานพัฒนาเรื่องเกษตรและอาชีพในชุมชน โดยมีเป้าหมายมุ่งไปที่เกษตรกรรุ่นใหม่ และเด็กเยาวชนในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลา และใกล้เคียง โดยผ่านกระบวนการทำงานของกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลา เป็นช่วงเริ่มต้นของการทำงานของคณะกรรมการทำงานโรงเรียนไต้ต้นตะขบอย่างจริงจัง โดยกระบวนการเรียนรู้เริ่มมีเด็กเข้ามามีบทบาทในกลุ่มอย่างชัดเจน โดยผ่านการจัดค่ายสุขภาพ และค่ายส่งเสริมศักยภาพการทำงานร่วมกันของทีมเกษตรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลา และผู้ให้การสนับสนุนกิจกรรมโรงเรียนไต้ต้นตะขบมาร่วมทำค่ายด้วยกันนอกจากเรื่องการดูแลสุขภาพด้วยตัวเองง่ายๆ

สถานการณ์ในชุมชนตำบลทุ่งกุลาปัจจุบันพบว่า คนหนุ่มสาวจนถึงวัยกลางคน ออกไปทำงานต่างถิ่น ทั้งลูกหลานให้ปู่ย่าตายายดูแล ลูกเรียกพ่อแม่ว่า น้า อา อีนันอีนี่ (เรียกชื่อพ่อแม่เฉยๆเช่น อีจ้อย อีสาว)

ตามที่ปู่ตายายเรียก เรียกปู่ตายายว่าพ่อแม่ เด็กๆไม่มีปู่ย่า ตายาย การส่งข้าวสากในงานประเพณีของทุ่งกุลารั้งเปลี่ยนไป เนื่องมาจากหลานๆอยู่กับปู่ตายายอยู่แล้ว พ่อแม่ก็ไม่ได้ลงงานกลับบ้านในช่วงบุญ จะมีแต่ไปส่งข้าวสากป่า อา เท่านั้น การทำนาปัจจุบันไม่มีการลงแขกช่วยเอาแรงกันหลงเหลืออีกแล้ว การจ้างวานก็เป็นไปตามเวลาทำงาน เช่น ลงนาตอนแปดโมงเช้า เลิกนา วางมัดกล้า วางเคียว ตรงเวลาห้าโมงเย็น

ทรัพยากรกับคน ดินมีการปลูกต้นยูคาลิปตัสเพิ่มมากขึ้นในพื้นที่ทุ่งกุลารั้ง จนบางคนเรียกว่าพื้นที่ทุ่งยูคาฯ แทนทุ่งกุลารั้ง การปลูกยูคาริมคันทนาเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในช่วงเวลา 4-5 ปีมานี้ เนื่องจากการส่งเสริมของโรงงานแปรรูปต้นยูคาลิปตัสที่ตั้งอยู่ในตำบลทุ่งกุลารั้งเอง โดยให้ต้นกล้าฟรีและรับซื้อ มีชาวบ้านหลายคนหันมายึดอาชีพการเพาะกล้ายูคาลิปตัสส่งโรงงานและขายอย่างเป็นล่ำเป็นสัน โดยสภาพพื้นที่แล้ว พื้นดินส่วนใหญ่มีความเค็มเป็นพื้นฐาน หลังจากการเก็บเกี่ยว ในช่วงเดือนมีนาคมถึงเมษายนของปี ชาวบ้านบางกลุ่มก็ยังขุดดินเอียงเพื่อต้มเกลือมีการเพาะปลูกพืชผักในช่วงเกี่ยวข้าวเสร็จคือเดือนธันวาคมถึงมีนาคมของทุกปี ซึ่งพืชที่ปลูกและสร้างรายได้มากคือ ข้าวโพดข้าวเหนียว แตงไทย ในพื้นที่บ้านโนนโพธิ์ บ้านโนนอีหลง หมู่ที่ 4 ปลูกแตงโม บ้านสังข์น้อย หนองส้าว หมู่ที่ 3 มีรายได้จาก ผักกระเฉดน้ำ ผักพวย ผักแพงพวย ผักชี บ่อ ส่วน บ้านจาน บ้านเตย บ้านโนนม่วง หมู่ที่ 5, 6, 12 ตำบลทุ่งกุลารั้งมีการดูแลรักษาดิน โดยใช้ปุ๋ยชีวภาพที่ผลิตเอง การใช้ปูนขาวปรับสภาพดิน การปลูกพืชบำรุงดิน ตระกูลถั่ว เช่น ถั่วพริ้ว ถั่วพุ่ม โสน งา ปอเทือง น้ำ ชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้น้ำฝนในการเกษตรเป็นหลัก มีบางส่วนที่เจาะบาดาลสูบน้ำใต้ดินเพื่อทำนาปรัง เนื่องจากการใช้สารเคมีในการเกษตรมีเพิ่มมากขึ้น ในพื้นที่การเกษตร ทำให้สารเคมีไหลลงสู่แม่น้ำลำคลองสาธารณะ ในสมัยก่อนเด็กๆรวมกลุ่มกันไปเล่นน้ำตาม ห้วย หนอง ได้ แต่ปัจจุบันผู้ปกครองไม่อนุญาตให้ไปเล่นน้ำ เนื่องจากเล่นมาแล้วมีอาการผื่นคัน เจ็บป่วยเกิดขึ้นตามมา ชาวบ้านสันนิษฐานว่าน่าจะมาจากสารเคมีที่มีการปนเปื้อนในน้ำมากเกินไป ปัจจุบันไม่มีการจัดการเรื่องสารเคมีในแหล่งน้ำสาธารณะ

แม่น้ำมูล ในอดีต อุดมสมบูรณ์มาก ชาวบ้านบางส่วนยังชีพด้วยการหาปลาจากแม่น้ำไปขาย ทำปลาต้ม ปลาแดก ปลาจ่อม ปลาตากแห้ง น้ำอ่องแอ ในอดีต ในหนองนี้เต็มไปด้วยป่าบัวหลวง เคยมีเรื่องราวเล่ากันว่าเคยพบเห็นจระเข้ในอ่องแอนี้ด้วย ปัจจุบันได้มีการขุดลอก ไม่มีบัวหลวงให้เห็นอีกแล้ว

ป่าปาดอนปู่ตา ป่าชุมชน ป่าทาม ป่าหัวไร่ปลายนา เนื่องจากความเชื่อเรื่องปู่ตาในชุมชนตำบลทุ่งกุลารั้งยังคงเข้มแข็งอยู่ ป่าปาดอนปู่ตาของทุ่งกุลารั้งยังคงอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านสามารถเข้าไปเก็บเห็ด เก็บหน่อไม้ เลี้ยงวัวควาย เก็บพื้นที่ตายแล้วมาใช้ประโยชน์ได้ ในช่วงเลี้ยงปู่ตาก่อนฤดูกาลลงทำนาของทุกปี ชาวบ้านจะนำกล้าไม้ไปปลูกที่ป่าดอนปู่ตา ป่าชุมชน ปัจจุบันไม่ค่อยเหลือแล้ว เนื่องจากการบุกรุกจับจองเป็นของส่วนบุคคล และไม่ค่อยมีใครใส่ใจดูแลรักษา ในชุมชนจึงมีมติให้นำพื้นที่ป่าเหล่านี้มาปลูกยูคาลิปตัสขายและแบ่งเงินให้แต่ละครอบครัวแทน

ป่าทาม ในอดีตค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านสามารถหาอยู่หากินได้ เรียกได้ว่าเข้าป่าทามห่อข้าวสารกับเกลือไปก็อิ่มแล้ว อาหาร กุ้งหอยปูปลา ผักป่า ผักน้ำชนิดต่างๆที่เกิดขึ้นตามริมน้ำ หรือในป่าทามมีให้เก็บกินได้ไม่หมด เลือกกินได้ต้นไหนอร่อย แต่ปัจจุบัน ป่าทามเปลี่ยนไป ไม้หัวลิง ต้นมะดัน ซึ่งเป็นไม้ที่เคยมีมากมายจนตัดมาทำฟืน ได้หายไปจากป่าทามเป็นจำนวนมาก กระรอก กระแต กระต่าย ไม่มีให้เห็น

แล้ว แอ้ จีโปม จีโนน ก็เหลือน้อยเต็มที สิ่งที่ยังพอหาได้คือ ไข่แดง และผักกิมทาม คือ ผักขีบ่อ

ป่าหัวไร่ปลายนา อดีตเคยเป็นป่าที่ชาวนาในละแวกป่านั้นใช้เป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์ และหาอาหารร่วมกัน ใช้ไม้ร่วมกัน ในป่าหัวไร่ปลายนา ในสมัยก่อนนิยม เผาของของผู้ที่เป็นเจ้าของที่ด้วย การทำลาย จึงไม่ค่อยมี ปัจจุบันมีเมรุเผาศพ คนที่เข้าไปใช้ประโยชน์จึงไม่ได้ยำเกรงสิ่งใด การทำลายมีมากขึ้น การเคารพป่าหัวไร่ปลายนาหายไปพร้อมๆกับการมาของเมรุเผาศพ ในอดีต สมุนไพรที่หาได้ยากในปัจจุบัน มักพบที่ป่าหัวไร่ปลายนา เช่น หมากเอ็นอ้า หย่าน้ำค้าง หมากหว้าขี้มด หมากม่วงป่า หมากม่วงน้อย หรือแม้แต่แมลงต่างๆก็หายไปด้วย เช่น จีโนนหม่น จีโปม อังอ่าง เขียดไม้ เขียดจิงา การหายไปของสัตว์เหล่านี้ เกิดจากการจับจองที่ป่าหัวไร่ปลายนา และการใช้สารเคมีในการเกษตร นี่คือข้อมูลจากคำบอกเล่าของ พ่อบุญเลื่อน สุขน้ำเที่ยง กำนันตำบลทุ่งกุลา

อากาศในสมัยก่อนอากาศ ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ฤดูหนาว อากาศหนาวเย็นจริงๆ ฤดูฝน ฝนคือฝน ชาวบ้านชาวนา เตรียมตัวทำนาได้ถูกต้องแม่นยำ การพยากรณ์อากาศในสมัยก่อนอาศัยการสังเกตธรรมชาติ เช่น การที่มดขนไข่ ขนรังขึ้นมาที่สูงแสดงว่าฝนจะตกหนัก และติดต่อกันหลายวัน ชาวบ้านจะเก็บข้าวของ หรือ เตรียมการออกหาปลา ซ่อมแห ซ่อมอวนเพื่อลงจับปลากัน การที่เห็นแมงหัวโล้น บินว่อน คือสัญลักษณ์ที่หน้าฝนกำลังจะหมดไป หน้าหนาวกำลังจะคืบคลานเข้ามา การที่อากาศนิ่ง เจียบ อบอ้าว คือเห็นเดชะจะออก ชาวบ้าน เด็กๆจะเตรียมไปเก็บเห็ดเผาะที่ได้ป่าตาดกัน ผู้ที่สันตการหาของป่าก็จะเข้าป่าตาม ป่ามูน หาเห็ดป่ากัน เช่น เห็ดละโงก เห็ดโค้ เห็ดน้ำหมาก เห็ดตับเต่า เห็ดปลวก

พื้นที่สาธารณะและพื้นที่การเรียนรู้ของชุมชน ได้แก่ กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลา (โรงเรียนใต้ต้นตะขบ) ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านสังข์ใหญ่ โรงเรียนบ้านจานเตย วัดบ้านสังข์ใหญ่ ป่าชุมชนของแต่ละหมู่บ้าน ป่าดอนปู่ตาของแต่ละหมู่บ้าน ป่าทาม แหล่งน้ำสาธารณะได้แก่ แม่น้ำมูน ลำน้ำฮ่องแซ ลำน้ำทาม หนองสังข์ใหญ่ ฮ่องอีตู หนองโปลี ฝ่ายบ้านม่วง ฝ่ายโนนอีหลงฮ่องหนองสาว สระใหญ่บ้านสังข์น้อย สระใหญ่บ้านสังข์ใหญ่ ชาวบ้านส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทำนาเพียงอย่างเดียว หลังจากฤดูกาลเก็บเกี่ยวแล้วส่วนใหญ่จะอพยพแรงงานไปทำงานต่างถิ่น เช่น ขับแท็กซี่ที่เมืองหลวง ก่อสร้าง พนักงานในโรงงาน รับจ้างตัดอ้อย เก็บพริก ตัดไม้ยูคา และมีบางส่วนที่ทอผ้า ทอเสื่อ จักสาน ต้มเกลือ อยู่ในชุมชน

กลุ่มต่างๆในชุมชนตำบลทุ่งกุลา

มีจำนวน 4 กลุ่ม เรียงลำดับตามระยะเวลาการก่อตั้งคือ กลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติตำบลทุ่งกุลา กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลา กลุ่มเลี้ยงสัตว์ และโรงเรียนใต้ต้นตะขบ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. กลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติตำบลทุ่งกุลา

พ.ศ.2530 สมาคมเทคโนโลยีที่เหมาะสมได้เข้ามาทำงานในพื้นที่โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านรวมกลุ่มทำกิจกรรมที่สามารถสร้างรายได้ หลังว่างเว้นการทำงาน จากการประชุมหมู่บ้านในตำบลทุ่งกุลา ทั้ง 3 หมู่บ้านตัดสินใจรวมกลุ่มทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ เพื่อสืบสานภูมิปัญญาในการทอผ้าและย้อมสีธรรมชาติ โดยเจ้าหน้าที่ของสมาคมเทคโนโลยีที่เหมาะสมได้เข้ามาอบรมเทคนิคการย้อม และเป็นฝ่ายการตลาดให้ชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาตินอกจากมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าและย้อมผ้าของชุมชนชาวอีสาน ยังมีรายได้เฉลี่ยคนละ 3,000 บาท ต่อเดือน ลดการอพยพแรงงานออกนอกชุมชนได้ส่วนหนึ่ง ครอบครัวได้อยู่พร้อมหน้าพร้อมตา มีความใกล้ชิด มีเวลาอบรมสั่งสอนลูกหลาน

พ.ศ.2532 กลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติบ้านโนนตาได้ยุติการทอผ้าลงเนื่องจากไม่มีคณะกรรมการบริหารจัดการ และสมาชิกได้ลาออกจากการทอผ้าเนื่องจากไม่มีเวลาและไม่สะดวกในการมาร่วมประชุมกลุ่ม

พ.ศ.2545 กลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติบ้านสังข์น้อยได้แบ่งออกเป็นสองกลุ่ม เนื่องจาก มีสมาชิกเพิ่มขึ้น การบริหารจัดการกลุ่มยากขึ้น มีคนรุ่นใหม่เข้ามาในกลุ่มมากขึ้น จึงแยกออกเป็นสองกลุ่ม จนถึงปัจจุบัน โดยการบริหารจัดการกลุ่มยังคงเป็นแบบเดิม คือ สมาชิกทุกคนต้องลงหุ้น หุ้นละ 100 บาท และในการส่งผ้าแต่ละครั้ง สมาชิกต้องหัก 2 เปอร์เซ็นต์เข้ากลุ่มเพื่อบริหารจัดการ เมื่อผ้าที่ทอมีการส่งสำนักงานทอผ้าย้อมสีธรรมชาติกลุ่มพรรณไม้ สำนักงานจะส่ง 2 เปอร์เซ็นต์คืนกลุ่มเพื่อเป็นค่าบริหารจัดการให้กับคณะกรรมการ รวมทั้งค่าจัดการในการตรวจผ้า การจัดการในการจัดส่งผ้า ตรวจผ้า เพื่อส่งสำนักงานกลุ่มต่อไป

พ.ศ. 2548 เทศบาลตำบลทุ่งกุลา ได้เชิญกลุ่มย้อมผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติบ้านสังข์น้อยเป็นวิทยากร ถ่ายทอดกระบวนการทอผ้าฝ้าย ตั้งแต่การถักเปียเลือกไม้ การต้ม การย้อมสีเส้นฝ้าย การคันหูก การสับหูก การเก็บขิด การทอ การตรวจผ้า ให้กับเทศบาลอื่นๆที่มาดูงาน รวมทั้งได้เชิญเด็กเยาวชน และ คนที่สนใจในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลา เข้าร่วมการทำกิจกรรมดังกล่าว

พ.ศ.2550 กลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติบ้านสังข์น้อยได้จดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน กับ อำเภอบึงสามพัน และจดทะเบียนโอท็อป

พ.ศ. 2555-2556 กลุ่มทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติได้ถ่ายทอดทักษะการย้อมผ้าให้กับเด็กเยาวชนโรงเรียนใต้ต้นตะขบ ผ่านโครงการใต้ต้นตะขบนี้ดีจัง

2. กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลา

พ.ศ. 2545 โครงการเกษตรนาร่องภูมิวิเศษทุ่งกุลาร้องไห้ ได้เข้ามาส่งเสริมการทำเกษตรแบบผสมผสาน จนเกิดกลุ่มเกษตรอินทรีย์จานเตย สมาชิกเริ่มหันมาทำเกษตรแบบอินทรีย์ทั้งการปลูกข้าว และพืชผัก มีการประชุมสมาชิกกลุ่มทุกเดือน เยี่ยมแปลงของสมาชิก จัดงานแลกเปลี่ยนพันธุ์กรรม สนับสนุนเงินทุนหมุนเวียนในการปรับปรุงแปลงและปัจจัยการผลิตแก่สมาชิก ร่วมมือกับองค์กรในชุมชน สร้างตลาดทางเลือกระดับชุมชนขึ้น มีการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้เกี่ยวกับพืชผักอินทรีย์ รวมตัวกันปลูกต้นไม้ในแปลงรวม เพื่อเป็นพื้นที่เรียนรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มตลอดจนชาวบ้านในชุมชน รวมทั้งกิจกรรมอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นบ้าน

ต่อมาภายหลังหน่วยงานภาครัฐได้เข้ามาส่งเสริมการทำงานของกลุ่มอีกครั้ง ผ่านโครงการศูนย์ปราชญ์ในแปลงนา โดยสนับสนุนงบประมาณสร้างอาคารฝึกอบรม 1 แห่ง ในตำบลทุ่งกุลา เน้นการฝึกอบรมให้ความรู้และสาธิตการทำกิจกรรมพึ่งพาตนเองของเกษตรกร กลุ่มต่างๆ ในตำบลทุ่งกุลา เช่น กลุ่ม

ทอดผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านเตย กลุ่มเลี้ยงวัว กลุ่มสตรีผู้ผลิตอาหารแปรรูป กลายเป็นกลุ่มเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชน และเป็นปีที่กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านจานเตยไม่ได้มีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

พ.ศ.2552 จากการจัดงานพันธกรรมในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลา โดยการสนับสนุนของเครือข่ายเกษตรกรรมภาคอีสาน (สำนักงานมหาสารคาม) กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านจานเตยได้กลับมารวมตัวกันอีกครั้ง มีการทบทวนการทำงานและเห็นทิศทางที่จะขับเคลื่อนงานเกษตรยั่งยืนในพื้นที่ต่อไป

พ.ศ. 2554 มีงานวิจัยโครงการการศึกษาและค้นหาพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมกับพื้นที่และบริบทของชุมชนเกิดขึ้นในชุมชนตำบลทุ่งกุลา สมาชิกกลุ่มเกษตรบ้านจานเตยจึงได้รวมตัวกันอีกครั้งหนึ่งเพื่อทำงานวิจัยร่วมกันพร้อมกับการพัฒนาพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมพื้นที่ตำบลทุ่งกุลา จากการทำงานวิจัยในครั้งนี้ ทำให้โรงเรียนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมกับกลุ่มเกษตรบ้านจานเตย เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็กเยาวชนในโรงเรียน โดยการขอใช้พื้นที่แปลงของสมาชิกเป็นแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียน ซึ่งเป็นความร่วมมือขั้นแรกในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนรุ่นใหม่ในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลา โดยสมาชิกของกลุ่มได้เริ่มต้นทำกิจกรรมเกษตรในโรงเรียนพื้นที่ตำบลทุ่งกุลา และทำกิจกรรมสร้างการเรียนรู้ร่วมกับเด็กๆ ในชุมชนในวันเสาร์ อาทิตย์ จนเกิดการฟื้นฟูกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านจานเตยขึ้นมา สมาชิกบางส่วนของกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านจานเตย กลุ่มเกษตรนาร่องได้มาร่วมพูดคุยกันเพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็กๆ ในนามของโรงเรียนใต้ต้นตะขบ โดยได้รับการสนับสนุนจากโครงการเอื้อปัญญา (สนับสนุนคนคืนถิ่น) คณะทำงานของโรงเรียนใต้ต้นตะขบ สมาชิกกลุ่มเกษตรนาร่อง สมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านจานเตย ได้มีมติในที่ประชุมร่วมกันว่า อยากให้มีกลุ่มเกษตรที่ขับเคลื่อนการทำงานเกษตรยั่งยืนในพื้นที่ทุ่งกุลาต่อ จึงได้ ตั้งชื่อกลุ่มเกษตรที่หลายฝ่ายมาร่วมกันนี้ว่า กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลา โดยการมีส่วนร่วมของเด็กๆ โรงเรียนใต้ต้นตะขบ ช่วยกันเสนอชื่อ และเสนอสัญลักษณ์ประจำกลุ่ม กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลา มีการดำเนินกิจกรรมการแปรรูปและจำหน่ายผลผลิตจากแปลง (ข้าว ถั่ว กระเจี๊ยบ งา มะกรูด และพืชผักต่างๆ) ไปพร้อมๆ กับการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับตนเอง เด็กนักเรียน และคนรุ่นใหม่ลูกหลานสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ในนาม “โรงเรียนใต้ต้นตะขบ” มีการประสานความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชน ใช้ฐานชุมชนสร้างการเรียนรู้ร่วมกับการศึกษาในระบบ สร้างแรงจูงใจผ่านกิจกรรมที่ให้ผลตอบแทน สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่สนุก สร้างความประทับใจ ส่งเสริมให้เกิดเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เห็นคุณค่าวิถีการทำเกษตรของครอบครัว เห็นความสำคัญของทรัพยากรที่มีในชุมชน ตลอดจนบ่มเพาะความรับผิดชอบที่มีต่อครอบครัวและชุมชนอย่างต่อเนื่องเป็นต้นมา จนปัจจุบัน

ปัจจุบัน กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลา เป็นการรวมตัวของคนหลายกลุ่มในชุมชน เช่น กลุ่มทำเกษตรอินทรีย์ กลุ่มทำเกษตรทั่วไป กลุ่มพ่อแม่ผู้ปกครองเด็กนักเรียน ครูในระบบการศึกษา ครูภูมิปัญญาชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน พระ อสม. และคนอื่นๆ ที่สนใจสร้างการศึกษาทางเลือกให้กับกลุ่มเด็กและเยาวชน

ในโรงเรียนใต้ต้นตะขบ ปัจจุบันกลุ่มบ้านนาทุ่งกุลา สามารถสร้างการตลาดจากผลผลิตทางการเกษตรให้แบ รนด์ข้าววันดีดี สินค้าเกษตรจากกลุ่มเรา ได้แก่ ข้าวกล้องแพคสูญญากาศจากข้าวพันธ์พื้นบ้านหลากหลาย สายพันธ์ ผลผลิตภัณฑ์แปรรูปจากข้าว เช่น ข้าวเกรียบว่าว ข้าวกล้องขงต้ม ข้าวเกรียบทอดสมุนไพร ถั่วต่างๆ เช่น ถั่วเขียว ถั่วดำ ถั่วพั่ว ผลผลิตภัณฑ์แปรรูปจากเผือก มัน กลอย สมุนไพร ได้แก่ กระเจี๊ยบ ข่า ตะไคร้ มะกรูด เครื่องสำอาง ได้แก่ แแนวสาหัวมะกรูด สมุนไพรอบตัว (จำหน่ายให้ร้านสปา ร้านอบตัว ในตัวอำเภอ สุวรรณภูมิ)

3. โรงเรียนใต้ต้นตะขบ เริ่มก่อตั้งใน พ.ศ. 2556 โดยการสนับสนุนของโครงการเอื้อปัญญา (คน คืบคลาน) ในช่วงเดือนมีนาคม 2556 ได้มีการจัดค่ายสุขภาพ และค่ายส่งเสริมศักยภาพการทำงานร่วมกันของ ทีมเกษตรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลาและผู้ให้การสนับสนุนกิจกรรมโรงเรียนใต้ต้นตะขบมาร่วมทำค่ายด้วยกัน นอกจากเรื่องการดูแลสุขภาพด้วยตัวเองง่ายๆ กิจกรรมนี้ยังพาให้ผู้ปกครองนักเรียนได้ย้อนกลับไปค้นหา ความสุขความประทับใจในวัยเด็ก การเรียนรู้ของตัวเอง ภาพเหล่านี้ปัจจุบันยังมีให้เห็นหรือไม่ ความสุขแบบ ไตที่อยากใหลูกหลานได้สัมผัสได้เรียนรู้ รวมถึงการทบทวนว่าปัญหาในปัจจุบันเกิดขึ้นได้อย่างไร พวกเขาเอง มีส่วนร่วมหรือไม่ อะไรที่หายไปจากทุ่งกุลา และอยากใหคืนกลับมาบ้าง การจัดค่ายครั้งนั้นสร้างความ ประทับใจ และเรียกร้องให้เกิดค่ายครั้งที่สองขึ้น ในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2556 ซึ่งก็เป็นแนวทางให้กลุ่ม โรงเรียนใต้ต้นตะขบและคณะกรรมการมองเห็นแนวทางว่า น่าจะใช้ข้าววันดีดี ดึงการมีส่วนร่วม ขับเคลื่อน การทำงานเรื่องพันธุ์ข้าวพื้นบ้าน เมล็ดพันธุ์พื้นบ้าน รวมทั้งการทำงานต่างๆในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลา

การดำเนินงานของโรงเรียนใต้ต้นตะขบภายใต้กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลา เป็นการรวมตัว กันของกลุ่มผู้ปกครองที่สนใจอยากใหลูกหลานตัวเองใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และสนใจสืบทอด หรือ แบ่งเบาภาระการงานอาชีพของพ่อแม่ เป็นการทำกิจกรรมของกลุ่มผู้ปกครองมีการเชื่อมต่อการทำงานกับ เด็กเยาวชนลูกหลานเกษตรกร ในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลา เช่น กิจกรรมการทำนา ปลูผัก การสีข้าวด้วยมือ การ ทำการเกษตรในแปลงนา ในวันเสาร์ อาทิตย์อย่างต่อเนื่อง ผลจากการทำงานที่ผ่านมาเด็กๆ สนใจกิจกรรม ของกลุ่ม สนใจการปลูผัก รู้จักผักพื้นบ้านมากขึ้น กินเป็นมากขึ้น บางคนยังปลูและนำผลผลิตมาขายใน ตลาดนัดในชุมชน เด็กๆ มีทักษะชีวิตช่วยเหลือตัวเองได้ในชีวิตประจำวัน เช่น ก่อไฟ หุงข้าว ทำกับข้าว ง่ายๆเป็น กินอาหารพื้นบ้าน อาหารที่พ่อแม่กินได้ (ตำเมี่ยง แกงขี้เหล็ก ปลาจ่อม)เด็กบางคนผ่านระบบ การศึกษา มา ตอนแรกอายุจะทำเกษตร ไม่เห็นคุณค่า อายุกลุ่มเพื่อนเดียวกัน พอได้เข้าร่วมกิจกรรม เด็ก เยาวชนเกิดความรู้สึกไม่อาย ภาคภูมิใจที่ตัวเองมีที่ดินเป็นของตัวเอง มีพ่อแม่ที่เก่งการทำนา ปลูผัก หา ปลา ที่ตัวเองสามารถเรียนรู้ได้ แตกต่างจากเพื่อนคนเมืองอื่นๆ ภูมิใจที่ตัวเองปลูผักแล้วได้กินผักที่ปลู มี รายได้จากการทำเกษตร เช่น รับจ้างเก็บกระเจี๊ยบ ถั่วเขียว งาม รับจ้างคัดข้าวสาร และทำงานอาสาในกลุ่ม บ้านนาทุ่งกุลา

ถึงแม้ว่าเด็กเยาวชนโตขึ้นจะไม่ได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เชื่อว่าเด็กกลุ่มเหล่านี้มีทักษะชีวิต ทางด้านเกษตรกรรม ที่สามารถพึ่งตนเองได้ เช่น การปลูผัก หาอยู่หากิน และการรักษา ทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งนี้จากการทำงานที่ผ่านมาทั้งหมด มีแค่เด็ก 4 – 5 คน เท่านั้นที่ยังคงอยู่ช่วยเหลือ กิจกรรมของโรงเรียนใต้ต้นตะขบ เด็กส่วนใหญ่ที่เคยร่วมกิจกรรมกับเราก็ตายไป บางคนแต่งงานมีลูก บาง

คนก็สนใจกิจกรรมอื่นๆ เช่น เล่นเกมสกีในโทรศัพท์ แข่งรถมอเตอร์ไซด์ สร้างมลพิษทางเสียงและเสี่ยงกับการเกิดอุบัติเหตุในชุมชน ส่วนเด็กเล็ก อายุตั้งแต่ 4 – 12 ปี กลุ่มนี้ไม่ได้สนใจการทำงานที่พ่อแม่ทำ ใช้เวลาส่วนมากไปกับการทำการบ้าน งานที่ครูสั่ง ดูทีวี จ้องหน้าจอโทรศัพท์ วิธีการช่วยเหลืองานในนาหมดไป บางครอบครัวอาจจะเนื่องมาจากการเลี้ยงลูกที่ไม่อยากให้ลูกลำบากในอาชีพเกษตร อยากให้ลูกเรียนให้เก่ง แล้วโตขึ้นไปทำงานอย่างอื่น จึงมีผลให้เด็กๆ ในชุมชนไม่มีทักษะชีวิตเลย เช่น ล้างจานเองไม่เป็น ก่อไฟหุงข้าวไม่ได้ แค่ว่าจะลวกผักยังไม่รู้เลยว่าใส่น้ำมากน้อยแค่ไหน วิธีการนี้ข้าวทำอย่างไร เด็กโตบางคนแค่รับรู้ว่าจะทำอะไร เคยเห็นแม่ทำ ไม่เคยทำเอง แต่ให้ลงมือทำก็ขาดความมั่นใจ ปัญหาการไม่มีผู้ถ่ายทอดความรู้ และทักษะการเกษตรให้เด็กรุ่นหลัง เนื่องจากทัศนคติผู้ปกครองบางคนที่ยังอยากให้ลูกหลานออกพ้นจากวิถีเกษตร โตขึ้นเป็นเจ้าคนนายคน ผลักดันให้เด็กและเยาวชนในชุมชนไม่มีทักษะทางด้านเกษตร และกลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชนก็ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการถ่ายทอดทักษะชีวิตเกษตรนี้ จึงทำให้ไม่มีใคร ไม่มีกลไก หรือหน่วยงานไหนที่จะทำงานกับเด็กและเยาวชนที่เป็นลูกหลานเกษตรกร ให้ได้มีทักษะอาชีพเกษตรกรรม

โรงเรียนใต้ต้นตะขบ ได้ร่วมมือกับโรงเรียนบ้านร้านหญ้า โรงเรียนบ้านฮ่องสังข์ ในการทำงานสร้างการเรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชนในโรงเรียน จากการทำงานดังกล่าวพบว่า เด็กและเยาวชนในพื้นที่ติดอินเทอร์เน็ต ใช้มือถือมากเกินไปจนความจำเป็น ไม่ช่วยเหลืองานของผู้ปกครอง ไม่มีความรับผิดชอบกับหน้าที่ของตัวเองเท่าที่ควรจะเป็น เช่น ทำงานไม่ได้ตามที่ผู้ปกครองขอร้องให้ช่วย ไม่สามารถช่วยเหลืองานด้านการเกษตรของผู้ปกครอง ใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการศึกษาเล่าเรียน ทำการบ้าน และเดินทางไปโรงเรียน พ่อแม่ไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ ทักษะอาชีพ ให้กับลูกหลานของตัวเองได้

ปัจจุบันโรงเรียนใต้ต้นตะขบ ได้ยื่นจดทะเบียนกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ร้อยเอ็ด เขต 2 และมีหลักสูตรการสร้างการเรียนรู้กับลูกหลานในวิถีชุมชนตำบลทุ่งกุลารดโดยใช้หลักสูตรบ้านเรียน และมีกิจกรรมสร้างการเรียนรู้ให้กับลูกหลาน เด็กเยาวชน และบุคคลที่สนใจ ทุกสัปดาห์ โดยไม่มีค่าใช้จ่าย กิจกรรมที่โรงเรียนมีเพื่อสร้างการเรียนรู้ คือ

- 1.งานศิลปะและการละเล่น การใช้สี และวัสดุจากธรรมชาติมาสร้างงานศิลปะ เช่น วาดรูป ย้อมผ้า รูปปะติดจากเมล็ดพันธุ์พื้นบ้าน การเรียนภาษาอังกฤษผ่านกระบวนการวาดรูปจากสิ่งที่พบเจอในสวนและชีวิตประจำวันโดยสอดแทรกความสำคัญของพันธุ์กรรมพื้นบ้านในกิจกรรมการเล่นนี้

- 2.ทักษะการพึ่งตัวเองในครัวเรือน เพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนของผู้ปกครอง ใช้วัสดุที่มีในพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด รวมทั้งการเพิ่มมูลค่าสินค้าทางการเกษตร เช่นการทำน้ำยาล้างจาน สบู่ ยาสระผม การทำยาสีฟัน ปัจจุบัน แชมพูมะกรูด เป็นสินค้าที่เกิดจากการกิจกรรมเล็กๆของโรงเรียนใต้ต้นตะขบที่พึ่งตนเองต่อยอดการสร้างการตลาดออนไลน์จากคนรุ่นใหม่ในชุมชน และการออกบูธเพื่อประชาสัมพันธ์สินค้า ทำให้แชมพูมะกรูดจากชุมชนตำบลทุ่งกุลารดมียอดขายอย่างต่อเนื่อง สร้างรายได้ให้กับสมาชิกที่แปรรูป รวมทั้งคนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากผลผลิตทางเกษตรอย่างมะกรูดได้อย่างคุ้มค่า และสร้างอาชีพการปลูกและเก็บลูกมะกรูดมาขายให้กับกลุ่ม

3.ทักษะการการสืบทอดวิถีชุมชน การทำนา เช่น การหว่านกล้า การดำนาต้นเดียว การคัดเลือกสายพันธุ์ข้าว พืช ผักอื่นๆ การแปรรูปเพื่อเพิ่มสินค้าเกษตร เช่น การทำขนมพุมะกรูด การทำกล้วยฉาบ การทำขนมจากแป้งข้าวพื้นบ้าน การแปรรูปจากกล้วย การทอผ้า การหาของป่า การเลี้ยงสัตว์ ทักษะวิชาช่าง เช่น ช่างก่อสร้าง ช่างต่อเรือ ช่างซ่อม รวมถึงการพัฒนาทักษะและปลูกฝังการทำงานพัฒนาในชุมชนของตนเองต่อไป

4. กลุ่มเลี้ยงสัตว์ ในอดีตภาครัฐได้เข้ามาส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ โดยโครงการไถ่ชีวิตโค กระบือ ของในหลวงรัชกาลที่ 9 ได้ให้ชาวบ้านได้สมัครเข้าเป็นสมาชิกโดยการส่งเสริมของภาครัฐผ่านผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกที่สมัครจะได้รับวัวแม่สาวตามลำดับความจำเป็น สมาชิกที่ได้แม่วัว หรือ แม่ควายก่อน จะเลี้ยงวัวควาย จนกว่าจะได้ลูก แล้วเอาลูกที่ได้ตัวที่หนึ่งให้สมาชิกคนอื่นๆไปเลี้ยงต่อ และสมาชิกคนอื่นๆก็จะเลี้ยงจนกว่าจะได้ลูกและให้ลูกที่คลอดกับสมาชิกคนถัดไป

โดยโครงการนาร่อง ได้มีการสนับสนุนงบประมาณในการหาซื้อแม่พันธุ์ และเลี้ยงให้ได้ลูก ลูกวัวควายชุดแรกก็จะส่งต่อให้สมาชิกกลุ่มคนอื่นๆต่อไป ปัจจุบันกลุ่มเลี้ยงวัว ควาย ของโครงการนาร่องไม่มีแล้ว เนื่องจากการบริหารจัดการกลุ่มไม่ดี ทำให้สมาชิกลาออก และไม่มีการติดตามโครงการในชุมชน

บทที่ 3 กระบวนการศึกษา

กระบวนการศึกษาตามโครงการศึกษากระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่จากฐานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชน ตำบลทุ่งกุลา อำเภอสวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ประกอบด้วย ขอบเขตการศึกษา ระยะเวลา เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล กลุ่มเป้าหมายในการเก็บข้อมูล กระบวนการวิจัย และการสร้างการเรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย ซึ่งรายละเอียดของกระบวนการวิจัยเป็นดังต่อไปนี้

1. ขอบเขตการศึกษา

1) ขอบเขตด้านพื้นที่

ศึกษากระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่จากฐานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชน ตำบลทุ่งกุลา อำเภอสวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด” ได้แก่ บ้านหนองส้าว บ้านสังข์น้อย บ้านสังข์ใหญ่ บ้านโนนเม็ก บ้านดอนแคน บ้านจาน บ้านเตย ตำบลทุ่งกุลา อำเภอสวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

2) ขอบเขตกลุ่มเป้าหมาย 2560 ดำเนินการ ดังนี้

2.1.1 กลุ่มเป้าหมายหลัก

- ลูกหลานสมาชิกกลุ่มโรงเรียนใต้ต้นตะขบและลูกหลานเกษตรกรกลุ่มบ้านนาทุ่งกุลา อายุระหว่าง 15 – 30 ปี จำนวน 15 ครอบครัว
- กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพในชุมชน เช่น กลุ่มทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ กลุ่มเลี้ยงวัว กลุ่มทำขนม กลุ่มปลูกผัก จำนวน 15 ครอบครัว

2.1.2 กลุ่มเป้าหมายรอง

- สมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลาและกลุ่มเศรษฐกิจต่างๆ ในชุมชน จำนวน 30 ครอบครัว
- เกษตรกร และคนรุ่นใหม่ทั่วไปในตำบลทุ่งกุลา จำนวน 10 คน
- โรงเรียนประถมศึกษาในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลาและตำบลใกล้เคียง 5 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนบ้านสาหร่าย โรงเรียนบ้านโนนตาด โรงเรียนบ้านร้านหญ้า โรงเรียนบ้านฮ่องสังข์ โรงเรียนบ้านจานเตย

2. ระยะเวลา

15 เดือน ในการวิจัยครั้งนี้มีระยะเวลาดำเนินการวิจัย ทั้งสิ้น 15 เดือน ตั้งแต่เดือนมีนาคม 2560 ถึงเดือน พฤษภาคม 2561 โดยแบ่งการดำเนินงานเป็น 2 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 การศึกษาเพื่อเก็บข้อมูล 6 เดือน

ระยะที่ 2 ทดลองปฏิบัติการวิจัย 9 เดือน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

ในการเก็บข้อมูลในครั้งนี้ทีมวิจัยได้เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ ทั้งการสัมภาษณ์แบบเดี่ยว และการสัมภาษณ์แบบกลุ่ม และการสังเกต โดยแบ่งชุดแบบสอบถามออกเป็น 2 ชุด ดังนี้

3.1 แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้ปกครอง โดยสัมภาษณ์เกี่ยวกับอาชีพจากฐานเศรษฐกิจ แบ่งออกเป็น กลุ่มทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ กลุ่มเลี้ยงสัตว์ กลุ่มทำนาปลูกผัก ทัศนคติ รายได้ วิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ลูกหลาน และบทบาทของผู้ปกครองต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของคนรุ่นใหม่

3.2 แบบสัมภาษณ์สำหรับคนรุ่นใหม่ โดยสัมภาษณ์เกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และศักยภาพ ของคนรุ่นใหม่ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม รวมถึงความต้องการการสนับสนุน ทัศนคติต่อการสืบต่ออาชีพของผู้ปกครอง และแนวทางการทำงานกับคนรุ่นใหม่ในการสานต่ออาชีพของผู้ปกครอง

3.3 แบบสัมภาษณ์กลุ่ม โดยสัมภาษณ์ถึงประวัติความเป็นมาของกลุ่ม การก่อตั้ง การดำเนินงาน การบริหารจัดการในกลุ่ม แรงจูงใจในการเข้าร่วมกลุ่ม รายได้เฉลี่ย ข้อดี ข้อเสียของการรวมกลุ่ม การถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลัง ปัจจัยที่ทำให้กลุ่มดำรงอยู่ หรือหายไป ปัญหา อุปสรรค

4. กลุ่มเป้าหมายในการเก็บข้อมูล

ในการเก็บข้อมูลครั้งนี้ แบ่งกลุ่มเป้าหมายออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

- 1)กลุ่มผู้ปกครองที่ประกอบอาชีพบนฐานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชน
- 2)กลุ่มผู้ปกครองทั่วไป
- 3)กลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เป็นลูกหลานของสมาชิกกลุ่มอาชีพบนฐานเศรษฐกิจ
- 4)กลุ่มคนรุ่นใหม่ที่พักกลับบ้าน และกลุ่มคนรุ่นใหม่ทั่วไป

ซึ่งมีวิธีการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย คือ เลือกจากสมาชิกของกลุ่มต่างๆที่อยู่บนฐานอาชีพ เศรษฐกิจทางเลือกของชุมชน คือ กลุ่มทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ กลุ่มทำนาปลูกผัก กลุ่มเลี้ยงสัตว์ และมอบหมายให้ทีมวิจัยเลือกกลุ่มเป้าหมายทั่วไปที่สนใจ หรือกำลังจะประกอบสามอาชีพดังกล่าว และลูกหลานอาศัยอยู่ในชุมชนและได้มีส่วนร่วมในการทำการเกษตรของครอบครัว เพื่อจะดูว่าทำไมลูกหลานถึงยังมาช่วยเหลืองานการเกษตรและงานอาชีพของครัวอยู่เพื่อมาร่วมในเวทีชี้แจงโครงการฯ และทีมวิจัยจะได้ดำเนินการเก็บข้อมูลต่อไป ซึ่งทำให้ได้กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 68 ครอบครัว

การค้นหากกลุ่มเป้าหมายจะค้นจากคนที่เป็สมาชิกกลุ่มต่างๆในชุมชนซึ่งประกอบอาชีพ และมีรายได้จากอาชีพดังกล่าวเป็นรายได้หลัก เพราะจะศึกษาถึงการส่งต่ออาชีพบนฐานเศรษฐกิจต่างๆสู่ลูกหลานซึ่งในกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ปกครองจะมีอาชีพที่หลากหลาย อาทิ กลุ่มที่ทำนาอย่างเดียว กลุ่มที่ทำนาและทอผ้า กลุ่มที่ทำนา ทอผ้า และเลี้ยงสัตว์ กลุ่มที่ทำนาและค้าขาย กลุ่มที่ทำนาและรับจ้าง

5. กระบวนการวิจัย

ประกอบด้วยขั้นตอนดังต่อไปนี้

5.1 การค้นหาทีมวิจัย

5.2 การพัฒนาโจทย์การวิจัย และการกลั่นกรองโครงการ

5.3 การชี้แจงโครงการ

5.3.1 การชี้แจงโครงการกับทีมวิจัย

5.3.2 การประชาสัมพันธ์โครงการกับชุมชน

5.3.3 การชี้แจงโครงการกับชุมชน

5.4 การศึกษาข้อมูล

5.4.1 การเตรียมการศึกษาข้อมูล

1) แดกกรอบการศึกษา

2) ออกแบบสอบถามการเก็บข้อมูลผู้ปกครอง และจัดทำแบบสอบถาม

3) ทำความเข้าใจแบบสอบถามและเตรียมการลงเก็บข้อมูลในชุมชน

4) ทดลองเก็บข้อมูลผู้ปกครอง

5) การปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถาม

5.4.2 การเก็บข้อมูล

5.4.3 สรุป วิเคราะห์ และการจัดระบบข้อมูล

5.5 การคืนข้อมูลให้กับชุมชน

5.6 การศึกษาดูงาน

5.7 การทดลองปฏิบัติการ

5.7.1 ทดลองปลูกผักแปลงรวม

5.7.2 ทดลองปลูกผักแปลงครอบครัว

5.7.3 ทดลองปลูกผักแปลงโรงเรียน

5.7.4 ทดลองปลูกผักแปลงวัด

5.7.5 การทดลองการตลาด

6. การสร้างการเรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย

6.1 ร่วมเวทีปฐมนิเทศโครงการ และอบรมพัฒนาศักยภาพนักวิจัยโครงการวิจัยย่อยครั้งที่

6.2 งานมหกรรมพันธุ์กรรมข้าวพื้นบ้าน

6.3 ร่วมกิจกรรมฝึกอบรม INFOGRAPHICS (นำเสนออย่างเรียบง่ายแต่ทรงพลังด้วยอินโฟกราฟฟิค)

6.4 อบรมพัฒนาศักยภาพนักวิจัย ครั้งที่ 2 “การวิเคราะห์ข้อมูลและจัดระบบข้อมูล”

6.5 สรุปบทเรียนการทำงานครึ่งทางหลังจากรายงานความก้าวหน้า

ศึกษากระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่จากฐานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชน ต.ทุ่งกุลา อ.สุวรรณภูมิ จ.ร้อยเอ็ด

6.6 เวทีตุ้มโฮมคนรุ่นใหม่

6.7 เวทีสรุปบทเรียนงานวิจัย

รายละเอียดของกระบวนการวิจัยเป็นดังนี้

5.1 การค้นหาทีมวิจัย

เริ่มต้นจากกลุ่มคนที่เคยทำงานร่วมกันมาก่อน เช่น กลุ่มคนจากสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลา กลุ่มคนจากกลุ่มทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติบ้านสังข์น้อย กลุ่มผู้ปกครองโรงเรียนใต้ต้นตะขบ ครูจากโรงเรียนในชุมชนที่เคยร่วมงานกันมาก่อน คนรุ่นใหม่ที่อยู่ในชุมชนแต่ยังศึกษาอยู่ และคนรุ่นใหม่ที่ออกจากงานประจำและเลือกกลับมาอยู่บ้านและสนใจการทำงานพัฒนาตนเองและสังคมในชุมชนที่ใกล้ชิดกัน และเคยร่วมงานกันมาบ้าง เพื่อสะดวกในการทำงานร่วมกัน รวมทีมวิจัยทั้งหมด 15 คน ประกอบด้วย 1) นางสาวทองทิพย์ ภูมิวงศ์ 2)นางศศิธร พรหมเทพ 3)นางนารี ชูยน้ำเที่ยง 4)นางสาวศรียกยา ภูต้ายผา 5) เด็กหญิงพรนภา ปาโสม 6) เด็กชายปกรณ เกตุอุบล 7)นางสาวแววมณี แสนชาลี 8)นางทองพูน แสงดาว 9)นางสาวทัศนชนันท์ ชันเงินพัจน์ 10)นางสาวนัยนา ภูมิวงศ์ 11)นางสาวอรรธวดี อุไรรัมย์ 12) นาง เจริญ สึงโทพงาม 13)นางสาวสงวนศรี เหลาพิมพ์ 14)นางบัวไข สืบเพ็ง 15)นางบุญยัง มณีรัตน์

5.2 การพัฒนาโจทย์การวิจัย และการกลั่นกรองโครงการ

1)การพัฒนาโจทย์ ได้มีการพัฒนาโจทย์ 1 ครั้ง โดยทีม ได้ส่งตัวแทน 1 คน คือ เข้าร่วมกิจกรรมที่อาศรมไทบ้านดอนแดง โดยพี่เลี้ยงได้จัดกิจกรรมพัฒนาเฉพาะจุดประเด็นคนรุ่นใหม่ เพื่อให้ได้กรอบประเด็นที่สอดคล้องกับจุดประเด็นหลัก หลังจากนั้นทีมได้มีการปรับแก้โครงการฯ เพื่อเสนอผู้ทรงงาต่อไป

2)เวทีกลั่นกรองโครงการ ตัวแทนทีมวิจัย จำนวน 1 คน คือ นางสาวทองทิพย์ ภูมิวงศ์ เข้าร่วมนำเสนอโครงการต่อผู้ทรงคุณวุฒิ ณ บ้านสวนชุมแสง ซึ่งผู้ทรงงา ได้ให้ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับแก้โครงการฯ

5.3 การชี้แจงโครง

5.3.1 การชี้แจงโครงการกับทีมวิจัย มีรายละเอียดดังนี้

หลังจากได้รับการประสานงานจากไหนดว่าโครงการได้รับการอนุมัติแล้ว หัวหน้าโครงการได้ประสานทีมวิจัยทุกท่านรวมถึงที่ปรึกษา และสมาชิกกลุ่มอาชีพต่างๆในชุมชน เข้าร่วมประชุมในวันที่ 4 มีนาคม 2560 ณ ที่ทำการกลุ่มบ้านนาทุ่งกุลา โดยใช้วิธีการประสานงานทางโทรศัพท์มือถือ การเดินทางไปบอกตัวต่อตัว และผ่านแอปพลิเคชันไลน์กลุ่ม คนรุ่นใหม่ในทุ่งกุลา มีผู้เข้าร่วมจำนวน 31 คน ประกอบด้วย นักวิจัย 12 คน ตัวแทนที่ปรึกษา 2 คน พี่เลี้ยงจากไหนด 3 คน และผู้สนใจ 14 คน โดยมีเนื้อหาการประชุม ดังนี้

จัดบรรยากาศ การนั่งประชุมโดยการนั่งกับพื้นเป็นวงกลม และมีกิจกรรมทำตุ่งเป็นกิจกรรมเริ่มต้นของการประชุม

1)ละลายพฤติกรรม สร้างความคุ้นเคย ตื่นตัว และเตรียมความพร้อม แนะนำตัวเอง ด้วยการเล่นเกมที่แสดงสัญลักษณ์ที่บ่งบอกว่าเป็นตัวเรา แล้วบอกชื่อเล่น (ในทีมวิจัย มีสมาชิกใหม่ที่เข้ามา

เพิ่ม คือ 1.เกียรติ หนุนน้อยวัยรุ่น ที่เห็นการทำงานรับจ้างในเมืองหลวง หอบความหวังและความฝันมาเริ่มต้นชีวิตเกษตรในแปลงนาของพ่อแม่ ด้วยการทำสารพัดอย่างที่ยากจะทำ 2.หมอโห้ หญิงสาวอีสาน บ้านนา ดิกริคุณหมอนในเมืองหลวง หลีกหนีความโกลาหลของเมืองหลวง เพื่อ อยากรจะมีชีวิตอยู่กับธรรมชาติ เริ่มต้นเรียนรู้การศึกษารู้อาชีพดูแลสุขภาพด้วยธรรมชาติบำบัด และลาออกจากงานหมอในโรงพยาบาล มาอาสาเป็นหมอในชุมชนทุ่งกุลา และปลูกฝัง ธรรมะ ทำงาน ส่งเสริมให้คนในชุมชน คนรอบข้าง ได้เข้าถึง การเกษตรแบบธรรมชาติ การดูแลสุขภาพด้วยตนเอง

2)ชวนคิด ชวนคุย เกษตรและงานวิจัยในมุมมองชาวบ้าน (มีคนที่เคยทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาก่อน แต่บางคนไม่เคยรู้จักงานวิจัย ช่วงแรกของการชวนคุยความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับงานวิจัย จะช่วยกันระดม เมื่อรู้ว่าไม่มีใครที่เคยทำวิจัยมาก่อน คนนั้นก็พูดคุยเกี่ยวกับงานวิจัยได้)

3)ทำความเข้าใจโครงการวิจัยของทุ่งกุลารั้วเอ็ด/ทำความเข้าใจ สกว./ ความเป็นมาของการทำงานวิจัย โดย คุณมาลี สุปันตี ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการวิจัย สกว.คือใคร โหนดเกษตรคืออะไร ในการทำงานวิจัยในโหนดเกษตรแบ่งย่อยออกเป็น 4 ชุดโครงการ คือ พันธุกรรมพื้นบ้าน ตลาดทางเลือก นวัตกรรมเกษตร เกษตรกรรุ่นใหม่ โครงการวิจัยของรั้วเอ็ดอยู่ในชุดเกษตรกรรุ่นใหม่ ได้รับการสนับสนุนจาก สกว. ทั้งหมด 283,425 บาท โดยเอามาใช้ ทำกิจกรรมค้นหาข้อมูล ประชุมทีมอบรม ศึกษา ดูงาน ซื่ออุปกรณ์ ค่าตอบแทนทีมวิจัย โดยมีระยะเวลาในการทำงานโครงการวิจัย คือ 1 มีนาคม 2560 ถึง 1 มีนาคม 2561 ระยะเวลา 13 เดือน

คุณมาลี สุปันตี ตั้งคำถามกับทีมวิจัย โดยเขียนคำถามใส่กระดาษปรีฟและให้ทีมช่วยกันแสดงความคิดเห็น ให้น้องพลอย(ทีมวิจัย)ช่วยเขียนทุกความคิดเห็นใส่ในกระดาน โดยมีคำถามดังนี้ 1.การทำวิจัยยากอย่างไร 2. จะทำอะไรให้งานวิจัยครั้งนี้ตลอดรอดฝั่ง ที่ สิ่งที่ยากทำให้เกิดขึ้นในงานวิจัยคืออะไร และ ทบทวนชื่อโครงการของทุ่งกุลา ชื่อว่าอะไร ทำความเข้าใจชื่อโครงการมีความหมายอย่างไร โดยช่วยกันให้ความหมายของคำเหล่านี้ตามความเข้าใจของตัวเอง(ทีมวิจัย) ตั้งแต่คำว่า 1.ศึกษากระบวนการ คือ อะไร 2. คำว่า เกษตรกรรุ่นใหม่ คือใคร 3. เราจะทำงานกับเกษตรกรรุ่นใหม่อย่างไร หัวหน้าโครงการ ชวนทบทวนวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยว่ามีอะไรบ้าง แต่ละข้อ อยากรู้เรื่องอะไร ทบทวนกลุ่มอาชีพในพื้นที่ทุ่งกุลามีกลุ่มอะไรบ้าง ที่เลี้ยงชวนคิดว่า งานวิจัยในครั้งนี้เราจะต้องทำกิจกรรมอะไรบ้าง นักวิจัยต้องทำอะไรบ้าง

4)แบ่งบทบาทหน้าที่ทีมวิจัย หัวหน้าโครงการชวนทีมวิจัยคุยการแบ่งบทบาทและหน้าที่ ความรับผิดชอบ โดยให้เลือกเอง ว่าใครอยากทำหน้าที่อะไร ส่วนคนที่ไม่เลือกหัวหน้าโครงการจะกำหนดให้ตามความเหมาะสม และมีการวางแผนการทำงานครั้งต่อไปตามแผนกิจกรรม แผนงานแรก คือ ประชุมชี้แจงโครงการกับชุมชน จะทำกับใคร ทีมวิจัยใครจะทำอะไรบ้าง คาดหวังอะไรจากการประชุมในครั้งนี้ อยากรให้ชุมชนช่วยอะไร และทำงานวิจัยนี้คาดว่าชุมชนจะได้อะไร เราจะทำให้ชุมชนทุ่งกุลา และกลุ่มเป้าหมายเราทราบอย่างไรว่า เรากำลังทำงานวิจัยเรื่องอะไร เพื่ออะไร เราจะสื่อสารให้ชุมชนรู้ผ่านทางไหนบ้าง

5)ชี้แจงการบริหารจัดการงบประมาณ หลักการใช้ใบเสร็จ หลักการใช้ใบรับรองแทนใบเสร็จ หลักการใช้ใบเสร็จรับเงิน หลักการสรุปรายจ่ายรายกิจกรรม/รายเดือน/ราย3เดือน หลักการเก็บหลักฐาน การใช้เงิน

การบริหารจัดการ แบ่งออกเป็น ค่าอาหาร ค่าอาหารว่าง ค่าวัสดุอุปกรณ์ ค่าพาหนะเดินทาง ค่าประสานงาน โดยทีมวิจัยที่มีบทบาทได้ก็ช่วยบริหารจัดการเรื่องนั้นไปเลย

6)สรุปกิจกรรมประจำวัน และวางแผนการดำเนินงานครั้งต่อไป หลังจากทีม พี่เลี้ยงกลับไป ทีมวิจัยทุ่งกุลา ได้สรุปกิจกรรมในวันนี้ โดย ตั้งคำถามว่า 1.รู้สึกอย่างไร 2.ตัวเราเองทำอะไรบ้างวันนี้ มีบทบาท อย่างไร 3.สิ่งที่เห็นในวันนี้ เห็นอะไรบ้าง 4.ปัญหาอุปสรรค แนวทางแก้ไข ข้อเสนอแนะ 5.แนวทางการทำงานกิจกรรมต่อไป

-ก่อนวันทำกิจกรรมทุกครั้งให้ทีมวิจัยที่เป็นหัวหน้าในกลุ่มที่แบ่งบทบาทมาช่วยเตรียมกิจกรรม การประชุมประจำเดือนจะจัดขึ้นทุกเดือน โดยใช้ศูนย์ประสานงานกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลาเป็นหลัก และสวนของทีมนักวิจัยที่มีความพร้อมและแจ้งความประสงค์จะเป็นสถานที่จัดงาน

-การเข้าร่วมประชุมที่ไหนด เวทีปฐมนิเทศโครงการ เช่นสัญญาโครงการ วันที่ 22 มีนาคม 2560 ตัวแทนเข้าร่วม คือ นางสาวทองทิพย์ ภูมิวงศ์ นางสาวแววมณี แสนชาลี นางสาวนัยนา ภูมิวงศ์ -คนเปิดบัญชีธนาคาร 1.นางสาวทองทิพย์ ภูมิวงศ์ 2. นางสาวแววมณี แสนชาลี 3.นางนารี ชูยน้ำเที่ยง

5.3.2 ประชาสัมพันธ์ชี้แจงโครงการฯ กับชุมชน

ในที่18 มีนาคม 2560 ณ ศูนย์ประสานงานกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลา จำนวน ผู้เข้าร่วมทั้งหมด 13 คน เป็นทีมวิจัย 13 คน ทีมวิจัยได้ทำหน้าที่ตามบทบาทที่ได้รับมอบหมาย เช่น ลงทะเบียน เตรียมสถานที่ เตรียมอาหาร เตรียมเอกสาร บันทึกการประชุม บันทึกภาพ เริ่มต้นกระบวนการ โดยหัวหน้าโครงการพาเล่นเกมตอบมือ และ เล่นโยคะเพื่อผ่อนคลายกล้ามเนื้อพร้อมเพรียงกัน จากนั้นชวนหัวหน้าโครงการชวนทบทวนการประชุมครั้งที่แล้ว ว่าทำอะไรไปบ้างแล้ว และครั้งนี้เรานัดหมาย กันมาเพื่อทำอะไร จากการประชุมครั้งที่แล้ววันนี้นัดหมายกันมาร่างข้อความให้ผู้ใหญ่บ้านประกาศใส่หอ กระจายข่าวในชุมชน และ ออกแบบใบปลิวเล็กๆเพื่อแจกในตลาดนัดชุมชน และแจกเพื่อประชาสัมพันธ์แก่ กลุ่มเป้าหมายและ คนทั่วไป โดยกระบวนการคือ แบ่งทีมวิจัยออกเป็น 3 ทีม คือ 1. ทีมผู้เฒ่า ให้ช่วยกัน คิดว่า ในช่วงระยะเวลา เดือน มีนาคม ถึงเดือน พฤษภาคม มีงานบุญประเพณีใดบ้างที่ชุมชนมารวมกัน ทำบุญ 2. เป็นทีมวัยกลางคน ให้ช่วยกันเขียนคำประกาศ ที่จะไปให้ผู้ใหญ่บ้านช่วยประชาสัมพันธ์ ให้ทีม ช่วยกันออกแบบว่า ถ้าเราจะไปให้ผู้ใหญ่บ้านประกาศประชาสัมพันธ์งานวิจัยโครงการนี้ของเรา เราจะเขียน ข้อความว่าอย่างไร เพื่อให้ผู้ประกาศได้เข้าใจ และผู้รับฟังได้เข้าใจ 3. ทีมวัยรุ่น ให้ช่วยกันวาดรูปโปสเตอร์ หรือการ์ตูนที่เป็นใบปลิวที่จะบอกชื่อโครงการและวัตถุประสงค์ของโครงการ ออกแบบให้มีสีสันสวยงาม สะดุดตา และ เน้นความสนใจให้มีคำถามมาถามทีมวิจัยต่อว่าคืออะไร เพื่อจะให้ทีมวิจัยได้ชวนคุยและ อธิบายสิ่งที่ตัวเองทำ โดย โปสเตอร์เล็กๆนี้จะไปแจกในตลาดนัดชุมชน และแจก บุคคลที่สนใจทั่วไป จากนั้น แจกอุปกรณ์ที่เตรียมไว้ให้กลุ่ม มี กระดาษ สี ปากกา ดินสอ และยางลบ หลังจากนั้น ทีมวัยรุ่นก็ ช่วยกันพิมพ์งานที่คุยกันในวันนี้ ใส่คอมพิวเตอร์ และบางส่วนก็ช่วยวาดโปสเตอร์ให้สวยงาม เพื่อไปถ่าย

เอกสารทำใบปลิวต่อไป ส่วนทีมผู้เผ่าก็ช่วยกันทำอาหาร หลังจากรับประทานอาหารเที่ยงเสร็จ ทีมวิจัยได้ช่วยกันเก็บล้างเสร็จ ได้มาสรุปกิจกรรมวันนี้ โดยหัวหน้าทีม ได้ตั้งคำถามว่า แต่ละคนรู้สึกอย่างไร /เกิดอะไรขึ้น / ปัญหาอุปสรรค แนวทางแก้ไข

นัดหมายครั้งต่อไป มารับคำประกาศหอกระจายข่าว และ ไปแจกใบปลิวที่ตลาดนัดชุมชน โดยจะสื่อสารผ่านแอปพลิเคชันไลน์กลุ่มคนรุ่นใหม่ในทุ่งกุลาร

5.3.3 เวทีชี้แจงโครงการกับกลุ่มเป้าหมายและชุมชน จัดขึ้นในวันที่ 18 มิถุนายน 2560 เวลา 09.00 -16.00 น. ผู้เข้าร่วม จำนวน 72 คน ประกอบด้วย ทีมวิจัย 12 คน ผู้นำชุมชน 3 คน กลุ่มเป้าหมาย 54 คน ที่ปรึกษา 3 คน ซึ่งในการจัดเวทีครั้งนี้ ได้แบ่งเวที ออกเป็น 5 ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ 1 ทักทายผู้เข้าร่วม และแนะนำพื้นที่จัดกิจกรรม โดยนางสาวทองทิพย์ ภูมิวงศ์ ได้กล่าวต้อนรับผู้เข้าร่วมกิจกรรม และได้เชิญที่ปรึกษาโครงการ คือ นายสัมพันธ์ ภูหินกอง ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านร้านหญ้า ได้กล่าวต้อนรับและทางทีมวิจัยได้เปิดวิดีโอแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนโอศก และวิดีโอของมาร์ติน ฝรั่งหัวใจเกษตร แก่ผู้เข้าร่วม และกล่าวทักทาย แนะนำสถานที่ รวมทั้งกล่าวเปิดกิจกรรม

ช่วงที่ 2 การแนะนำทีมวิจัย และชี้แจงโครงการ โดยนางสาวทองทิพย์ ภูมิวงศ์ ได้แจ้งผู้เข้าร่วมกิจกรรมทราบว่าขณะนี้ในชุมชน มีทีมวิจัยท้องถิ่น โดยการสนับสนุนงบประมาณจาก สำนักงานสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เรื่องที่จะดำเนินการวิจัยคือ ศึกษากระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่จากฐานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชน ตำบลทุ่งกุลาร อำเภอสวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์ สภาพปัญหาการสร้างการเรียนรู้แก่ลูกหลาน และเกษตรกรในตำบลทุ่งกุลาร
2. เพื่อศึกษาบทเรียนที่ผ่านมาในการดำเนินงานของกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลาร ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างการเรียนรู้แก่คนรุ่นใหม่ในชุมชนเกษตรกรรม
3. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่จากฐานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชน ตำบลทุ่งกุลาร อำเภอสวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

นางสาวทองทิพย์ ภูมิวงศ์ ได้กล่าวถึงความเป็นมาของการทำงานวิจัยครั้งนี้ ซึ่งเป็นการระดมความคิดเห็นและพัฒนาโจทย์วิจัย คือ เพราะเด็กในทุ่งกุลารติดโทรศัพท์ อยากให้ออกจากการเล่นโทรศัพท์บ้างโลกเปลี่ยนไป เช่น กินมาฆ่าแทนข้าว ซื้อมันแทนการปลูกอยู่ ปลูกกิน ไม่ฝึกไม่กินอาหารที่พ่อแม่ปลูก หรือหามาได้ ไม่ทำเกษตร มีดินไม่ปลูก ไม่แบ่งปัน อยากมีความมั่นคงทางด้านอาหาร เหน้ทำกินแบ่งปัน อยากทำงานกับเด็ก ไม่รู้จะเริ่มต้นทำอะไร งานพัฒนาที่ผ่านมามีทำไม่ขยาย หลังจากนั้น ได้ให้ทีมวิจัยแนะนำตัวเองรายบุคคล และได้แจ้งถึงแผนการดำเนินงานวิจัยในพื้นที่ รวมถึงการขอความร่วมมือในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลต่อไป

5.4 การศึกษาข้อมูล

มีหลายขั้นตอนตามรายละเอียดดังนี้

5.4.1 การเตรียมการศึกษาข้อมูล ประกอบด้วย การแตกกรอบการศึกษา การออกแบบ สอบถามการเก็บข้อมูลผู้ปกครอง และจัดทำแบบสอบถาม การทำความเข้าใจแบบสอบถามและเตรียมการ ลงเก็บข้อมูลในชุมชน การทดลองเก็บข้อมูลผู้ปกครอง และการปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถาม

1) การแตกกรอบการศึกษา

วันที่ 2 เมษายน 2560 ณ ศูนย์ประสานงานกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลา มี ผู้เข้าร่วมจำนวน 32 คน ประกอบด้วย นักวิจัย 13 คน ที่ปรึกษา 2 คน พี่เลี้ยงจากโหนด 6 คน และ ผู้สนใจ 11 คน โดยมีเนื้อหาการประชุม ดังนี้

1. เริ่มกระบวนการวิจัยด้วยการเล่นเกมปรบมือ แนะนำตัว และหม่ออ้อ(ทีมวิจัย) พาเล่น โยคะ และพูดคุยสรรพคุณของสมุนไพรพื้นบ้านฤทธิ์เย็น เพื่อป้องกันโรค

2. หัวหน้าโครงการทบทวนการไปร่วมกิจกรรมพัฒนาศักยภาพทีมวิจัยที่แก่งเลิงจาน ที่ ผ่านมา พูดถึงประชุมชี้แจงโครงการในทีม ว่าทำไมถึงอยากทำโครงการนี้ พูดถึง งานวิจัย คืออะไร สกว. คือ ใคร การจัดการงบประมาณในทีม ว่าเราจะทำอะไรต่อไปในทีม โดยแบ่งกิจกรรม เช่น ประกาศหอกระจาย ข่าว แจกโปสเตอร์ จัดเวที เป็นต้น ว่าเกษตรกรรุ่นใหม่เป็นอะไรของข้าง เป็นทั้ง ตา สมองให้คิดช่วยกัน เป็นขา ซึ่งการทำงานวิจัยจะต้องช่วยกันจดจำบันทึกเพื่อจะไม่ให้ลืมข้อมูลที่ผ่านมาและสรุปการประชุมครั้งที่แล้วว่า ทำไมถึงอยากทำ งานวิจัย ในครั้งนี้ สาเหตุเด็กติดโทรศัพท์ อยากเห็นลูกหลานปลูกผัก หาความรู้ เพิ่มเติม เป็นต้น ความคาดหวัง อยากจะให้มีเกษตรกรรุ่นใหม่ในการทำการเกษตร ช่วยเหลืองานชุมชน ลูกหลานสานต่ออาชีพเกษตร สร้างต้นแบบ ปลูกฝังลูกหลาน พี่ตนเอง เป็นต้น

คุณลุงต๋อย สุเมธ ปานจำลอง พูดถึงการเปลี่ยนแปลงของคนในสมัยนี้ กินน้ำชาวดแทนน้ำในโอ่ง กิน มาฆ่าแทนข้าว มีที่ดินไม่ปลูกกินถ้าไม่ฝึกเด็กสมัยนี้เขาก็จะไม่แบ่งกันกิน ถ้าเราไม่สอนให้เขาทำกินเขาก็ไม่ทำ กิน ถ้าไม่สอนให้แบ่งกันกินเขาก็ไม่แบ่งกันกิน จึงเป็นที่มาของโครงการวิจัยในครั้งนี้ ความสำคัญมันอยู่ ตรงไหนว่าเด็กสมัยนี้จะทำตามเราไหมเลยต้องมาศึกษาเราจะใส่อะไรในตัวเด็ก ทำอย่างไรเด็กจะมีความทรง จ้าที่ดีกับการเกษตร ต้องค้นหาวิธีทำงานกับเกษตรรุ่นใหม่เพื่อที่จะให้หมู่บ้านอื่นทำตามแบบอย่าง

สาระหลักเราจะมาหาวิธีการทำงานกับลูกหลานจะไปเก็บข้อมูลแบบไหนกับใครอย่างไร

คุณอรอนงค์ วิจิตรสุนทร (พี่เอ้ม) พูดถึงในตัวโครงการว่าอยากสร้างกระบวนการเรียนรู้จะทำ อย่งไร จะทำกับใครบ้าง เราจะมีอยู่สองกลุ่ม คือรุ่นพ่อแม่ รุ่นลูกหลาน ตอนนีเราต้องรู้แล้วว่าเราจะทำ กับใครก่อน งานวิจัยพอทำไปไม่ใช่ว่าให้ผู้รับผิดชอบโครงการมาตั้งถามกันเอง แต่จะต้องไปถามคนใน หมู่บ้าน เฉพาะทีมวิจัยมี 2 กลุ่ม แบ่งเป็นผู้ใหญ่ 10 คน เยาวชน 5 คน เราจะทำงานอย่างไรถึงจะตอบ โจทย์งานวิจัยเราได้ กลุ่มเป้าหมายจะเอาหมู่บ้านไหนบ้าง หมู่ 1 บ้านสาหร่าย หมู่ 2 บ้านดอนแคน หมู่ 3 บ้านสังข์น้อย หมู่ 4 บ้านหนามแท่ง หมู่ 5 บ้านจาน หมู่ 6 บ้านเตย หมู่ 8 บ้านโนนม่วง หมู่ 10 บ้านสังข์ ใหญ่ เป็นต้น รายชื่อบ้านนี้จะเป็นสิ่งที่ทีมจะต้องไปเก็บข้อมูล และจะต้องไปถามเขาอย่างไรเพื่อที่จะได้ คำตอบ

พี่เอ้นจำลองสร้างสถานการณ์ในการจะไปเก็บข้อมูล ว่าเราจะถามกับใครบ้าง ไปถามให้เขารู้ก่อน ว่าเขาทำอะไรมาบ้าง

- ทางกลุ่มที่ผ่านมาทำอะไรมาบ้าง

- ที่ผ่านมามีลูกเห็นด้วยหรือไม่
- จะทำอะไรให้ลูกกลับมาทำอะไร
- ทำไมถึงทำเป็นกลุ่ม
- กลุ่มนอกจากทำข้าวต้มเดี๋ยวกลุ่มทำอะไรอีก
- กลุ่มทำหน้าที่อะไร
- กลุ่มเรามีอะไรทำไมถึงอยู่ได้ถ้าดีได้อย่างไร ถ้าดีใครสอนลูกสอนหลานไหม
- ทำไมถึงเกิดกลุ่มต่างๆในหมู่บ้านเรา

ดังนั้นเราถึงต้องเตรียมคำถามให้ชัดเจนเพื่อที่จะได้ข้อมูลมา

คุณสุเมธ ปานจำลอง สรุปว่า เราจะต้องวางแผนอย่างไรเพื่อที่เราจะการวางแผนเรื่องนี้ได้อย่างไร ต้องเอาข้อมูลที่เราได้ส่วนใหญ่คิดอย่างไร ส่วนใหญ่ 60 ครอบครัว การถามไปเอาความคิดเขาถามแล้วต้องฟังความคิดเขา หมายความว่า 60 บ้านเราจะไปถามไปถามพ่อแม่ว่าอย่างไร จะต้องถามเหมือนกันทุกครอบครัวแต่จะได้คำตอบไม่เหมือนกัน ต้องมีการวางแผนกันก่อน ไม่เช่นนั้นเราจะถามไม่เหมือนกัน อันดันแรกต้องไปนั่งทำคำถามให้เหมือนกันไปในทางเดียวกัน ถามให้ได้มากที่สุด บทบาทของคนที่เป็นกลุ่มมีความสำคัญต้องมีการนัดหมายผู้ที่เราจะไปสัมภาษณ์ จะต้องมีการบันทึก อดเสียง ต้องถามให้ได้ความจริง ต้องมีการตรวจสอบข้อมูล หลังจากนั้นต้องมีการวางแผนกันก่อนจะลงพื้นที่ ต้องมีการเตรียมกันก่อนวางแผน ให้ดีจะใช้วิธีการอย่างไรที่จะไปเก็บข้อมูล ต้องมีการออกแบบการไปลงพื้นที่ในการเก็บข้อมูล ต้องรีบทำหาข้อมูลให้ได้ บทบาทของทีมจากที่สังเกตก็จะมีคนที่ไม่นัด ต้องมีการแบ่งหน้าที่ตามความสามารถของคนนั้น ต้องมีการจัดการจัดสรรงบประมาณในการใช้จ่ายในทีมวิจัย

2) ออกแบบสอบถามการเก็บข้อมูล และจัดทำแบบสอบถาม

วันที่ 3 เมษายน 2560 ณ ศูนย์ประสานงานกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลา มีผู้เข้าร่วมจำนวน 10 คน ประกอบด้วย นักวิจัย 10 คน โดยมี ทีมวิจัยนำข้อมูลจากการแตกกรอบมาออกแบบเป็นตารางแบบสอบถามเพื่อพิมพ์และถ่ายเอกสาร และเตรียมอุปกรณ์การเก็บข้อมูล เนื้อหาการประชุม เป็นดังนี้

เรื่องสำคัญที่จะต้องเก็บข้อมูล / การตั้งคำถาม

วัตถุประสงค์

- บทเรียนของกลุ่มต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่ในชุมชน

ประเด็นคำตอบ

- การดำเนินงานของกลุ่มเป็นมาอย่างไร ทำไมถึงรวมกลุ่มกัน รวมกลุ่มมันทำอะไรบ้าง ทำแล้วเกิดอะไรขึ้น เริ่มต้นเมื่อไหร่ มีสมาชิกเท่าไร มีตลาดหรือกิจกรรมอะไรบ้าง

ถามใคร

- กลุ่มทอผ้า กลุ่มเลี้ยงวัว กลุ่มเกษตรกรนาร่อง กลุ่มปลูกผัก กลุ่มทำอินทรีย์ กลุ่มเลี้ยงสัตว์

การสร้างการเรียนรู้แก่คนรุ่นใหม่

ความคิดเห็นนักวิจัย

- สอน แนะนำแนวทางทำให้เห็น ตัวอย่าง, มอบหมายงานให้
- อยากให้ลูกหลานทำตามหรือไม่ แนะนำสอนลูกหลานหรือไม่ อย่างไร, วิธีสอนสอนอย่างไร, เขาทำตามหรือไม่, ชอบสอนหรือไม่, เรียนแล้วได้ทำตามหรือไม่, ผลงานของกลุ่มเป็นอย่างไร,
- ที่ผ่านมาจากกลุ่มสร้างการเรียนรู้อะไรบ้าง สอนด้านใดบ้าง, ประสบผลสำเร็จหรือไม่, มีปัญหาอะไรบ้าง, สอนทอผ้าอย่างไร
- ทำไม่ถึงเข้าร่วมกลุ่ม

วัตถุประสงค์ สถานการณ์ สภาพปัญหา การสร้างการเรียนรู้แก่ลูกหลานในตำบลทุ่งกุลาเป็นอย่างไร

ประเด็นคำถาม สถานการณ์เดียวนี้ ตอนนี้ทำอะไรอยู่ >การสร้างการเรียนรู้

คำถามย่อย

- ทำอะไรอยู่
- ที่สอนไปแล้วเขาทำไหม ทำอะไรบ้าง ได้ทำอะไรบ้าง
- อยากทำอะไรบ้าง
- ทำเป็นหรือไม่
- ในระหว่างทำมีปัญหาหรือไม่
- สอนลูกสอนหลานอย่างไร/มีวิธีการอย่างไร
- อยากทำอะไรบ้าง
- สอนไปแล้วทำเป็นไหม
- ได้บอกวิธีการกับเขาหรือไม่
- อยากรู้วิธีการนั้นไปทำไม
- อยากทำแบบไหน/อย่างไร
- ปัญหาการสอนลูกหลานคืออะไร มีอะไรบ้าง
- เพราะอะไรจึงเป็นปัญหา
- จะแก้อย่างไร

หรืออาจตั้งคำถามแยกเป็นหมวดหมู่ เช่น เกษตร ทอผ้า ย้อมสี เลี้ยงสัตว์ ปลูกผัก ฯลฯ

3)เวทีประชุมทำความเข้าใจแบบสอบถามและเตรียมการลงเก็บข้อมูลกับแกนนำทีมวิจัยเพื่อในชุมชน

วันที่ 18 เมษายน 2560 ณ ศูนย์ประสานงานกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลา ผู้เข้าร่วม 11 คน ทีมวิจัย 9 คน ที่ปรึกษา 2 คน บรรยายภาค จัดพื้นที่การนั่งประชุมเป็นวงกลม เริ่มจากการแนะนำตัวเองให้ที่ปรึกษาโครงการรู้จักกันคนละ 5 นาที โดยบอกชื่อจริง ชื่อเล่น อายุ และตอนนี้ทำอะไรอยู่ สนใจอะไรด้านการเกษตรหรือ สนใจทำอะไรในชุมชน และมาเข้าร่วมงานวิจัยในครั้งนี้ได้อย่างไร เพราะอะไรจึง

เข้าร่วม เมื่อทุกคนแนะนำตัวเสร็จ หัวหน้าโครงการได้ให้แกนนำทุกคน บอกชื่อโครงการที่ตัวเองกำลัง ทำทุกคนค้นหากระดาษที่เคยจดชื่อโครงการไว้มาอ่าน ทีมวิจัยทุกคนตกลงกันว่า ต่อไปอย่างน้อยทีมวิจัยต้องบอกชื่อโครงการของตัวเองได้

ทีมวิจัยพูดทบทวนการทำงานที่ผ่านมา ว่าโครงการวิจัยเราทำอะไรมาบ้างแล้ว หัวหน้าโครงการตั้งคำถามกับแกนนำทีมวิจัยว่า สกว. คือ ใคร / วิจัยท้องถิ่นตามความเข้าใจของแกนนำทีมวิจัย คืออะไร / ทำไมแกนนำที่มาประชุมวันนี้จึงเลือกมาทำงานวิจัยท้องถิ่นนี้ / งานวิจัยในครั้งนี้ ขอบเขตการทำงานวิจัยอยู่ที่ไหน/ ใครเป็นกลุ่มเป้าหมาย /กลุ่มเป้าหมายที่เราจะลงไปทำงานด้วยคือใคร/กระบวนการที่เราวางแผนไว้มีอะไรบ้าง

- 1.การทำโปสการ์ดเล็กๆแจกในตลาดนัดชุมชน
- 2.ให้ผู้ใหญ่บ้านในชุมชนตำบลทุ่งกุลาช่วยประกาศชี้แจงโครงการ
- 3.ไปชี้แจงโครงการตามงานบุญประเพณีที่มีอยู่ในชุมชน (งานที่ใกล้ที่สุดคือ งานก่อพระเจดีย์ทราย บริเวณ ปากแม่น้ำมูล) ซึ่งจะจัดขึ้นในวันที่ 10 พฤษภาคม 2560

4)ประชุมทำแบบสอบถามคนรุ่นใหม่ วันที่ 28 พฤษภาคม 2560 ที่ ศูนย์ประสานงานกลุ่มบ้านนาทุ่งกุลา ผู้เข้าร่วม จำนวน 14 คน สมาชิกผู้เข้าร่วม สมาชิกทีมวิจัย จำนวน 12 คน และผู้เกี่ยวข้อง 2 คน เนื่องจากเป็นช่วงฤดูการทำนา ทีมวิจัย หาเวลาตรงกันยาก จึงได้ให้ทีมวิจัยที่เป็นวัยรุ่นมาช่วยทำแบบสอบถามโดย การปรึกษากับ นายเชาวลิต หัวหน้าทีมวิจัยบุงคล้า ภาพสินธุ์ในการทำแบบสอบถาม และทีมวิจัยได้แบบสอบถามมาหนึ่งชุด

5)ประชุมชี้แจงแบบสอบถาม และลงพื้นที่เก็บข้อมูล วันที่ 10 มิถุนายน 2560 ที่ ศูนย์ประสานงานกลุ่มบ้านนาทุ่งกุลา ผู้เข้าร่วม จำนวน 14 คน สมาชิกผู้เข้าร่วม สมาชิกทีมวิจัย จำนวน 12 คน และผู้เกี่ยวข้อง 2 คน หลังจากที่ทีมวิจัยวัยรุ่นได้มาทำแบบสอบถามและนำไปถ่ายเอกสาร ได้นัดทีมวิจัยที่แบ่งตามโซนเดิม คือ โซนที่เก็บข้อมูลแบบสอบถามผู้ปกครอง เพื่อง่ายและสะดวกกับการลงเก็บข้อมูล ทีมวิจัยแต่ละโซนได้แยกรายชื่อ คนรุ่นใหม่ที่จะไปเก็บข้อมูล

6) ทดลองเก็บข้อมูล และการปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถาม

ทดลองเก็บข้อมูล

วันที่ 29 เมษายน 2560 ณ บ้านสาหร่าย หมู่ที่ 1 และบ้านดอนแคน หมู่ที่ 2 เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม พูดคุย และการสังเกต จำนวน 5 คน ผู้เข้าร่วม 16 คน เป็นทีมวิจัย 11 คน ผู้สนใจ 5 คน ในตอนเช้า ลงเก็บข้อมูลโดยไม่ได้นัดหมายกลุ่มเป้าหมาย ขับรถพาทีมไปที่บ้านของกลุ่มเป้าหมาย กลุ่มเป้าหมายคนที่ 1 ไม่อยู่บ้าน จึงสรุปกันว่า ถ้าจะไปเก็บข้อมูลต้องโทรนัดหมายก่อนเข้าไปในช่วงบ่ายจึงมีการปรับเปลี่ยนโดยการประสานงานโดยการโทรไปหากลุ่มเป้าหมายก่อนเข้าไปเก็บข้อมูล และในช่วงเช้า กลุ่มเป้าหมายคนที่ 2 ที่ไปเก็บข้อมูล ทีมวิจัยใช้เวลาเก็บข้อมูลคนที่ 2 จำนวน 3 ชั่วโมง เริ่มกระบวนการโดยการแนะนำตัวเองว่าทีมวิจัยคือใคร อยู่บ้านไหน และทำโครงการวิจัยชื่ออะไร มีวัตถุประสงค์เพื่ออะไร รวมทั้งถามสาระทุกข์สุขดิบ การใช้ชีวิต การทำเกษตร สัตว์เพเหระ หลังจากเก็บข้อมูลคนที่2 แล้วทีมวิจัยสรุปกันว่า ทีมต้องถามเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย หรือ ที่อยู่ในแบบสอบถาม

และถามเรื่องอื่นได้แต่ไม่ควรเยอะ พักรับประทานอาหารเที่ยงที่ร้านอาหารในหมู่บ้าน และได้สรุปการเก็บข้อมูลในช่วงเช้า ว่าทีมวิจัยใช้เวลาาน และแต่ละทีมที่แบ่งตามโซนเริ่มมีความมั่นใจในการไปเก็บข้อมูลเองแล้ว จึงแบ่งทีมวิจัยออกเป็น 3 ทีมตามโซนที่ได้ตกลงกันไว้ ไปเก็บข้อมูลหมู่บ้านดอนแคน ซึ่งทำให้เก็บข้อมูลได้รวดเร็ว และครบถ้วน หลังการเก็บข้อมูล ทีมวิจัยไม่ได้มาสรุปกิจกรรมการเก็บข้อมูลร่วมกันในวันนี้ เนื่องจากทีมวิจัยหลายคนมีภารกิจอื่น จึงนัดหมายสรุปการเก็บข้อมูลในวันที่ 30 เมษายน 2560

สรุปการเก็บข้อมูลแบบสอบถามผู้ประกอบการ และการปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถาม

วันที่ 30 เมษายน 2560 ที่ ศูนย์ประสานงานกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลารุ สมาชิกผู้เข้าร่วม 13 คน สมาชิกทีมวิจัย 13 คน บรรยายภาคจัดพื้นที่การนั่งประชุมบนโต๊ะ ที่สามารถวางเอกสารได้ และมีการเล่นเกมส่นิ้วมือเป็นการเริ่มกิจกรรม เตรียมความพร้อมในการเริ่มประชุม เริ่มจากผู้นำกระบวนการ ถามถึงความรู้สึกของผู้ไปร่วมเก็บข้อมูล โดยให้พูดอย่างน้อยคนละหนึ่งความรู้สึก/ เวลาที่นัดกันเป็นอย่างไร /สิ่งที่

เห็นสิ่งที่เกิดขึ้น /ปัญหาอุปสรรค ที่เกิดขึ้น /แนวทางการแก้ไข/แผนการดำเนินการต่อไป หลังจากสรุปกิจกรรมเสร็จได้แจกแบบสอบถามให้ทีมวิจัยตามจำนวนโซนที่ได้แบ่งกันไว้เพื่อลงเก็บข้อมูลผู้ประกอบการตามทีมที่ได้ตกลงกัน และนัดหมายมาสรุปการเก็บข้อมูล ในวันที่ 5 พ.ค. 60

5.4.2 การเก็บข้อมูล

1)ลงเก็บข้อมูลผู้ประกอบการครั้งที่1 (ระหว่างวันที่1 พฤษภาคม 2560ถึง 4 พฤษภาคม 2560) ผู้เข้าร่วมจำนวน 12 คน เป็นทีมวิจัย 12 คน โดยแบ่งตามโซนที่ได้ตกลงกันไว้

สรุปการเก็บข้อมูลครั้งที่ 1 วันที่5 พฤษภาคม 2560 ที่ ศูนย์ประสานงานกลุ่มบ้านนาทุ่งกุลารุ ผู้เข้าร่วม จำนวน 17 คน สมาชิกผู้เข้าร่วม สมาชิกทีมวิจัย จำนวน 12 คน และผู้เกี่ยวข้อง 5 คน เริ่มกระบวนการด้วยการถามไถ่การทำงาน ใครหวานข้าวเสร็จแล้วบ้าง เป็นไงบ้าง เริ่มจากผู้นำกระบวนการ ได้ให้ทีมวิจัยได้ทบทวนการไปเก็บข้อมูล และสรุป อารมณ์/ความรู้สึก ของการไปเก็บข้อมูล/สิ่งที่เกิดขึ้น /ปัญหา-อุปสรรค /แผนครั้งต่อไป

นัดหมายครั้งต่อไป คือวันที่ 21 เดือน พฤษภาคม 2560 นัดเอาแบบสอบถามมารวมกัน และออกแบบสอบถามการเก็บข้อมูลคนรุ่นใหม่ ทีมวิจัยได้พูดคุยถึงการจัดการค่าตอบแทนทีมวิจัยในการไปทำงานเก็บข้อมูล และสร้างข้อตกลงการทำงานร่วมกัน

2)ลงเก็บข้อมูลผู้ประกอบการครั้งที่ 2 (ระหว่างวันที่6 พฤษภาคม 2560 ถึง วันที่ 20 พฤษภาคม 2560) ผู้เข้าร่วมจำนวน 13 คน เป็นทีมวิจัย 13 คน โดยให้ทีมวิจัยที่แบ่งตามโซนไปเก็บข้อมูลกลุ่มเป้าหมายที่ยังเก็บไม่ครบจำนวนคนไปเก็บข้อมูลโดยมีการให้ทีมวิจัยที่สนใจไปช่วยสมัครใจไปเก็บข้อมูลตามความเหมาะสม

สรุปการเก็บข้อมูลครั้งที่ 2 วันที่21 พฤษภาคม 2560 ที่ ศูนย์ประสานงานกลุ่มบ้านนาทุ่งกุลารุ ผู้เข้าร่วม จำนวน 17 คน สมาชิกผู้เข้าร่วม สมาชิกทีมวิจัย จำนวน 12 คน และผู้เกี่ยวข้อง 5 คน ผู้เข้าร่วม

จำนวน 13 คน หรือคนไปร่วมงานพันธกรรม ตัก ออย แอร์ ทิพย์ จบการเก็บข้อมูลผู้ปกครองครบ 68 คน
นัดหมายครั้งต่อไปคือ หาวันสรุปวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันกับพี่เลี้ยงจากชุดโครงการเกษตรกรรุ่นใหม่

3) ลงพื้นที่เก็บข้อมูลคนรุ่นใหม่ วันที่ 10 มิถุนายน 2560 ถึง 17 มิถุนายน 2560 เนื่องจากเป็นช่วงฤดูกาลทำนา จึงให้เวลาทีมวิจัยไปเก็บข้อมูลหลายวัน ก่อนนำข้อมูลมาสรุป ในวันนัดประชุมชี้แจงโครงการกับกลุ่มเป้าหมาย โดยแบ่งตามโซนที่ทีมได้ตกลงกันไว้

4) การจัดเก็บข้อมูลกลุ่ม (วงเสวนาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น)

ดำเนินการในวันเดียวกันกับการชี้แจงโครงการกับชุมชน จัดขึ้นในวันที่ 18 มิถุนายน 2560 พร้อมทั้งมีการดำเนินกิจกรรมหลายอย่าง

ประเด็นให้ผู้เข้าร่วมได้ร่วมแลกเปลี่ยน ดังนี้

อาชีพใดในตำบลทุ่งกุลา ที่เป็นรายได้หลัก หรือเป็นสิ่งที่ทำให้คนอยู่ในชุมชนได้

อาชีพหนึ่งที่คิดว่าเป็นหลักของชุมชนทุ่งกุลา

อาชีพที่เวลานี้ มีการรวมกลุ่มกันบ่

อาชีพดังกล่าวมาแล้ว ดีบ่ ? ดีจังได้? แบ่งเป็นรายอาชีพ

จากนั้นหัวหน้าโครงการได้แบ่งผู้เข้าร่วมโดยการเล่นเกมส์ลมพัด ตามกลุ่มอาชีพที่

กลุ่มเป้าหมายทำอยู่แล้วในชุมชน(มีหลายคนที่อยู่ในหลายกลุ่ม เช่น ทำนา ปลุกผัก และทอผ้าด้วย ทำนา ปลุกผัก เลี้ยงสัตว์ ทอผ้า และหาของป่าด้วย แต่ยึดตามรายได้ที่มากที่สุดของอาชีพนั้นๆ ได้ 4 กลุ่ม ตามแบบสอบถามที่เก็บได้ คือ 1 ทำนาปลุกผัก 2 ทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ 3 เลี้ยงสัตว์ 4 หาของป่า โดยมีทีมวิจัยช่วยระดมความคิดเห็นเพิ่มเติมจากแบบสอบถาม ดังนี้ โดยสัมภาษณ์ถึงประวัติความเป็นมาของกลุ่ม การก่อตั้ง การดำเนินงาน การบริหารจัดการในกลุ่ม แรงจูงใจในการเข้าร่วมกลุ่ม รายได้เฉลี่ย ข้อดี ข้อเสียของการรวมกลุ่ม การถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลัง ปัจจัยที่ทำให้กลุ่มดำรงอยู่ หรือหายไป ปัญหา อุปสรรค

หลังจากจบการแลกเปลี่ยน หมอชิง(นายศุภกิจ โพธิผล) แพทย์จิตอาสาศูนย์สุขภาพพึ่งตน ศูนย์บาท ฯ รวมทั้งระดมความเห็นหลังการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

กิจกรรมแจกแบบสอบถามทั้งของผู้ปกครอง และคนรุ่นใหม่ ให้ผู้เข้าอบรมช่วยดู อยากเพิ่มเติมอะไรไหม แจกใบปลิวให้คนละหนึ่งแผ่น เก็บข้อมูลเพิ่มเติม ถามการรวมกลุ่ม แบ่งกลุ่ม ทอผ้า ทำนาปลุกผัก หาของป่า เลี้ยงสัตว์ ได้ตัวคน สมาชิกในกลุ่ม นำไปสู่การวางแผนเก็บข้อมูลสัมภาษณ์แบบกลุ่ม ต่อไป

กิจกรรมสรุปกิจกรรม หลังจากจัดกิจกรรมในช่วงเช้าเรียบร้อยแล้ว ทีมวิจัยได้มีการสรุปผลกิจกรรมตามประเด็น ดังนี้ **อารมณ์/ความรู้สึก ของทีม**

ในช่วงที่ลงเก็บข้อมูล ทีมวิจัย ได้ชี้แจงโครงการกับกลุ่มเป้าหมายไปแล้วเป็นเบื้องต้น ในการประชุมชี้แจงในครั้งนี้ จึงเป็นการสร้างความเข้าใจงานวิจัยให้ชัดเจนขึ้น และได้ข้อสรุปข้อมูลคนรุ่นใหม่กลุ่มเป้าหมายอยากเพิ่มเติมอะไรในแบบสอบถามไหม ที่จะถามลูกหลาน และมีการเก็บข้อมูลคนรุ่นใหม่เข้ามาประชุมเพิ่ม และหาหรือทีมวิจัยที่สนใจเข้าร่วมเรียนรู้การใช้โปรแกรมอินโฟกราฟฟิค

5.4.3 สรุป วิเคราะห์ และการจัดระบบข้อมูล

1)สรุปข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลผู้ปกครอง

วันที่ 16 เดือน กรกฎาคม 2560 เวลา 10.00น.ถึง 17.00น. ผู้เข้าร่วมจำนวน 10 คน ทีมวิจัย 9 คน พี่เลี้ยง 1 คน สถานที่ ศูนย์ประสานงานกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลา เริ่มต้นกระบวนการโดยการทบทวนสิ่งที่ทำมาแล้ว การแตกกรอบ ได้กรอบการเก็บข้อมูล ทีมบางส่วน(แอร์ ออย พลอย โอ) มาช่วยกันทำแบบสอบถามจากข้อมูลที่ช่วยกันแตกกรอบ ได้แบบสอบถามออกมา ช่วยกันดูอีกรอบทั้งทีม ไปถ่ายเอกสาร และนัดวันจะไปเก็บข้อมูลตามแผนที่วางไว้

หลังจากทบทวนการทำงานที่ผ่านมา แล้ว การประชุมวันนี้ได้ให้ทีมได้แสดงความคิดเห็นว่า วันนี้เรามาประชุมทีมกันเพื่อคาดหวังว่าจะทำสิ่งใด จากนั้น คุณอรอนงค์ วิจิตรสุนทร พี่เลี้ยงจากทีมหัวหน้าชุดประเด็นคนรุ่นใหม่ ได้นำคุยถึงเป้าหมายการประชุมพูดคุยวันนี้

- 1.ทบทวนการทำงานของทีมที่ผ่านมา /วิธีการ /เครื่องมือ/ผลการเก็บข้อมูล
- 2.ประมวลข้อมูลจากแบบสอบถาม ผู้ปกครอง /คนรุ่นใหม่
- 3.ออกแบบประเด็นคำถามเพิ่มเติม

ทีมได้ช่วยกันเล่าถึงวิธีการที่ไปเก็บข้อมูล

โซนที่หนึ่ง แอร์ พลอย ป๊อบ เต๋ ใครหน้าที่ ตั้งคำถาม จดบันทึก สังเกตการณ์ และถ่ายภาพ เล่าถึงตั้งแต่ออกจากบ้าน ก็โม่ง ไปรับใครอย่างไร ไปเก็บข้อมูลเริ่มต้นไปเจอผู้ปกครองทำอย่างไร สวัสดิ์ เล่าถึงทำไมมาเก็บข้อมูล เก็บแล้วเอาข้อมูลไปไหน ไปทำอะไร เล่าถึงอารมณ์ ความรู้สึกของทีมที่ไป เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น บางคนตั้งคำถามว่าเอาข้อมูลไปทำอะไร อะไร บางคนแสดงความสนใจกับสิ่งที่เราทำอยู่ สนใจอยากเข้าร่วมทีมวิจัยด้วยได้ไหม ปัญหาอุปสรรค แผนต่อไป

โซนที่สอง น้าเหรียญ นารี ออย นัดทีมเก็บข้อมูลไว้แล้วลืม นอนดึกเวลาไปเก็บข้อมูลแล้ววินแดด เมาแดด จะอาเจียน เก็บข้อมูลได้ไม่เต็มที่

โซนที่สาม โอ ป๊อบ เหลือ เห็นในไลน์กลุ่มรุ่นใหม่ในทุ่งกุลา เห็นทีมโซนที่หนึ่งและสองไปเก็บข้อมูล แต่ทีมตัวเองยังไม่ไปเก็บ ก็เกิดการกระตุ้นทีมตัวเองให้ไปเก็บข้อมูลบ้าง

เครื่องมือที่ใช้ในการไปเก็บข้อมูลครั้งที่หนึ่ง คือ แบบสอบถาม การบันทึกภาพ การสังเกต การแลกเปลี่ยนระหว่างผู้ให้สัมภาษณ์ กับทีมวิจัย

2)เก็บตกข้อมูลคนรุ่นใหม่

วันที่ 5 กรกฎาคม 2560 จำนวนผู้เข้าร่วม 10 คน เป็นทีมวิจัย 10 คน จากการสรุปข้อมูลคนรุ่นใหม่ ยังเก็บข้อมูลไม่ครบถ้วน ทีมวิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลส่วนที่ขาดหายไป และเก็บข้อมูลของคนรุ่นใหม่ที่ทีมวิจัย เห็นว่าเป็นบุคคลที่น่าสนใจที่จะไปเก็บข้อมูลแม้ไม่ได้อยู่ในกลุ่มเป้าหมายที่ระบุไว้ในงานวิจัย

3)สรุปข้อมูลออกแบบตารางวิเคราะห์ข้อมูลคนรุ่นใหม่

วันที่ 6 กรกฎาคม 2560 ผู้เข้าร่วม 9 คน เป็นทีมวิจัย 9 คน หลังจากไปเก็บข้อมูลมาได้ครบตามจำนวนที่เพียงพอแล้ว ทีมวิจัยวัยรุ่นได้นัดหมายมาออกแบบตารางการสังเคราะห์ข้อมูล โดยปรึกษากับทีมพี่เลี้ยง และทีมวิจัยบุงคล้า ได้ข้อมูลออกมาเป็นตารางการวิเคราะห์ข้อมูล

4)ประมวลสังเคราะห์ข้อมูลคนรุ่นใหม่

วันที่ 17 สิงหาคม 2560 ผู้เข้าร่วมทั้งหมด 13 คน ทีมวิจัย 9 คน พี่เลี้ยงโครงการ 2 คน นักวิจัยจากทีมบุงคล้าจังหวัดกาฬสินธุ์ในชุดประเด็นคนรุ่นใหม่ 2 คน โดยมีกระบวนการสังเคราะห์ข้อมูลดังนี้ หัวหน้าโครงการได้ทบทวนกระบวนการเก็บข้อมูลแบบสอบถามสำหรับคนรุ่นใหม่ ให้ทีมวิจัยฟัง ตั้งแต่การออกแบบสอบถาม การมาชี้แจงการใช้แบบสอบถาม การลงเก็บข้อมูล การมาออกแบบตารางสังเคราะห์ข้อมูล และทีมวิจัยได้ช่วยกันนำข้อมูลที่เก็บได้มาใส่ในตารางที่ออกแบบ

*เนื่องจากทีมวิจัย ใช้เวลาในการเก็บข้อมูลเยอะและใช้เวลาในการสังเคราะห์ข้อมูลเยอะ เนื่องจากทีมวิจัยไม่มีประสบการณ์ในการวิเคราะห์ข้อมูล ไม่รู้จะอย่างไร ไม่มั่นใจ จึงทำให้เวลาทำงานยืดออกไป และไม่สามารถ คั้นข้อมูลต่อกลุ่มเป้าหมายได้ทัน จึง ยกกิจกรรมการคั้นข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมายไปไว้ในระยะที่สองของการทำงานวิจัยในโครงการนี้

5.5 การคั้นข้อมูล

5.5.1 เตรียมการคั้นข้อมูลกับชุมชน

วันที่ 26 ธันวาคม 2560 สถานที่ 102 หมู่ 10 ตำบลทุ่งกุลา อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้เข้าร่วม จำนวน 11 คน

เริ่มด้วยหัวหน้าโครงการได้ทบทวนกิจกรรมที่ทีมวิจัยร่วมกันทำมา ตั้งแต่การหาโจทย์วิจัย การเขียนโครงการ การหาทีมวิจัย การชี้แจงโครงการกับชุมชน การออกแบบ แบบสอบถาม การเก็บข้อมูลชุมชน ข้อมูลกลุ่มอาชีพเศรษฐกิจของชุมชน ข้อมูลคนรุ่นใหม่ การสรุปและวิเคราะห์ข้อมูล จนถึงกิจกรรมปัจจุบันที่กำลังจะทำคือ การคั้นข้อมูลกับชุมชนและกลุ่มเป้าหมาย โดยหัวหน้าโครงการได้ทบทวนบทบาทการทำงานของทีมวิจัย และมีการแบ่งบทบาทการทำงาน การประสานกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมกิจกรรม การเตรียมสถานที่ การเตรียมเอกสาร การเตรียมอาหารเครื่องดื่ม การเตรียมเกมส์ ดังนี้

1. การประสานงานให้ประสานตามโซน เหมือนกับการไปเก็บข้อมูล โดยให้ผู้ใหญ่บ้านช่วยประกาศหอกระจายข่าวหมู่บ้าน และให้ทีมวิจัยที่รับผิดชอบตามโซนเดินบอกตามบ้านแต่ละหลัง (ผู้รับผิดชอบ คือ ทีมวิจัยทุกคน)
2. การเตรียมสถานที่ รวมทั้งเครื่องเสียง กระดาษปรีฟ ปากกา กระดาษขาว สี กระดาษรองเขียน(ผู้รับผิดชอบ คือ เอ็น แอร์ เต๋ ป๊อบ พลอย ตุ๊กตา)
3. การเตรียมเอกสาร การคั้นข้อมูล ประกอบด้วย สถานการณ์คนรุ่นใหม่ในปัจจุบัน อาชีพตามฐานเศรษฐกิจของชุมชนตำบลทุ่งกุลาที่ค้นพบในงานวิจัย แนวคิดการทำเกษตรยั่งยืน แนวคิดการทำเกษตรแบบต่างๆ สูตรน้ำหมักต่างๆ ฮอโมนสูตรต่างๆ (ผู้รับผิดชอบ คือ ทิพย์ อ้อ เหลือ พลอย ป๊อบ)
4. การเตรียมอาหารเครื่องดื่ม (ผู้รับผิดชอบ เหยียน นารี เหลือ)

5.5.2 เวทีคั้นข้อมูลให้กับชุมชน ครั้งที่ 1

คั้นข้อมูลงานวิจัยเกษตรกรรุ่นใหม่และวางแผนปฏิบัติการระยะที่ 2 ชื่อโครงการวิจัย โครงการศึกษากระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่จากฐานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชน ตำบลทุ่งกุลา อำเภอสุวรรณภูมิ เริ่มกิจกรรมโดย

1. การเล่นเกมสเพื่อรอกกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ใหญ่ โดยทีมวิจัยที่รับผิดชอบกิจกรรม
สนทนากา

2. หัวหน้าโครงการ นางสาวทองทิพย์ ภูมิวงศ์ ได้แจ้งกิจกรรมที่โครงการศึกษา
กระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่จากฐานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชน ตำบลทุ่งกุลลา อำเภอสวรรณภูมิ ได้
ทำกิจกรรมที่ผ่านมาเมื่อไรบ้าง แนะนำที่ปรึกษาโครงการ แนะนำทีมวิจัย แนะนำเกษตรกรรุ่นใหม่ในชุมชน
พร้อมแจ้งวัตถุประสงค์ในการทำวิจัยครั้งนี้ ตามเอกสารที่เตรียมคินข้อมูล

3. ร่วมปรึกษาหารือและวางแผนการปฏิบัติการ ในการไปศึกษาดูงานเรื่องการปลูกผัก
จากการคินข้อมูลชุมชน ทำให้เห็นว่า การปฏิบัติการตามฐานอาชีพชุมชน เช่น การเลี้ยงสัตว์ การหอยองป่า
เป็นการปฏิบัติการที่ใช้เวลา และมีเงื่อนไขที่ยากต่อการสรุปผลข้อมูล จึงมีมติให้ปฏิบัติการ ตามฐานอาชีพ
ปลูกผัก และทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ โดย มี บ้าน วัด โรงเรียน มีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ เพื่อจะมีส่วน
ร่วมในการปฏิบัติการทุกภาคส่วน โดยมีแผนจะไปศึกษาดูงานในเรื่องการปลูก และไปศึกษาดูงานในเรื่อง
การทำการตลาดของกลุ่มทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ

4. กลุ่มเป้าหมายที่สนใจจะไปศึกษาดูงานทั้งเรื่องการปลูกผัก และการทอผ้าฝ้ายย้อมสี
ธรรมชาติ ให้ร่วมลงชื่อได้ตั้งแต่วันที่ 5 มกราคม 2561 เนื่องจากจะไปศึกษาดูงาน ประมาณวันที่
7-10 มกราคม 2561 ซึ่งข้อจำกัดในการไปศึกษาดูงาน กลุ่มเป้าหมายขอให้เป้นสถานที่ที่ระยะทางไม่ได้ไกล
มากนัก เนื่องจากต้องรับผิดชอบวัวควาย และภารกิจครอบครัวในตอนเช้า เย็น

5. ทีมวิจัยสรุปงานการคินข้อมูล (เอกสารที่เตรียมมาไม่พอ กลุ่มเป้าหมายสนใจอยากได้สูตร
น้ำหมักต่างๆ อยากให้พาลงมือทำ) นัดหมายประชุมสรุปผลการคินข้อมูล และวางแผนกิจกรรมไปศึกษา
งาน ในวันที่ 4 มกราคม 2561 และให้ส่งรายชื่อกลุ่มเป้าหมายที่จะไปศึกษาดูงาน

5.5.3 คินข้อมูลให้กับชุมชน ครั้งที่ 2

กิจกรรมการคินข้อมูลและแจกผักบุงในวันสำคัญทางศาสนา วันที่ 1 มีนาคม 2561
สถานที่ วัดบ้านฮ่องสังข์ ตำบลทุ่งกุลลา อำเภอสวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เนื่องจากการคินข้อมูลในวันที่ 30
มกราคม 2561 ที่ศาลาประชาคมของหมู่บ้านสังข์น้อย เป็นการคินข้อมูลที่ทำได้เต็มที่ ทางทีมวิจัยจึงได้มีมติ
ให้ทำกิจกรรมการคินข้อมูลอีกครั้งในวันสำคัญทางศาสนา คือวันมาฆบูชา ที่วัดบ้านฮ่องสังข์

กระบวนการ

1. ร่วมกิจกรรมทางศาสนา กับชุมชน
2. เจ้าอาวาสวัดกล่าวถึงกิจกรรมการปลูกผักของคนรุ่นใหม่ในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลลา
3. หัวหน้าโครงการสรุปข้อมูลที่เก็บข้อมูลได้จากชุมชนตามเอกสารที่แจก
4. สรุปกิจกรรมการคินข้อมูล และหาแนวทางการทำงานเรื่องการสร้างการเรียนรู้ให้กับคนรุ่นใหม่ใน
ชุมชนโดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้

5.6 การศึกษาดูงาน

5.6.1 กิจกรรมลงสำรวจพื้นที่ศึกษาดูงาน

วันที่ 5 มกราคม 2561 สถานที่ 1.การปลูกผักแบบครบวงจรด้วยระบบเศรษฐกิจของชุมชนบ้านโพนฮาด หมู่ 12 ตำบลดงครั่งน้อย อำเภอกษัตริย์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด และ 2.การปลูกผักในโรงเรือน การปลูกเมล่อน และมะเขือเทศราชินีผู้เข้าร่วม จำนวน 5 คน

โทรทัศน์ฉาย สถานที่ที่จะไปสำรวจ ออกเดินทางจาก ตำบลทุ่งกุลา เวลา 09.00 น. ระยะทางจากตำบลทุ่งกุลา ถึงที่สำรวจแหล่งดูงานที่1 คือ การปลูกผักแบบครบวงจรด้วยระบบเศรษฐกิจของชุมชนบ้านโพนฮาด อำเภอกษัตริย์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด ระยะทาง 60 กิโลเมตร เป็นสถานที่ร่มรื่น เหมาะกับการทำกิจกรรม และเป็นแหล่งดูงานที่เป็นแปลงปลูกผักที่เป็นของชุมชน มีผลผลิตที่หลากหลาย กิจกรรมที่หลากหลาย เด็กและสมาชิกในครอบครัวมีส่วนร่วมในกิจกรรมการปลูกผักของชุมชน ผู้ใหญ่บ้านและสมาชิกกลุ่มปลูกผัก ออกมาต้อนรับและวางแผนการทำกิจกรรมในวันมาศศึกษาดูงาน ดังนี้

1. ผู้ใหญ่บ้านกล่าวต้อนรับ แนะนำสถานที่ แนะนำตัว ทำความรู้จักกันผ่านเกมส์ ผ่านกิจกรรมง่ายๆ
2. ทีมวิจัยแจ้งวัตถุประสงค์การมาศศึกษาดูงาน เล่นเกมส์แบ่งกลุ่มการไปศศึกษาดูงาน แจกใบงาน วัสดุอุปกรณ์ และทีมพี่เลี้ยงเข้าประจำกลุ่ม
3. ทีมบ้านโพนฮาดพาเดินชมสถานที่ปลูกผักสาธารณะของชุมชน แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น ประสพการณ์การปลูกผักด้วยระบบของชุมชน ตั้งแต่กระบวนการจัดสรรที่ดินในการปลูก การวางแผนการผลิต การปรับปรุงบำรุงดิน การบำรุงรักษาพืชผัก การวางแผนแปลง การจำหน่าย การเก็บเมล็ดพันธุ์ การขยายพันธุ์
4. ทีมบ้านโพนฮาดพาเดินชมแปลงส่วนตัว แปลงครอบครัวของสมาชิกที่เข้าร่วมโครงการปลูกผัก
5. วิทยากรนำการปฏิบัติการปลูกผักบ่งในแปลงของศูนย์สาธิตของชุมชน
6. สรุปกิจกรรมการดูงาน แหล่งสำรวจพื้นที่ดูงานที่ 2 การปลูกผักในโรงเรือน การปลูกเมล่อน และมะเขือเทศราชินี ห่างจากแหล่งสำรวจที่1 ประมาณ 30 กิโลเมตร สถานที่ไม่ค่อยสะอาด หญ้าขึ้นเยอะ เนื่องจากเป็นแปลงส่วนตัว ไม่มีแรงงานเพียงพอในการจัดการ โรงเรือนที่ใช้ในการปลูกผักเป็นการลงทุนที่สูงมาก ทีมวิจัยเห็นว่าไม่น่าจะเหมาะกับกลุ่มเป้าหมายที่โครงการจะพามาศศึกษาดูงาน

5.6.2 กิจกรรม ศักษาดูงานการปลูกผักแบบครบวงจรด้วยระบบเศรษฐกิจของชุมชนบ้านโพนฮาด หมู่ 12 ตำบลดงครั่งน้อย อำเภอกษัตริย์ชัย จังหวัดร้อยเอ็ด ศักษาดูงานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

วันที่ 7 มกราคม 2561 เวลา 08.00 น

กระบวนการ

- 1.ออกเดินทางจากตำบลทุ่งกุลาโดยรถได้ไปรับกลุ่มเป้าหมายตามจุดนัดหมายต่างๆที่ตกลงกันไว้
2. ผู้ใหญ่บ้านกล่าวต้อนรับ แนะนำสถานที่ และแนะนำทีมวิทยากร
3. หัวหน้าโครงการแนะนำทีมวิจัยและชี้แจงวัตถุประสงค์การมาศศึกษาดูงานและกิจกรรม

ในครั้งนี้ วัตถุประสงค์ที่เลือกมาจัดงานบ้านโพนฮาด เพราะ ต้องการให้เกษตรกรรุ่นใหม่ และครอบครัวได้รู้จัก การปลูกผักเบื้องต้น การดูแลบำรุงรักษาดิน และการทำการตลาด

4. วิทยากร นำสันทนาการ เล่นเกมส์ปรบมือ และเล่นเกมสรีงอายุ และแบ่งกลุ่มเป็น 5 กลุ่ม ให้แต่ละกลุ่มมีอายุคละกัน สมาชิกที่อายุน้อยที่สุด คือ 6 ปี อายุมากที่สุด คือ 65 ปี

5. เดินดูสถานที่ปลูกผักแปลงส่วนรวมของชุมชน และแปลงส่วนตัวของสมาชิก

6. สรุปลากเปลี่ยน และลงมือทดลองปลูกผักด้วยตัวเอง

เป็นหมู่บ้านที่มีหนองน้ำสาธารณะขนาดใหญ่ มีจำนวนประชากร ครอบครั้ว มีสมาชิก คน พ.ศ. 2533 เริ่มปลูกผักรอบหนองน้ำ ในตอนเริ่มต้นยังไม่มีสมาชิกร่วมปลูกมากนัก ปัจจุบันมีสมาชิกร่วมปลูกผักรอบหนองน้ำ จำนวน 152 ครอบครั้ว ผ่านการรับรองมาตรฐาน GAP

กิจกรรมในปัจจุบันมีดังนี้ เลี้ยงไก่ไขบนบ่อปลา หมูหลุม โรงปุ๋ยชีวภาพ ฐานทำน้ำหมักชีวภาพทั้งบำรุงดิน และไร่แมลง โรงแป้งหอมมะลิ

การเตรียมดิน

ดิน 1 ส่วน

ปุ๋ยชีวภาพ 1 ส่วน

แกลบดำหรือแกลบดิบเก่า 1 ส่วน

รำ 1 ส่วน

รดด้วยน้ำหมักชีวภาพ หมักทิ้งไว้ 20-30 วัน ก่อนนำมาเพาะปลูกต้นไม้

เริ่มต้นกิจกรรมด้วยการแนะนำตัว และกล่าวต้อนรับ จากนั้นทีมวิจัยนำสันทนาการพาเล่นเกม และแบ่งสมาชิกผู้มาจัดงานออกเป็น 5 กลุ่ม โดย คละ อายุ ในหนึ่งกลุ่มให้มีสมาชิกครบทุกเพศทุกวัย โดยมีพี่เลี้ยงกลุ่มเป็นทีมวิจัย และอาสาสมัครของกลุ่มเป็นผู้ช่วยพี่เลี้ยง ในแต่ละกลุ่มให้ตั้งชื่อกลุ่มเป็นชื่อผัก ผลไม้ หรือต้นไม้ ให้พี่เลี้ยง เขียนชื่อสมาชิกทุกคนลงในใบงานที่แจกให้ หัวหน้าโครงการแจ้งกิจกรรมที่กลุ่มต้องทำร่วมกัน คือให้สมาชิกในกลุ่มทุกคนช่วยกันจดบันทึกสิ่งที่ได้ไปเรียนรู้มาตามฐานต่างๆ แล้วให้หัวหน้ากลุ่ม และพี่เลี้ยงกลุ่มช่วยรวบรวม สรุปเป็นสิ่งที่กลุ่มได้เรียนรู้ร่วมกันใส่ในใบงานของกลุ่ม ส่วนเด็กเล็กหรือผู้สูงอายุที่ไม่สามารถเขียนบันทึกได้ ให้วาดรูปสิ่งที่ตัวเองได้ไปเรียนรู้มาและประทับใจ แล้วนำเสนอต่อกลุ่มจากการแบ่งกลุ่ม 5 กลุ่มมีดังนี้

กลุ่มที่ 1 ชื่อกลุ่มวอเตอร์เครส พี่เลี้ยง พี่อ หัวหน้ากลุ่ม

กลุ่มที่ 2 ชื่อกลุ่มผักกาดขาว พี่เลี้ยง พี่บ หัวหน้ากลุ่ม

กลุ่มที่ 3 ชื่อกลุ่มผักบุ้ง พี่เลี้ยง พี่ลอย หัวหน้ากลุ่ม

กลุ่มที่ 4 ชื่อกลุ่มกวาดตุ้ง พี่เลี้ยง พี่แอร์ หัวหน้ากลุ่ม

กลุ่มที่ 5 ชื่อกลุ่มคะน้า พี่เลี้ยง พี่ลือ หัวหน้ากลุ่ม

ใช้เวลาเดินรอบสระเพื่อชมกิจกรรมและผลผลิตของกลุ่ม ประมาณ 2 ชั่วโมง กิจกรรมที่สมาชิกกลุ่มทำคือ ปลูกผักเป็นหลัก โดยมีการแบ่งพื้นที่ชัดเจนให้สมาชิกแต่ละคนแต่ละครอบครั้ว และมีการเพาะปลูกที่ชัดเจนว่าสมาชิกคนใดจะปลูกผักอะไร ในจำนวนเท่าไร เพื่อให้ทันส่งตลาด สมาชิกหนึ่งครอบครั้วจะได้รับพื้นที่แปลงรวมในการปลูกผักส่งกลุ่ม ตารางว่า ผักที่ปลูกส่วนมากเป็นผักบุ้ง และมี

ตลาดรองรับที่ชัดเจนคือ ปลุกส่งโลตัส และส่งทุกวัน โดยขาย กิโลกรัมละ 10 บาท ผู้ซื้อจะมารับถึงแปลงการผลิต และอบรมการปลูกผักการดูแลผักให้ทันส่งตลาด รวมทั้งมาตรฐานความปลอดภัย มีเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่นบ่อปลา โดยปลาจะกินขี้ไก่เป็นอาหาร เป็นการลดต้นทุนการผลิต เลี้ยงหมูหลุม โดยใช้น้ำหมักชีวภาพในการทำความสะดวก ทำให้ออกไม่ส่งกลิ่นเหม็น และสามารถนำมูลสัตว์ไปใช้ในการปลูกผักได้

โรงผลิตแปรรูปหมั่มะลิ เนื่องจากบ้านโนนหาดเป็นหมู่บ้านที่มีการผลิตข้าวอินทรีย์มาเป็นเวลานาน และเพื่อเป็นการเพิ่มราคาผลผลิต จึงได้มีการรวมกลุ่มของผู้ทำอินทรีย์และมีการเพิ่มราคาผลผลิตโดยการแปรรูปเป็นแป้ง จากราคาข้าวเปลือก กิโลกรัมละ 10-15 บาท ข้าวสาร กิโลกรัมละ 30-40 บาท เมื่อทำการแปรรูปเป็นแป้งเพื่อทำขนมและอาหารต่าง จะขายได้ กิโลกรัมละ 50-60 บาท โรงปุ๋ยชีวภาพ เพื่อใช้ในการแปลงรวมของหมู่บ้าน ได้มีการจัดแบ่งเวรในการมาน้ำหมักชีวภาพสูตรต่างๆ ทั้งบำรุงดิน บำรุงต้นพืช บำรุงดอก และสูตรไล่แมลงต่างๆ โดยจะมีการปล่อยน้ำหมักไปตามท่อในที่ไร่นาผัก ทุกวันอาทิตย์ สมาชิกท่านใดต้องการน้ำหมักชีวภาพสูตรต่างๆก็จะมาเปิดวาล์วรดน้ำในแปลงส่วนตัวของตัวเอง เพื่อบำรุงน้ำหมักชีวภาพ

เมื่อไปเดินดูกิจกรรมต่างๆของสมาชิกแล้ว ทีมวิทยากรได้นำกิจกรรมสนทนากลุ่ม เล่นเกมสื่ พุดคุยถึงผักชนิดต่างๆที่เรารู้จัก ที่เคยกิน ที่ไม่เคยเห็น ไม่เคยกิน ยกตัวอย่างเช่น ให้บอกชื่อกลุ่ม ที่ตัวเองตั้งว่าชื่อกลุ่มอะไร ผักนั้นมีลักษณะอย่างไร และประกอบ อาหารอะไรได้บ้าง เช่น กลุ่ม ผักกวางตุ้งแครอท หรือผักเป็ด เป็นพืชสวนครัว ปลูกง่าย ขยายพันธุ์ง่าย ไม่ต้องดูแลรักษามาก นำมาทำยำ กินสดกับน้ำพริก กินกับส้มตำ กลุ่มผักกาดขาว มีลักษณะคล้ายดอกไม้ โคนต้นมีสีขาว ใบหยิกๆสวยงามเหมือนดอกไม้และมีสีเขียวอ่อน นำมาทำแกงส้ม แกงจืด ต้มกับปลา นึ่ง ลวก จิ้มน้ำพริก กินกับส้มตำ

ให้พี่เลี้ยงและหัวหน้ากลุ่ม รวบรวมสรุปสิ่งที่สมาชิกได้ไปเรียนรู้มาและจดบันทึกลงในใบงานของกลุ่ม พร้อมกันให้พี่เลี้ยง หรือสมาชิกในกลุ่มนำเสนอ ไปเดินในหมู่บ้าน เพื่อเยี่ยมชม แปลงของสมาชิก ในแต่ละแปลง ได้มีการวางระบบแปลงที่ดี มีระบบน้ำที่เอื้อต่อการปลูกและลดแรงงานในการจัดการ มีถังน้ำหมักสูตรต่างๆไว้ใช้ในแปลงส่วนตัว มีเมล็ดพันธุ์เพื่อเก็บปลูกต่อ แลกเปลี่ยน แจก และขาย มีกึ่งพันธุ์ มีการขยายพันธุ์ไว้เพื่อปลูกต่อเอง แลกเปลี่ยนกับสมาชิก จำหน่ายเป็นรายได้ เด็กๆ และคนในครอบครัวมีกิจกรรมการเกษตรร่วมกัน เช่น พ่อสอนลูกในการตอนและปักชำกิ่งมะนาว แม่สอนลูกในการเก็บ และรักษาพันธุ์ผักข้าว รวมทั้งการแปรรูปและเพิ่มมูลค่าของสินค้าเกษตร เช่น ฟักข้าว และมะยม

หลังจากไปเดินชมแปลงผักของสมาชิกกลับมารวมที่ศูนย์การเรียนรู้ ทีมวิทยากร ได้นำเสนอ ให้ความรู้ และสาธิตการปลูกผักแบบง่ายๆให้กลุ่มเป้าหมายฟัง และลงมือปฏิบัติการจริงที่แปลงหน้าอาคารศูนย์การเรียนรู้ เนื่องจากการไปเดินเยี่ยมชมแปลงตากแดดนาน สมาชิกวัยรุ่น ร้อน และไม่ค่อยสนใจเข้าร่วมกิจกรรม มีบางส่วนเท่านั้นที่ร่วมลงมือปฏิบัติการจริง

สรุปการเรียนรู้ของแต่ละคนในการมาศึกษาดูงาน

โดยให้ทุกคนละหนึ่งประโยคสั้นๆ จะบอกอารมณ์ ความรู้สึก สิ่งที่ได้เรียนรู้ที่แปลกใหม่ หรือสิ่งที่ได้รับในวันนี้ ได้ดังนี้

ได้เมล็ดพันธุ์ฟักข้าวกลับบ้าน ได้เห็นการปักพืดครั้งแรกในชีวิต ได้รู้จักผักหลายชนิดมากขึ้น ได้เพื่อนใหม่ ได้กึ่งพันธุ์มะนาวแป้นลูกดก น้ำเยอะ มีกลิ่นหอม ได้เรียนรู้ว่าฟักข้าวมีสารอาหารสูง และสามารถนำมาทำน้ำฟักข้าวและแปรรูปเป็นสบู่ได้ ได้สูตรหมักดินให้พืชงาม ได้สูตรน้ำหมักชีวภาพต่างๆ ได้แรงบันดาลใจในการกลับไปทำ อยากรวนแม่ปลูกผักแบบที่มาดุงาน อยากกินผักที่ตัวเองปลูก อยากปลูกผักเป็น และอยากได้เงินจากการปลูกผักเหมือนเด็กๆที่นี่ ได้เห็นการทำตลาดที่แปลกใหม่ออกไป คือ การตลาดแบบ ฟาร์มมาร์เก็ต รู้สึกร้อน เหนื่อย แต่แรงมาก

กลับถึงบ้านได้ทำการสรุปกับกลุ่มเป้าหมาย โดยมีคำถามนำสรุปดังนี้

1.ไปดุงานมาแล้ว รู้สึกอย่างไร อยากทำแปลงผักเป็นของตัวเองไหม อยากทำแปลงผักรวมที่สร้างการเรียนรู้ร่วมกันหรือไม่

2.ผักที่ปลูก อยากทดลองปลูกผักอะไรบ้าง

3.ให้ลงชื่อสมาชิกที่ต้องการปลูกผักในแปลงรวม และสมาชิกที่ต้องการปลูกผักในแปลงส่วนตัวที่บ้าน ร่วมกันครอบครัว

แจกเมล็ดพันธุ์ผักบุ้ง คนละ 500 กรัม เพื่อนำไปปลูกในแปลงส่วนตัวที่บ้าน โดยมีข้อตกลงร่วมกันว่า ให้ถ่ายรูปลงในกลุ่มคนรุ่นใหม่ทุกละ และทีมวิจัยจะลงไปเยี่ยมแปลงและให้เมล็ดพันธุ์ในการปลูกต่อเป็นครั้งที่สอง

นัดหมายวันที่9 มกราคม 2560 มาปฏิบัติการปลูกผักแปลงรวมร่วมกัน ที่แปลงของทดลองของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลา ตำบลทุ่งกุลา อำเภอสวรรคภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

5.6.3 สรุปผลการศึกษาดูงาน

วันที่ 8 มกราคม 2561 ผู้เข้าร่วมจำนวน 12 คน

หัวหน้าโครงการแจ้งระยะเวลาทำงานโครงการ แจ้งค่าใช้จ่ายในการทำกิจกรรม และหาแนวทางในการทำกิจกรรมปฏิบัติการในช่วงระยะเวลา เดือน มกราคม2561 ถึง เดือน มีนาคม 2561

โดยได้ทบทวนกิจกรรมสรุปกับกลุ่มเป้าหมาย โดยการระดมความคิดเห็นจากคำถาม ดังนี้

คำถาม 1. รู้สึกอย่างไร คิดอยากทำอะไรหลังไปศึกษาดูงานมา (อยากทำแปลงผักเป็นของตัวเองไหม อยากทำแปลงผักรวมที่สร้างการเรียนรู้ร่วมกันหรือไม่)

คำถาม 2.ผักที่อยากปลูก อยากทดลองปลูกผักอะไรบ้าง

คำถาม 3.ให้ลงชื่อสมาชิกที่ต้องการปลูกผักในแปลงรวม และสมาชิกที่ต้องการปลูกผักในแปลงส่วนตัวที่บ้านโดยมีฐานครอบครัวเป็นสิ่งที่สร้างการเรียนรู้

คำตอบ สมาชิกที่ต้องการปลูกผักในแปลงรวม เอ็น น้อย ออ เออร์ ตึกตา เต้ ป๊อบ มาส โบว์ แบ่ม บุ่ม ยิ้มหวาน จักจั่น เหลี่ยม การ์ตูน เหลือ เตย

คำตอบสมาชิกที่ต้องการปลูกผักในแปลงของครอบครัวที่บ้าน เอ็น น้อย ออ เออร์ ตึกตา เต้ ป๊อบ มาส โบว์ แบ่ม บุ่ม ยิ้มหวาน จักจั่น เหลี่ยม การ์ตูน เหลือ เตย จอย บีม ฟ้า อ่อม แอ้ม วรรณ น้ำ วิน แต้น อ้อย

จากกิจกรรมที่สรุปจากกลุ่มเป้าหมาย ทำให้ทีมวิจัยออกแบบแผนปฏิบัติการได้ดังนี้

1. การปฏิบัติการปลูกผักในแปลงรวมของกลุ่มเกษตรโรงเรียนใต้ต้นตะขบ แปลงทดลองของน้ำ
เหรียญ
2. การปฏิบัติการปลูกผักในแปลงของครอบครัวที่บ้าน ของกลุ่มเป้าหมายแต่ละคน โดยทางโครงการ
จัดหาปัจจัยการผลิตให้
3. การปฏิบัติการปลูกผักในแปลงพื้นที่สาธารณะ คือ โรงเรียนบ้านอ่องสังข์ และวัดบ้านอ่องสังข์
4. การติดตามผลการทำกิจกรรม ในแปลงรวม และแปลงของครอบครัว โดยการลงเยี่ยมพูดคุย
แลกเปลี่ยนในพื้นที่แปลง
5. การหาแนวทางการสร้างรายได้ และการจัดการผลผลิต
นัดหมายวันเวลาในการทำกิจกรรมในแปลงรวมที่โรงเรียนบ้านอ่องสังข์

5.7 การทดลองปฏิบัติการ

5.7.1 การปลูกผักแปลงรวม

กิจกรรมสร้างการเรียนรู้ให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่โดยปราชญ์ชุมชนและทีมเครือข่าย
เกษตรกรรุ่นใหม่(การทดลองปลูกผักบั้งในแปลงรวม) 9 มกราคม 61

วิธีการและขั้นตอน

1. ขุดแปลง เตรียมแปลง โดยนำขี้วัวมาผสมก่อนปลูก (จับคู่ทำแปลงและลงมือปลูก 2คน
ต่อแปลง)
2. ทำแปลงผักแบบแนวยาว มีร่องน้ำ(คั่นระหว่างแปลงผัก (นำความรู้จากการศึกษาดูงาน
มาประยุกต์ใช้)
3. เตรียมแปลงก่อนปลูก โดยนำขี้วัวมาผสม10กก.ต่อแปลง (ขนาดแปลง กว้าง1เมตร ยาว
4 เมตร)
4. ผสมเสร็จแล้วนำไม้มาขีดร่องตามแนวตัด ขนาดร่องห่างกัน12-15ซม. เสร็จโรยเมล็ด
พันธุ์
5. นำดินมาโรยปิดร่องตามด้วยคลุมฟาง/รดน้ำเช้า-เย็นจนงอก
6. ในช่วงระยะเวลาที่ผักบั้งปลูกได้สัปดาห์แล้ว แต่ผักบั้งไม่งอก โดยไม่รู้สาเหตุ จึงขุดดู
พบว่า เมล็ดพันธุ์บางส่วนไม่งอกและน่าเสียดายจะเกิดจากดินที่ปลูกเป็นดินทราย และเป็นดินที่ถมที่ใหม่ ทำให้ดินแน่น แก้ปัญหาโดยการใส่อินทรีย์วัตถุลงไปดินเพิ่มคือ ปุ๋ยวัว และฟาง พร้อมกับปรึกษากันในทีม
และหาความรู้จากอินเทอร์เน็ตว่าควรทำอย่างไร
7. มีข้อเสนอให้ทดลองใส่ปุ๋ยยูเรียในบางแปลงเพื่อเปรียบเทียบการเติบโตของผักบั้ง
8. มีการทดลองทำน้ำหมักสูตรต่างๆรวมทั้งฮอร์โมนที่ช่วยบำรุงดิน และเร่งการเจริญเติบโต

ของผักบุ้ง

9. นอกจากปลูกผักบุ้ง ก็ได้วางแผนการผลิตพืชชนิดอื่นๆ คือ พริก ผักกาด สลัด มะเขือเทศ มะเขือเปราะ ต้นหอม ข้าวโพด และ ปลูกกล้วยเพื่อรักษาความชุ่มชื้น รวมถึงการทดลองปลูกพืชหลากหลายในแปลงเดียวกัน

10. เมื่อผักบุ้งครบ 25 วัน ตามที่ได้ไปเรียนรู้ดูงานมา แต่ผักบุ้งในแปลงทดลองยังไม่โตพอที่จะเก็บผลผลิต จึงได้บำรุงรักษาโดยการฉีดน้ำหมักและฮอร์โมน ที่ทดลองทำ(ใส่ปุ๋ยหมักเพิ่มในแปลง คือ ขี้วัว/หมู/ไก่)และฮอร์โมนไข่, จุลินทรีย์สังเคราะห์แสง, ฮอร์โมนนมสด น้ำหมัก8เขียน

บทเรียนที่เกิดขึ้น

1. เด็กๆสนใจการปลูกในตอนเริ่มต้น ตั้งแต่กระบวนการเตรียมแปลง และลงมือปลูก แต่ขั้นตอนการบำรุงรักษาไม่ได้มาเริ่มสนใจอยากปลูกพร้อมกับทำไปด้วยเล่นไปด้วยตามวัย
 2. เด็กบางคนไม่ได้มาดูแลแปลงผัก เพราะเดินทางลำบาก (ไม่มีรถ) ติดเรียนพิเศษในเมือง
 3. ทีมวิจัยจึงวางแผนใหม่โดยปรึกษากับที่ปรึกษาของโครงการในการไปปลูกที่โรงเรียนบ้านฮ่องสังข์และวัดบ้านฮ่องสังข์ เพราะโรงเรียนมีหลักสูตรในการปลูกผักในโรงเรียนอยู่แล้ว (โรงเรียนกินได้)ครูมีการมอบหมายให้นักเรียนมีหน้าที่ดูแลแปลงผักและเหตุผลที่ปลูกผักที่วัดคือ พระภิกษุมีความสนใจในด้านเกษตรอยู่แล้ว และสามารถสร้างแรงจูงใจให้คนรุ่นใหม่ที่มาวัดให้เห็นความสำคัญของการทำเกษตร
- 10 มกราคม 2561

5.6.2 การปลูกผักในครอบครัว (กิจกรรมสร้างการเรียนรู้ให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่โดยครอบครัว)

มีผู้เข้าร่วมปฏิบัติการทั้งหมด 15ครอบครัว ดังนี้ 1.แอร์ น้องอันว่า ออมสิน 2.ทิพย์ จักจั่น 3.อ๋อ ยิ้มหวาน 4.น้อย จอย 5.ลำ ปีม เบส 6.ลำไพร ฟ้า 7.อำพร อ่อม 8.แต่น เต้ 9. ไพร ป๊อบ 10.ตุ๋น เตย 11.นุ้ย ต๋อง บ่อม บุ่ม แบ่ม 12.เอ๋น เหลื่อม การ์ตูน 13.นารี เทพ 14.จำปี เหลือ หงส์หยก 15.นางแห่โล่ โบว์ 16.เพ็ญ ตึกตา รายละเอียดการดำเนินการรายครอบครัวเป็นดังนี้

วิธีการขั้นตอน

- 1.เตรียมแปลงโดยการขุดดิน ใส่ขี้หมู(เพราะว่าขี้วัวในคอกเปียก)
- 2.ผสมปุ๋ยขี้หมูคลุกกับดินโดยใช้คราดกวาดคลุกให้เข้ากัน
- 3.ใช้คราดกวาดร่อง และหว่านเมล็ดผักบุ้ง และใช้คราดกวาดปิด และใช้ฟางคลุม
- 4.รดน้ำ เข้าเย็น และบำรุงรักษาโดยการใส่ปุ๋ยขี้หมู ปุ๋ยขี้วัว น้ำหมักฮอร์โมนไข่ และ จุลินทรีย์สังเคราะห์แสง

5.6.3 การปลูกผักในโรงเรียน

มีหลายกิจกรรมดังต่อไปนี้

สถานที่ โรงเรียนบ้านฮ่องสังข์ ตำบลทุ่งกุลาร อำเภอสวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้เข้าร่วมจำนวน 50 คน กลุ่มเป้าหมายเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวน 25 คน บุคลากรทางการศึกษา และครูในโรงเรียน จำนวน 5 คน ทีมวิจัยจำนวน 10 คน ผู้ปกครองนักเรียนจำนวน 10 คน เกิดจากการไปคืนข้อมูลในชุมชนในวันปีใหม่ ในการปรึกษาหารือ ทีมวิจัย ที่ปรึกษา และกลุ่มเป้าหมายที่เป็นแกนนำ ในการไปศึกษาดูงาน และแผนปฏิบัติการคร่าวๆ

เกิดจากการทดลองปฏิบัติการแปลงรวม ที่ได้ข้อสรุปว่า มีปัญหาอุปสรรคในการมาดูแลรักษา และยังเป็นกลุ่มเป้าหมายที่ไม่ได้เรียนหนังสือในโรงเรียน จึงวางแผนกับทีมวิจัยว่า น่าจะไปประสานกับทางโรงเรียนบ้านฮ่องสังข์ และวัดบ้านฮ่องสังข์ ในการไปร่วมทำกิจกรรมปฏิบัติการกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นครู บุคลากรทางการศึกษา และนักเรียน จึงได้วางแผนกิจกรรมปฏิบัติการไปที่โรงเรียน โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติการดังนี้ คือ

1. ประชุมทีมวิจัยเพื่อวางแผนการปฏิบัติการ
2. ประสานงานกับทางโรงเรียน โดยทีมวิจัยแนะนำตัวเองและทีมวิจัย และแจ้งวัตถุประสงค์การทำงานวิจัยในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลาร และหาแนวทางการทำกิจกรรมปฏิบัติการร่วมกัน
3. เตรียมวัสดุ อุปกรณ์ เอกสาร เมล็ดพันธุ์ กระจก ปุ๋ยคอก(มูลวัว) ปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด เตรียมเกมส์สนทนากา การใบงานการจดบันทึก และอาหาร เครื่องดื่ม ทางโรงเรียนเตรียมกลุ่มเป้าหมาย คือ เด็กนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่4 ถึง มัธยมศึกษาปีที่ 3
4. เริ่มกิจกรรมโดย วิทยากรชุมชนผู้เชี่ยวชาญด้านกิจกรรมเด็ก และวิทยากรชุมชนผู้เชี่ยวชาญด้านการปลูกผัก นำสนทนากาการเล่นเกมส์เกี่ยวกับผัก และนำเข้าสู่เนื้อหาการปลูกผักแบบง่ายๆ โดยการเล่นเกมส์ การให้เด็กได้แสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับผักชนิดต่างๆ เช่น ผักที่ปลูกได้ง่าย ดูแลง่าย ผักที่ปลูกยาก ดูแลยาก ผักที่เหมาะสมกับสภาพอากาศบ้านเรา ผักที่เด็กเคยเห็นในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลาร ผักที่พ่อแม่เคยปลูก หรือเคยกิน ผักที่เด็กๆเคยปลูกหรือเคยกิน การปรุงดินเพื่อเพิ่มธาตุอาหารให้พืช
5. เด็กๆจับคู่กันโดยการสมัครใจ สองคนต่อกระจกหนึ่งใบ
6. วิทยากรอธิบายขั้นตอนการปลูกให้เด็กๆฟัง 1 รอบ และ ลงมือทำให้ดู
7. เด็กๆช่วยกันผสมดินปลูกตามขั้นตอน เนื่องจากกระจกที่นำมาปลูกมีรูระบายน้ำที่กว้างมาก ทางคณะครูจึงเสนอให้ไปนำใบก้ามปูมารองกั้นกระจก เด็กๆหลายคนสงสัยว่า ถ้าเอาใบก้ามปูมารองกั้นกระจกจะทำให้น้ำขังหรือไม่ เด็กมัธยมช่วยอธิบายต่อว่า ใบก้ามปูไม่สามารถทำให้น้ำขังในกระจกได้ เพราะเป็นวัสดุธรรมชาติที่ย่อยสลายได้ และยังเป็นธาตุอาหารที่บำรุงดินได้ดีด้วย
8. เด็กๆทุกคนช่วยกันปลูกเมล็ดผักบุ้งลงในกระจก และทำเวรในการดูแลรดน้ำและใส่ปุ๋ยผัก โดยทีมวิจัยมีปุ๋ยหมักชีวภาพให้ 1 กระสอบ และปุ๋ยคอก ให้ 1 กระสอบ และทางโรงเรียนได้สร้างการเรียนรู้การทำน้ำหมักชีวภาพสูตรต่างๆให้กับนักเรียนไว้แล้ว
9. วิทยากรแนะนำวิธีการดูแลกระจกผักอย่างต่อเนื่อง

10. ครูประจำชั้นและครูวิชาเกษตร ได้สร้างข้อตกลงว่า การปฏิบัติการครั้งนี้ให้นักเรียนทุกคนช่วยกันดูแลรับผิดชอบภาระงานของตนเองจนกว่าผักจะได้ผลผลิต โดยจะมีคะแนนให้ในวิชาเกษตร และผลผลิตที่ได้จะนำมาประกอบอาหารร่วมกันในวันเข้าค่ายลูกเสือเนตรนารี และสามารถนำผลผลิตกลับบ้านไปได้

5.6.4 การปลูกผักในวัด

สถานที่ วัดบ้านฮ่องสังข์ ตำบลทุ่งกุลา อำเภอสวรรคภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้เข้าร่วมจำนวน 30 คน กลุ่มเป้าหมายพระสงฆ์ จำนวน 3 รูป เด็กวัดจำนวน 2 คน เด็กในชุมชน(อายุ 6 – 20 ปี) กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 15 คน กลุ่มเป้าหมายที่เคยไปศึกษาดูงาน และคนที่สนใจในชุมชน (อายุ 20-60 ปี) ทีมวิจัยจำนวน 10 คน

เป็นแผนกิจกรรมจากการไปค้นข้อมูลในชุมชนในวันปีใหม่ ในการปรึกษาหารือ ทีมวิจัย ที่ปรึกษา และกลุ่มเป้าหมายที่เป็นแกนนำ ในการไปศึกษาดูงาน และแผนปฏิบัติการคร่าวๆ

เกิดจากการทดลองปฏิบัติการแปลงรวม ที่ได้ข้อสรุปว่า มีปัญหาอุปสรรคในการมาดูแลรักษา และยังเป็นกลุ่มเป้าหมายที่ไม่ได้เรียนหนังสือในโรงเรียน จึงวางแผนกับทีมวิจัยว่า น่าจะไปประสานกับทางโรงเรียนบ้านฮ่องสังข์ และวัดบ้านฮ่องสังข์ ในการไปร่วมทำกิจกรรมปฏิบัติการกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นพระสงฆ์ คนในชุมชนที่ไปวัด และสนใจการปลูกผักในวัดเพื่อเป็นฐานการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน เนื่องจากพระสงฆ์ที่วัดจำนวน 2 รูป สนใจเรื่องการเกษตรเป็นส่วนตัวอยู่แล้ว จึงสนับสนุนการส่งเสริมให้คนในชุมชนรอบวัดมีทักษะและร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการปลูกผักที่ปลอดภัยไว้บริโภคเอง และสามารถนำทักษะการปลูกผักนี้ ไปประกอบอาชีพ ทีมวิจัย จึงได้วางแผนกิจกรรมปฏิบัติการร่วมกับวัดบ้านฮ่องสังข์ โดยมีขั้นตอนการปฏิบัติการดังนี้ คือ

1. ประชุมทีมวิจัยเพื่อวางแผนการปฏิบัติการ
2. ประสานงานกับทางวัดบ้านฮ่องสังข์ โดยทีมวิจัยแนะนำตัวเองและทีมวิจัย และแจ้งวัตถุประสงค์การทำงานวิจัยในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลา และหาแนวทางการทำกิจกรรมปฏิบัติการร่วมกัน
3. เตรียมวัสดุ อุปกรณ์ เอกสาร เมล็ดพันธุ์ กระถาง ปุ๋ยคอก(มูลวัว) ปุ๋ยอินทรีย์อัดเม็ด เตรียมเกมส์สนทนา การไปงานการจดบันทึก และอาหาร เครื่องดื่ม ทางวัดและชุมชนโดยมีผู้ใหญ่บ้านประกาศเชิญชวนผ่านหอกระจายข่าวของหมู่บ้าน
4. เริ่มกิจกรรมโดย พระสงฆ์กล่าวถึงความสำคัญเรื่องอาหารชีวิต และเล่าถึงอาหารที่ปลอดภัยในอดีตให้เด็กๆและกลุ่มเป้าหมายฟัง จากนั้น วิทยากรชุมชนผู้เชี่ยวชาญด้านกิจกรรมเด็ก และวิทยากรชุมชนผู้เชี่ยวชาญด้านการปลูกผัก นำสนทนาการเล่นเกมส์เกี่ยวกับผัก และนำเข้าสู่เนื้อหาการปลูกผักแบบง่ายๆ โดยการ เล่นเกมส์ การให้ผู้เข้าร่วมได้แสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับผักชนิดต่างๆ เช่น ผักที่ปลูกได้ง่าย ดูแลง่าย ผักที่ปลูกยาก ดูแลยาก ผักที่เหมาะสมกับสภาพอากาศบ้านเรา ผักที่เคยเห็นในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลา ผักที่หายไป ผักที่เคยปลูก หรือเคยกิน การปรุงดินเพื่อเพิ่มธาตุอาหารให้พืช ผักที่พ่อค้าแม่ค้านำไปขายและเห็นบ่อยที่สุด ผักที่ซื้อกิน และผักที่ซื้อกินบ่อยที่สุด จำนวนเงินที่จ่ายไปกับการซื้อผักในแต่ละเดือน โดยเฉลี่ยกี่บาท

5. พระสงฆ์แนะนำการปลูกผักแบบง่าย และเล่าถึงดินที่ดีที่เหมาะสมกับการปลูกผัก
6. วิทยากรนำสู่กระบวนการโดยพาเล่นเกมส์ และทำกิจกรรมนำเข้าสู่การปลูกผัก โดยการจับมือกันเป็นวงกลม และเคลื่อนไหวไปในทิศทางเดียวกันพร้อมกับร้องเพลง

“หากว่าเราปลูกผักอะไรก็ให้สุขใจ (กระต๊อบเท้าเบาๆ ซ้ายและขวา)
 หากว่าเราปลูกผักอะไรก็ให้ใส่ใจ (ปรบมือสองครั้ง)
 หากว่าเราปลูกผักอะไรก็ให้อินดี (ชูมือขึ้นปรบมือเหนือศีรษะสองครั้ง)
 หากว่าเรารดน้ำพรวนดินและได้ยินเสียงเพลงทุกวัน ช่างสุขสรรค์ในวันดีดี (ปรบมือ)”
7. วิทยากร อธิบายขั้นตอนการปลูกให้เด็กๆ ฟัง 1 รอบ และ ลงมือทำให้ดู
8. กลุ่มเป้าหมาย ช่วยกันผสมดินปลูกตามขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การใช้รถเข็นไปขุดดินขุยไผ่ข้างวัดมาใส่กระบะ ผสมดินปลูกให้เข้ากัน
9. กลุ่มเป้าหมายทุกคนช่วยกันปลูกเมล็ดผักบั้งลงในกระถาง และนำไปตั้งไว้ในบริเวณแปลงผักของวัดที่วางระบบน้ำแบบสปริงเกอร์ไว้แล้วเพื่อง่ายต่อการดูแลรักษา
10. วิทยากรแนะนำวิธีการดูแลกระถางผักอย่างต่อเนื่อง และพระสงฆ์ได้แจ้งให้เด็กๆ มาช่วยดูแลผักในช่วงที่มาทำบุญที่วัด ให้ชวนยายชวนพ่อแม่มาดูแลผักที่ตัวเองปลูก
11. สรุปกิจกรรมการปลูกผักกับพระสงฆ์ และทีมวิจัย

5.6.5 การทดลองตลาด

หลังปฏิบัติการปลูกผัก ได้ผลผลิต ทีมได้ทดลองการตลาด มีหลายรูปแบบดังนี้

รูปแบบที่1 ครอบครัวพาเดินขาย เด็กเล็กวัยประถมเดินขายในชุมชน

1. ถอนผักบั้งทำเป็นกำละ10บาทเดินขายตามหมู่บ้าน ชาวบ้านเสนอให้ทำกำเล็กลง เพราะกินไม่หมด ลดขนาดลงเป็นกำละ5บาท ขายตามหมู่บ้าน วันแรกได้190บาท
2. ถอนผักบั้ง ล้างน้ำให้สะอาด เตรียมผักบั้งเป็นกำ กำละ5บาท ให้เด็กๆ ปั่นจักรยานขายตามหมู่บ้าน วันที่สองได้ 70บาท

บทเรียนการขาย

1. ถ้าเก็บผักมาขายในวันที่มีตลาดนัดชุมชนจะขายได้ยาก คนจะชอบไปเดินตลาดนัดชุมชนมากกว่า
2. ถ้าเด็กๆ ไปขายเองจะขายได้ง่ายเพราะชาวบ้านมีความเอ็นดูและสนับสนุนให้เด็กมีอาชีพในชุมชน
3. ลูกค้าบ่งบอกให้เห็นข้อแตกต่างว่าผักอินทรีย์ที่เราปลูก มีลักษณะคือ กรอบ อ่อน ทนอยู่ได้นานกว่าผักที่ซื้อจากตลาดทั่วไป

รูปแบบที่ 2 วัยรุ่น วัยทำงาน ขายปลีกให้กับแม่ค้าคนกลางนำไปขายต่อ

1. ถอนผักบั้งเป็นกำ และซั้งเป็นกิโล กิโลกรัมละ 10 บาท ไม่ต้องเดินขายเอง ประหยัดเวลาในการเดินขาย แต่ได้ราคาสูงกว่าเดินขายเอง

รูปแบบที่3 วัยรุ่น วัยทำงาน

- ขายส่งให้กับร้านก๋วยเตี๋ยว ร้านอาหารตามสั่ง ร้านหมูกระทะในชุมชน ขายได้กิโลกรัมละ 10 บาท

รูปแบบที่4 วัยรุ่น วัยทำงาน

- ขายในตลาดนัดชุมชน ขายในตลาดเช้าในอำเภอ สุวรรณภูมิ

6. การสร้างการเรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย

ประกอบด้วยกิจกรรมต่อไปนี้

6.1 ร่วมเวทีปฐมนิเทศโครงการ และอบรมพัฒนาศักยภาพนักวิจัยโครงการวิจัยย่อยครั้งที่ 1

วันที่ 22 มีนาคม 2560 จ.มหาสารคาม ณ ศูนย์ประชุมแก่งเลิงจาน ทีมได้ส่งตัวแทนเข้าร่วม 3 คน ประกอบด้วย นางสาวทองทิพย์ ภูมิวงศ์ นางสาวแววมณี แสนขาลี นางสาวนัยนา ภูมิวงศ์ โดยในการเข้าร่วมกิจกรรมครั้งนี้โดน ได้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับงานวิจัยให้กับนักวิจัยท้องถิ่น และทำการเซ็นสัญญาโครงการ หลังจากนั้นได้มีการแบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมออกเป็น 4 กลุ่มตามชุดประเด็น เพื่อเสวนากลุ่มย่อย โดยให้โจทย์ว่าหากเปรียบเทียบเป็นระบบเกษตรกรรมยั่งยืนแล้ว แต่ละชุดประเด็นจะอยู่ส่วนไหนของข้าง ซึ่งผลที่เกิดขึ้นคือ 1) ผู้เข้าร่วมทั้ง 4 ชุดประเด็นได้รู้จักกัน 2) ทำให้ผู้เข้าร่วมเห็นความสำคัญของระบบเกษตรกรรมยั่งยืน และอธิปไตยอาหาร และ 3) ผู้เข้าร่วมได้เห็นว่าแต่ละชุดประเด็น จะสามารถไปเชื่อมโยงกับโครงการใหญ่ได้อย่างไร

6.2 งานมหกรรมพันธุ์กรรมข้าวพื้นบ้าน ทีมวิจัยเดินทางเข้าร่วมงานพันธุ์กรรมข้าวพื้นบ้านในวันที่ 24-25 พฤษภาคม 2560 ณ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม ทีมได้ส่งตัวแทนเข้าร่วม 4 คน คือ นางสาวทองทิพย์ ภูมิวงศ์ นางสาวอาทิตย์า วิจิตรขากี นางสาวนัยนา ภูมิวงศ์ นางสาววรรดา ชุยนน้ำเที่ยง ซึ่งทีมได้นำผลผลิตภัณฑทางการเกษตรมาจำหน่าย เช่น บวบ ข้าวเหลือง มะพร้าว ตำเมี่ยง และทีมได้ส่งข้าวเก่าใบเขียวเข้าประกวดข้าว ได้รับรางวัล ที่สอง ประเภทข้าวเหนียว ผลที่เกิดขึ้นคือ ทีมวิจัยให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรม และเข้าชมนิทรรศการ พร้อมการมีส่วนร่วม และจดบันทึกกิจกรรม ทำให้สมาชิกได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายอื่นในด้านการผลิต การแปรรูป รวมถึงการเรียนรู้งานเชิงวิชาการอีกด้วย

6.3 ร่วมกิจกรรมฝึกอบรม INFOGRAPHICS (นำเสนออย่างเรียบง่ายแต่ทรงพลังด้วยอินโฟกราฟฟิค)

วันที่ 3-4 มิถุนายน 2560 ณ บ้านสวนชุมแพ จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งจัดโดย ภาควิชาการตลาด ร่วมกับศูนย์บริการวิชาการภายนอก คณะบัญชีและการจัดการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม โดยทีมวิจัยได้ส่งตัวแทนเข้าร่วมกิจกรรม คือ นางสาวทองทิพย์ ภูมิวงศ์ ซึ่งสิ่งที่ได้จากการอบรมครั้งนี้ คือ ทีมวิจัยได้เรียนรู้เทคนิค และวิธีการออกแบบการนำเสนอ และพัฒนาตนเองในการใช้คอมพิวเตอร์ การใช้ power point ให้มีประสิทธิภาพ ให้การนำเสนอมีความสวยงาม น่าสนใจ และน่าประทับใจ

6.4 อบรมพัฒนาศักยภาพนักวิจัย ครั้งที่ 2 “การวิเคราะห์ข้อมูลและจัดระบบข้อมูล

ณ บ้านสวนชุมแสง จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 13 กรกฎาคม 2560 ทีมได้ส่งตัวแทนเข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 3 คน คือ นางสาวทองทิพย์ ภูมิวงศ์ นางสาวอาทิตยา วิจิตรขากี และนางสาวณัฐภัทร แสงดาว ซึ่งในการเข้าร่วมครั้งนี้ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้การวิเคราะห์และการจัดระบบข้อมูล จากอาจารย์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มีเนื้อหาโดยสรุปตามความเข้าใจของนักวิจัย ดังนี้

กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

- การสร้างกรอบแนวคิดการวิจัย
- การบันทึกในสนาม
- การอ่านข้อความที่บันทึก
- การสร้างระบบรหัสเพื่อจำแนกข้อมูล
- การจัดแสดงข้อมูล และการลดขนาดข้อมูล
- การสร้างบทสรุปของข้อมูล และการตรวจสอบความถูกต้อง)
- การอธิบายความหมายของข้อค้นพบ

การวิเคราะห์ส่วนประกอบของข้อมูล อาจสรุปได้เป็น 5 ขั้นตอนตามลำดับดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เลือกข้อมูล (ที่ทำการวิเคราะห์จัดกลุ่ม) ที่จะนำมาแยก ส่วนประกอบเพื่อหาคุณสมบัติที่ต้องการเปรียบเทียบ ซึ่งควรมีข้อมูลอย่างน้อยตั้งแต่สองชุดขึ้นไป แต่ก็ไม่ควร มากเกินไปควรพิจารณาให้เหมาะสมสะดวกต่อการเปรียบเทียบ

ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์แยกส่วนประกอบข้อมูลแต่ละชุด โดยพิจารณาว่าจะแยกส่วนประกอบของข้อมูลเป็นกี่ส่วนจากคุณสมบัติใดบ้าง ส่วนประกอบที่จะแยกควรพิจารณาว่าถ้าแยกแล้วสามารถให้คุณสมบัติที่จะนำมาเปรียบเทียบกันได้หรือไม่

ขั้นตอนที่ 3 จดรายชื่อข้อมูลและส่วนประกอบที่จะแยกข้อมูลชุดนั้น ๆ ไว้ ในกระดาดบันทึก เพื่อป้องกันการลืม

ขั้นตอนที่ 4 จัดทำตารางเปรียบเทียบคุณสมบัติข้อมูลแต่ละชุดแยกตามส่วนประกอบและใส่ คุณสมบัติข้อมูลแต่ละชุดแยกตามส่วนประกอบลงในตาราง ถ้าคุณสมบัติของข้อมูลและส่วนประกอบใด ขาดหายไปอาจต้องเก็บข้อมูลเพิ่มเติม

ขั้นตอนที่ 5 เปรียบเทียบคุณสมบัติของข้อมูลทั้งหมดตามส่วนประกอบ โดยพิจารณาความเหมือน และความแตกต่างและสร้างข้อสรุปที่ได้จากการเปรียบเทียบโดยบรรยายโย่งให้เห็นคุณสมบัติของข้อมูลตาม ส่วนประกอบนั้น ๆ

หลังที่ได้เรียนรู้ทฤษฎีเกี่ยวกับการวิเคราะห์และจัดระบบข้อมูลวิจัยแล้ว พี่เลี้ยงได้แบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมตามประเด็นโครงการวิจัย เพื่อให้แต่ละทีมได้ทดลองการวิเคราะห์และจัดระบบข้อมูลของแต่ละทีม ซึ่งทีมวิจัยบุงคล้า มี นางสาวชนิษฐา ตรงศูนย์ เป็นพี่เลี้ยงในการแลกเปลี่ยนและทบทวนข้อมูลของทีม ชวนทบทวนถึงกรอบการเก็บข้อมูลที่แตกไว้แล้ว ซึ่งทีมจะได้นำข้อมูลมาปรับปรุงการเก็บข้อมูลกลุ่มเป้าหมายด้วยแบบสอบถามต่อไป

6.5 สรุปบทเรียนการทำงานครั้งทางหลังจากรายงานความก้าวหน้า

ศึกษากระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่จากฐานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชน ต.ทุ่งกุลา อ.สุวรรณภูมิ จ.ร้อยเอ็ด

วันที่ 19 พฤศจิกายน 2560 เริ่มกิจกรรมโดย หัวหน้าโครงการวิจัยได้ทบทวนรายงานความก้าวหน้า บันทึกข้อเสนอปรับแก้รายงานความก้าวหน้าโครงการวิจัยย่อย “เวทีนำเสนอและพิจารณารายงานความก้าวหน้าโครงการวิจัยครั้งที่ 2 / 2560”

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นเกษตรกรรมยั่งยืนอีสานตอนกลาง วันที่ 22 กันยายน พ.ศ. 2560 ณ บ้านสวนชุมแสง บ้านดอนยม ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ดังนี้

ประเด็น	ข้อเสนอแนะปรับแก้	ความเห็นเชิงหลักการ
บทที่ 1	- ความหมายของอาชีพทางเลือก ประกอบด้วยอะไรบ้าง	-
บทที่ 2	- อธิบายให้เห็นบริบทชุมชน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยให้ดูจากงานวิจัยในพื้นที่	-
บทที่ 3	- เพิ่มเติมข้อมูลที่เว้นวรรคให้ครบถ้วน - ต้องมีการศึกษาในกลุ่มเป้าหมายเยาวชน	-
บทที่ 4	- ในวัตถุประสงค์ที่ 1 ให้ใส่ข้อมูลอื่นๆเพื่อให้เห็นภาพรวม จากนั้นชี้ให้เห็นว่าทำไมถึงเลือก 3 กลุ่มนี้ - อยากให้ศึกษาข้อมูลกลุ่มอื่นๆในชุมชนเพิ่มเติมอีก เช่น กลุ่มเลี้ยงสัตว์ ให้อธิบายปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้กลุ่มไม่สามารถดำเนินการไปได้ - แต่ละกลุ่มมีการสร้างความรู้อย่างไร มีวิธีการอย่างไร - กระบวนการสร้างการเรียนรู้มีกี่ขั้นตอน ควรใส่รายละเอียด - เพิ่มเติมข้อมูลกระบวนการสร้างให้เป็นอาชีพของกลุ่มคนรุ่นใหม่ - ต้องหาความรู้มาหนุนเสริมแนวทางการถ่ายทอดความรู้ หรือการสร้างคนรุ่นใหม่ - ข้อมูลสัมภาษณ์ที่เขียนในบทที่ 3 ควรนำมาใส่บทที่ 4	- เอาวิถีชีวิตมาสร้างการเรียนรู้กับเด็ก ให้อธิบายว่าโรงเรียนต้นตะขบไปเชื่อมโยงกับกลุ่มอื่นๆอย่างไร

ประเด็น	ข้อเสนอแนะปรับแก้	ความเห็นเชิงหลักการ
	- พัฒนาการดำเนินงานและกระบวนการสร้างการเรียนรู้ที่มาจากอดีตหรือไม่ และมีประสบการณ์ปัญหาอะไรในการขยายสมาชิก - เพิ่มเติมข้อมูลประวัติกลุ่มต่างๆ และบทเรียนความร่วมมือของผู้ปกครอง - กลุ่มที่จะไปขยายหมายถึงใครต้องระบุไว้ - เพิ่มเติมข้อมูลความสนใจในการประกอบอาชีพของคนรุ่นใหม่ - ควรแบ่งกลุ่มศึกษากระบวนการสร้างการเรียนรู้เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ใหญ่ และกลุ่มเยาวชน	
บทที่ 5	- ให้เขียนตามประเด็นที่หนดกำหนด	-
อื่นๆ	- ควรนำเนื้อหาที่มีไปใส่ให้ถูกบท	-

หมายเหตุ ขอให้โครงการย่อยและพี่เลี้ยงชุดประเด็นดำเนินการดังนี้

1. ปรับแก้ตามข้อเสนอและจัดรูปเล่มตามเงื่อนไขที่หนดกำหนด (รายละเอียดให้ดูในสัญญาโครงการ และแบบฟอร์มที่ศูนย์ประสานงานส่งให้)
2. ส่งรูปเล่ม 4 เล่ม รายงานการเงิน สำเนาบัญชี พร้อมไฟล์ ส่งมาที่หนดผ่านชุดประเด็น ภายใน 30 ก.ย. 60
3. เอกสารการเงินงวดที่ 1 ส่งให้ชุดประเด็นตรวจสอบความสมบูรณ์
4. กำหนดวันจัดเวทีวิเคราะห์ข้อมูลวิจัยเพื่อออกแบบปฏิบัติการร่วมกับชุดประเด็นและหนด อย่างน้อยประเด็นละ 1 พื้นที่ระดมความคิดเห็นของทีมวิจัยในหัวข้อต่อไปนี้
 1. รู้สึกประทับใจอะไรในการทำงานวิจัยร่วมกัน
 2. รู้สึกเหนื่อย/แย อะไรในการทำวิจัยร่วมกัน
 3. อยากทำงานวิจัยร่วมกันต่อไหม/จะทำอย่างไร
 4. ถ้าจะทำงานร่วมกันต่อไปควรปรับปรุงอะไร

จากการระดมความคิดเห็นได้คำตอบดังนี้ คือ

1. รู้สึกประทับใจอะไรในการทำงานวิจัยร่วมกัน จากการระดมความคิดของทีมวิจัยได้ดังนี้
 - ได้ความรู้

- ได้ข้อคิดจากการประชุม
- ดีใจได้เป็นตัวแทนกลุ่ม
- ทีมให้ความร่วมมือ เติรมงานช่วยกัน
- การได้ทำอาหาร พุดคุย เจอเพื่อน
- กินอาหารอร่อย ผักผนตัวเอง
- การมารวมกลุ่มเป็นทีม รู้เรื่องต่างๆ
- ได้รู้เรื่องต่างๆ และได้รู้จักเจ้าหน้าที่หลายคน

2. รู้สึกเหนื่อย/แย อะไรในการทำวิจัยร่วมกัน จากการระดมความคิดของทีมวิจัยได้ดังนี้

- ไม่เหนื่อย,แต่ไม่ค่อยมีเวลา เพราะว่าต้องดูแลวัว พ่อบ้านกับลูกไปทำงานกรุงเทพฯ
- เหนื่อยเวลาล้างจาน/ทำอาหาร ทำสิ่งหนักๆ เช่น ยกของ
- ไม่ยอมออกไปนอกแดด กลัวดำ กลัวผิวเสีย
- บางครั้งสมาชิกทีมวิจัยไม่มาประชุม ทำให้รู้สึกว่าสมาชิกไม่ค่อยเห็นความสำคัญ
- ไม่เหนื่อย, ได้พบลูกหลาน

3. แนวทางการทำงานต่อ จากการระดมความคิดของทีมวิจัยได้ดังนี้

- อยากทำงานวิจัย,อยากเป็นทีม อยากเห็นแนวทางการทำงาน
- ไม่ค่อยชอบเวลาคนแก่บ่น
- ได้พบเพื่อนต่างหมู่บ้านและผู้ใหญ่
- เหนื่อย,เข้าใจความรู้สึกหัวหน้าโครงการ
- จะได้เลี้ยงวัวทั้งวัน (ขอพักการอยากไว้ก่อน) แล้วแต่ทีมจะทำงานต่อ
- ทำงานตามบทบาทหน้าที่ของตนเอง
- ควรซื้อจำพวกอาหารกล่องแทนการทำอาหารกินเอง (เหนื่อย) เพราะการทำอาหารแต่ละครั้งเหนื่อย, ล้างจานหนัก

4. ถ้าจะทำงานร่วมกันต่อไปควรปรับปรุงอะไร จากการระดมความคิดของทีมวิจัยได้ดังนี้

- เวลาประชุมทีมให้นัดแต่เช้ามากขึ้น เพราะช่วงบ่ายจะได้ไปเอาวัวกินน้ำ
- ทุกคนช่วยกันจัดบันทึก
- บางทีอาจจะไม่ได้มาร่วมประชุมทีมวิจัยทุกครั้ง หรืออาจจะอยู่ไม่ครบเวลาจนถึงเสร็จการประชุม เพราะมีภาระที่ต้องรับผิดชอบ จึงขอให้ทีมวิจัยเล่าให้ฟังหลังจากเสร็จการประชุม
- การวางแผนการทำอาหาร ถ้าจัดการยากควรจะเหมาจ้างร้านค้าในการทำอาหาร อาจจะช่วยลดการจัดการเรื่องอาหารได้
- เมื่อลงมือทำงานด้วยกันแล้วก็ร่วมมือกันทำงานจนกว่าโครงการจะประสบความสำเร็จนัดหมายการประชุมเตรียมคืนข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมายและชุมชน หลังเกี่ยวข้าวเสร็จ ต้นเดือนธันวาคม

6.6 เวทีคุ้มโฮมคนรุ่นใหม่

เกษตรกรรุ่นใหม่ในภาคอีสานได้รู้จักกัน ได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิดเห็นซึ่งกันและ

กันทีมวิจัยโครงการทุ่งกุลาร่วมกิจกรรม จำนวน 2 คือ ทิพย์ พี่อ้อ โดยนำผลผลิตในแปลงไปร่วมแสดง และจำหน่าย มีการสาธิตการทำน้ำผักผลไม้ปั่นเพื่อสุขภาพ มีการทำคุกกี้จากข้าวตอกแตก

6.7 สรุปบทเรียนงานวิจัย

วันที่ 21 เมษายน 2561 ที่ 102 หมู่ 10 ต.ทุ่งกุลาร อ.สุวรรณภูมิ จ.ร้อยเอ็ด

ผู้เข้าร่วมจำนวน 8 คน ทีมวิจัย 7 คน พี่เลี้ยง 1 คน

โครงการของทีมเราจะต้องตอบ 3 เรื่อง

1. สถานการณ์คนรุ่นใหม่ในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลาร
2. บทเรียนที่ผ่านมาทำไมสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ไม่ได้ ไม่ว่าจะเป็นทำนา ปลูกผัก ทอผ้า ฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ เลี้ยงสัตว์ หาของป่า (ทำข้อมูลที่เก็บแบบสอบถามมาแล้ว) เราตอบตอนที่เราส่งรายงานความก้าวหน้าไปแล้ว
3. เมื่อเราเห็นสถานการณ์คนรุ่นใหม่ เห็นข้อจำกัด เห็นปัญหาตามที่เราไปเก็บข้อมูลมาแล้ว เราจะกลับมาสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ในชุมชนตำบลทุ่งกุลารได้อย่างไร ด้วยรูปแบบไหน โดยเราจะใช้วิธีปรับให้เป็นของเราเลย

สมัยก่อนอาจจะสอนให้ลูกทำแบบนั้นแบบนี้ไป แต่ในปัจจุบัน เราทั้งไปดูงาน ทั้งการปลูกแปลงรวม แปลงครอบครัว ปลูกอยู่ที่โรงเรียน ปลูกที่วัดบ้านฮ่องสังข์ และนำไปขาย นำไปแจก ซึ่งกิจกรรมทั้งหมดนี้เป็นการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ กิจกรรมที่เราไปทำกับกลุ่มเป้าหมายในชุมชนที่ทำแล้วสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่มีอะไรบ้าง แต่ละกิจกรรมมีวิธีการและขั้นตอนอย่างไร ผลที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การดำเนินการวิจัยเรื่อง “ศึกษากระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่จากฐานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชน ตำบลทุ่งกุลา อำเภอสวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด” ได้ดำเนินการกิจกรรมในระยะที่ 1 ในช่วงเดือนมีนาคม 60-30 พฤษภาคม 61 เป็นระยะเวลา 15 เดือน ได้ดำเนินการศึกษาเพื่อให้เกิดผลตามวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาสถานการณ์ สภาพปัญหาการสร้างการเรียนรู้แก่ลูกหลาน และเกษตรกรในตำบลทุ่งกุลา 2) เพื่อศึกษาบทเรียนที่ผ่านมาในการดำเนินงานของกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลา ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างการเรียนรู้แก่คนรุ่นใหม่ในชุมชนเกษตรกรรม และ 3) เพื่อศึกษากระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่จากฐานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชน ตำบลทุ่งกุลา อำเภอสวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งผลของการศึกษาประกอบด้วย

1. สถานการณ์ สภาพปัญหาการสร้างการเรียนรู้แก่ลูกหลาน และเกษตรกรในตำบลทุ่งกุลา
 - 1.1 บริบทชุมชน ตำบลทุ่งกุลา
 - 1.2 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มเป้าหมายในการศึกษา
 - 1) ข้อมูลพื้นฐานของผู้ปกครอง
 - 2) ข้อมูลพื้นฐานของคนรุ่นใหม่
 - 1.3 ทศนคติเกี่ยวกับการประกอบอาชีพทางเลือกในชุมชนทุ่งกุลา
 - 1) ทศนคติของผู้ปกครอง
 - 2) ทศนคติของคนรุ่นใหม่
2. บทเรียนที่ผ่านมาในการดำเนินงานของกลุ่มต่างๆในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลาที่เกี่ยวข้องกับการสร้างการเรียนรู้แก่คนรุ่นใหม่ในชุมชนเกษตรกรรม
 - 2.1 บทบาทของกลุ่มต่างๆ ในการสร้างการเรียนรู้แก่คนรุ่นใหม่
 - 2.2 บทเรียนในการสร้างการเรียนรู้ที่ผ่านมา
3. กระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่จากฐานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชน ตำบลทุ่งกุลา อำเภอสวรรณภูมิ
 - 3.1 ฐานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชนตำบลทุ่งกุลา
 - 3.2 กระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ผ่านครอบครัว
 - 3.3 กระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ผ่านงานวิจัย
 - 3.4 บทเรียนกระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ผ่านปฏิบัติการปลูกผัก

สถานการณ์ สภาพปัญหาการสร้างการเรียนรู้แก่ลูกหลาน และเกษตรกรในตำบลทุ่งกุลา

1.1 บริบทชุมชน ตำบลทุ่งกุลา

พื้นที่ตำบลทุ่งกุลามีระบบนิเวศน์ 2 ลักษณะ คือระบบนิเวศน์ทุ่ง (ทุ่งกุลา) และระบบนิเวศน์ทาม (แม่น้ำมูล) ซึ่งมีลักษณะดังต่อไปนี้

ระบบนิเวศทุ่ง- ทุ่งกุลาร้องไห้

ที่ราบอันมีอาณาเขตกว้างขวางใหญ่ที่สุดในภาคอีสาน เนื้อที่ประมาณ 2,107,691 ไร่ ครอบคลุมพื้นที่ 5 จังหวัด คือ ร้อยเอ็ด สุรินทร์ มหาสารคาม ศรีสะเกษ และยโสธร เมื่อในอดีตบริเวณทุ่งกุลาร้องไห้เป็นได้ทะเลโบราณมาก่อน จึงพบว่ามีเกลือละลายปนอยู่ในดินค่อนข้างสูง บางช่วงมีหินเกลือปะปนอยู่ค่อนข้างสูง บางช่วงมีหินเกลือปะปนอยู่เป็นชั้นหนา 250 เมตร เฉพาะดินชั้นบน เป็นดินร่วนปนทรายสภาพเป็นกรดปานกลาง ดินชั้นล่างบางช่วงเป็น ดินเหนียวปนทรายเป็นดินจืดไม่มีแร่ธาตุ และอาหารอันจะช่วยหล่อ เลี้ยงต้นไม้ให้เจริญเติบโตได้เลย

สภาพภูมิอากาศของทุ่งกุลาร้องไห้ก็เป็นอย่างทุ่งหญ้า เขตศูนย์สูตร (Tropical Savannah Climate) คือ มีฝนตกเป็นช่วงๆ พื้นที่ที่มีการระบายน้ำเร็ว ถ้าฝนตกจะเกิดน้ำท่วมฉับพลัน ดินก็ไม่อุ้มน้ำ ดังนั้นพอฝนทิ้งช่วงก็จะแห้งแล้งทันที บางแห่งแตกกระแหงบางแห่ง มองเห็นเม็ดเกลือเล็กๆ ขึ้นจับหน้าดินขาวพราวไปทั้งทุ่ง แม้ว่าทุ่งกุลาร้องไห้จะมีลำน้ำสำคัญหลายสายไหลผ่าน แต่เนื่องจากทุ่งกุลาร้องไห้มีพื้นที่ที่ลาดต่ำจากตะวันตกไปตะวันออก ดังนั้นสายน้ำเหล่านี้จึงรีไหลผ่านไปอย่างรวดเร็ว ระยะเวลา 1 ปี ในรอบการผลิต ผืนดินแห่งนี้ต้องเผชิญกับสภาพแห้งแล้งที่มีแดดจัดราว 70% ของช่วงเวลาปลูก ทุ่งกุลาร้องไห้มีแสงแดด และสภาพอากาศไม่เหมือนแหล่งผลิตอื่นๆ ปัจจัยสำคัญที่สุด ที่ทำให้ข้าวหอมมะลิทุ่งกุลาร้องไห้มีกลิ่นหอมอันโดดเด่น และเป็นแหล่งผลิตข้าวหอม มะลิที่มีคุณภาพและมีชื่อเสียง

ข้าวหอมมะลิที่นิยมปลูกและบริโภคกันอย่างแพร่หลาย คือ พันธุ์ขาวดอกมะลิ 105 และ พันธุ์ กข 15 ความหอมของข้าวหอม มะลิ เกิดจากสารระเหยชื่อ 2-acetyl-1-pyrroline ซึ่งเป็นสารที่ระเหยหายไปได้ การรักษาความหอมของข้าวหอมที่ดีต้องเริ่มตั้งแต่การเก็บเกี่ยว การเก็บรักษาข้าวเปลือกการสีข้าว และการเก็บรักษาข้าวที่สีเรียบร้อยแล้วการจะรักษาความหอมของข้าวเอาไว้ต้องพยายามหลีกเลี่ยงภาวะแวดล้อมที่ร้อนอบอ้าวและมีความชื้นสูง การตากแดดหรือใกล้สถานที่ร้อนจัดเป็นเวลานานๆ เป็นสิ่งที่ควร หลีกเลี่ยงอย่างยิ่งสภาวะที่เหมาะสมคือ แหล่งที่มีอากาศค่อนข้างเย็น อากาศถ่ายเทได้ดีและมีความชื้นไม่สูงนัก

ระบบนิเวศทุ่ง - ตำบลทุ่งกุลาร้องไห้ มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่ม แอ่งกระทะ รอยต่อชายขอบของทุ่งจะเป็นพื้นที่โคก โนน มีน้ำท่วมหลากในช่วงฤดูฝน ส่วนใหญ่ใช้ทำนา ลักษณะดิน จะเป็นดินร่วนปนดินทรายเม็ด เหมาะสมสำหรับใช้ประโยชน์ทำนาปลูกข้าวมากที่สุด เป็นพื้นที่ที่มีการปรับปรุง พันธุ์ข้าวพื้นบ้านที่หลากหลาย เพื่อให้เหมาะสมกับระบบนิเวศ คนทุ่งจะเลี้ยงวัวควายควบคู่ไปกับการทำนาเสมอ ส่วนมากจะเลี้ยงปล่อยในแปลงของตนในช่วงฤดูฝนเพื่อสะดวกในการดูแลให้หญ้าให้น้ำ และจะเลี้ยงปล่อยในทุ่งในช่วงฤดูแล้ง ปัญหาที่พบมากในภูมินิเวศทุ่ง คือ ปัญหาปศุสัตว์ชาติน้อยลง การบุกรุกพื้นที่ป่า เพื่อใช้ทำกินของชุมชนด้วยตนเอง การคุกคามของการปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว เช่น ยูคาลิปตัส เป็นต้น

ระบบนิเวศน้ำท่วม-แม่น้ำมูล

แม่น้ำมูลมีต้นกำเนิดจากเทือกเขาตอนใต้ของจังหวัดนครราชสีมา ไหลผ่านอำเภอเมือง นครราชสีมา อำเภอพิมาย อำเภอชุมพวง กิ่งอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ อำเภอราษีไศล อำเภอเมือง อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ บรรจบกับกับแม่น้ำชีบริเวณบ้านขอนแก่นไม่ยุ่ง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี แล้วไหล

ผ่านอำเภอเมืองอุบลราชธานี อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี และไหลลงแม่น้ำโขงที่อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี มีความยาวทั้งหมดประมาณ 726 กิโลเมตร ลำน้ำสาขาที่สำคัญ ได้แก่ ลำตะคอง ลำพระเพลิง ลำปลายมาศ ลำโดมใหญ่ ลำโดมน้อย ลำน้ำเสียว ลำเซบาย และลำมูลน้อย เป็นต้นซึ่งใช้ประโยชน์เพื่อการเกษตรเป็นส่วนใหญ่

แม่น้ำมูล คือ แม่น้ำที่ไหลหล่อเลี้ยงผู้คนนับล้านใน 6 จังหวัดภาคอีสาน ระยะทาง 640 กิโลเมตรของแม่น้ำมาจากเทือกเขาภูมะงัน นครราชสีมาถึงปากแม่น้ำมุก่อนบรรจบกับแม่น้ำโขงนั้นเต็มไปด้วยผู้คน วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ และความหลากหลายทางชีวภาพที่สำคัญของประเทศ และสองฟากฝั่งแม่น้ำนั้นยังเป็นพื้นที่อันอุดมไปด้วยตะกอนแม่น้ำ เกิดสังคมพืชสัตว์อันหลากหลาย ซึ่งชาวอีสานเรียกว่า "บึงทาม" หรือ "ป่าทาม"

"บึง-ทาม"

พื้นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง ภาษาอังกฤษเรียก flood plain คำว่า "ทาม" ใช้เรียกบริเวณทั้งหมดในพื้นที่ราบน้ำท่วมถึง ส่วนคำว่า "บึง" ใช้เรียกบริเวณที่ลาดลุ่มที่มีแหล่งน้ำแช่ขัง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ทาม ในภาษาอังกฤษเรียกว่า Low Flood Plain ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 ให้ความหมายของ "ทาม" ว่า "ที่ราบริมฝั่งลำน้ำที่มีน้ำท่วมเป็นครั้งคราว" และคำว่า "บึง" คือ "บึง" ใช้มันในการทำไร่ ทำนา จับปลา เก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่า แคเฉพาะในบริเวณลุ่มแม่น้ำมุก่อนกลางลำน้ำนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม) เคยขึ้นทะเบียนเป็น "พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับชาติ" ไปถึง 1 ล้านไร่ อันเป็น 1 ใน 3 ของพื้นที่ชุ่มน้ำในภาคอีสาน

ระบบนิเวศน์ทาม - ตำบลทุ่งกุลารุ ปื่นที่ราบลุ่มใกล้ แม่น้ำมูล พื้นที่ทามจะเป็นพื้นที่รับน้ำในฤดูน้ำหลากระยะเวลาประมาณ 3-4 เดือน เมื่อน้ำลด จะมีป่าละเมาะ ที่เรียกว่าป่าบุงป่าทาม ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะชาวบ้านใช้ ประโยชน์ในการหาปลา หาหอย หากุ้ง (กุ้งแม่น้ำมูล เนื้อแน่น ตัวใหญ่ รดชาติอร่อย ราคาแพง) เก็บผัก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผักพื้นบ้าน เช่น ผักพวย ผักชีบ่อ ผักเม็ก ผักติ้ว ผักกระโดน มันแขง มันต่างๆ เก็บพิน พินที่ดีที่สุดคือพินไม้หัวลิง ให้ความร้อนสูง ทนนาน และมีกลิ่นหอม เฉพาะ หุ้งข้าว และนึ่งข้าวอร่อย หาเห็ด เช่น เห็ดหน้าแหล่ หน้าดำ เห็ดโค เห็ดปลวก และโดยเฉพาะเห็ดผึ้งทาม ซึ่งดอกใหญ่และอร่อย มีได้เฉพาะที่นี่ หาหน่อไม้ หาไข่มดแดง นก หนู ไก่ป่า และใช้เป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงวัว เลี้ยงควายของคนในชุมชน ปัญหาที่พบมากในภูมินิเวศน์ทาม ก็คือการบุกรุกพื้นที่สาธารณะในทาม โดยการให้สัมปทานทรายในแม่น้ำมูล เป็นผลทำให้ระบบนิเวศน์เสียหาย เช่น ต้นไม้ริมตลิ่ง วังปลาในแม่น้ำมุก่อน เป็นต้น

นับว่าตำบลทุ่งกุลารุ (โดยเฉพาะพื้นที่เป้าหมายงานวิจัย 6 หมู่บ้าน) เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางภูมินิเวศน์ ทั้งพื้นที่ทุ่ง และพื้นที่ทามลุ่มน้ำมูล ซึ่งมีความเหมาะสมกับการทำนา เลี้ยงสัตว์ในบางฤดูกาล พื้นที่ทาม สำหรับการเลี้ยงสัตว์ในช่วง และเป็นพื้นที่หาอยู่หากิน อย่างอุดมสมบูรณ์ (แม้ว่าจะมีภัยคุกคามจากภายนอก และความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรจะลดน้อยถอยลงบ้าง) สภาพนิเวศน์ดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน และทัศนคติของผู้ปกครองต่ออาชีพทางเลือกของเกษตรกรรุ่นใหม่ นั่นคือมีที่นาเป็นของตนเอง มีการประกอบอาชีพอย่างหลากหลาย มีการรับจ้างต่างถิ่นน้อย มีความเชื่อมั่น และทัศนคติที่ดีต่ออาชีพเกษตรกร ซึ่งนับเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่

1.2 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มเป้าหมาย

1) ข้อมูลพื้นฐานของผู้ปกครอง

รายละเอียดผู้ปกครองเกษตรกรในตำบลทุ่งกุลา จากการศึกษากลุ่มเป้าหมายจำนวน 68 คน เป็นดังตาราง

ตารางที่ 1 ตารางแสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ปกครอง

ข้อมูลพื้นฐานของผู้ปกครอง	จำนวน(N = 68)	ร้อยละ
1. เพศ		
- ชาย	12	17.64
- หญิง	56	82.35
2. อายุ		
-46-50	30	44.11
-51ปีขึ้นไป	38	55.88
3. การศึกษา		
- ประถมศึกษา	52	76.47
- มัธยมศึกษาตอนต้น	5	7.35
- มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า	7	10.29
-อนุปริญญาตรี /ปวส.	3	4.41
- ปริญญาตรี	1	1.47
- สูงกว่าปริญญาตรี	0	
4. อาชีพหลัก		
- รับราชการ	1	1.47
- เกษตรกร	67	99.53
5. อาชีพทางเลือก		
- ทำนาปลูกผัก	68	100
- ทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ	30	44.1
- เลี้ยงสัตว์	54	79.41
- หาของป่า	13	19.11
* เลือกตอบได้หลายข้อ		
6.ความสนใจในการรวมกลุ่มทำอาชีพในชุมชน		
- ไม่สนใจเลย 2คน	2	2.94
- สนใจเล็กน้อย จำนวน 20คน	11	16.17
- สนใจปานกลาง จำนวน 11 คน	20	29.41
- สนใจมากที่สุด 35 คน	35	51.47

+

7.ทักษะในการประกอบอาชีพตามฐานอาชีพของตัวเอง		
-ผ่านการอบรม	50	73.52
-เคยลงมือทำ	46	67.64
-ชำนาญ บอกสอนลูกหลานต่อได้	47	69.11
* เลือกตอบได้หลายข้อ		
7. รายได้จากฐานอาชีพทางเลือก		
- ไม่เกิน 30,000 บาท	8	11.76
- 30,001-50,000 บาท	17	25
- 50,001 – 70,000 บาท	20	29.41
- 70,001- 90,000 บาท	13	19.11
- 90,001 – 110,000 บาท	5	7.35
- 110,000 ขึ้นไป	5	7.35
9. ที่ดินทำกิน		
- ของตนเอง	68	100
- เช่า	0	0
10. จำนวนพื้นที่		
- ไม่เกิน 10 ไร่	20	29.41
- 11- 50 ไร่	39	57.35
- 50 ไร่ ขึ้นไป	9	13.23
11. จำนวนแรงงานในครัวเรือน		
- ไม่เกิน 3 คน	53	77.94
- 4 คนขึ้นไป	15	22.05
12.การช่วยงานของลูกหลานในครอบครัว		
- ไม่ช่วยเลย	5	7.35
- ช่วยบางครั้ง	50	73.52
- ช่วยประจำ	13	19.11
13.วิธีการในการชักชวนลูกหลานมาช่วยงานในครอบครัว		
- ชักชวน	20	29.41
- ทำให้ดู	23	33.82
- พาทำ	34	50
- ให้ลงมือทำ	30	44.11
* เลือกตอบได้หลายข้อ		

กลุ่มผู้ปกครองทั้งหมด จำนวน 68 คน โดยร้อยละ 82.35 เป็นผู้หญิงที่อายุมากกว่า 50 ปี (ร้อยละ 55.88) การศึกษาส่วนใหญ่ร้อยละ 76.47 จบชั้นประถมศึกษา โดยเกือบทั้งหมดเป็นเกษตรกร (มีข้าราชการครู หนึ่งท่านที่เป็นสมาชิกกลุ่มบ้านนาทุ่งกุลา และเป็นเกษตรกรด้วย) อาชีพหลักของทุกคนก็คือนานา อาชีพเสริมที่สำคัญคือการเลี้ยงสัตว์ (ร้อยละ 79.41) ส่วนการทอผ้า และหาของป่าอยู่ในระดับใกล้เคียงกัน คือประมาณร้อยละ 20 เกือบร้อยละ 70 ม ทัศนะในการประกอบอาชีพตามฐานอาชีพทั้งผ่านการอบรม เคยลงมือทำ และชำนาญ บอกสอนลูกหลานต่อได้ รายได้จากการประกอบอาชีพทางเลือก ส่วนใหญ่อยู่ช่วงระหว่าง 30,001– 70,000 บาทต่อปี โดยทุกคนมีที่ดินเป็นของตัวเอง เฉลี่ย มากกว่า 10 ไร่ขึ้นไป จำนวนแรงงานในครัวเรือน ไม่เกิน 3 คน (ร้อยละ 77.94)

ลูกหลานในครอบครัวจะช่วยงานเป็นบางครั้ง ซึ่งมีวิธีการถ่ายทอดการทำงานโดยการพาทำ และการ ใ้ลงมือทำ

2) ข้อมูลพื้นฐานของเกษตรกรรุ่นใหม่

ตารางที่ 2 ตารางแสดงข้อมูลพื้นฐานของคนรุ่นใหม่

ข้อมูลพื้นฐานของคนรุ่นใหม่	จำนวน(N = 42)	ร้อยละ
1. เพศ		
- ชาย	25	59.52
- หญิง	17	41.48
2. อายุ		
- ต่ำกว่า 25 ปี	20	41.72
- อายุ 26 ปีขึ้นไป	22	48.38
3. การศึกษา		
- ประถมศึกษา	3	7.14
- มัธยมศึกษาตอนต้น	22	52.38
- มัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า	7	16.66
- ปริญญาตรี	10	23.80
4. ประกอบอาชีพ		
- นักเรียน	14	33.33
- ทำนา ปลูกผัก ทอผ้า	16	38.09
- กลุ่มรับจ้างทั่วไป	4	9.52
- ธุรกิจส่วนตัว	3	7.14
- อื่นๆ	5	11.90

ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของคนรุ่นใหม่ตำบลทุ่งกุลา 42 ราย โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง เลือกจากทายาทของกลุ่มอาชีพทางเลือก และคนรุ่นใหม่ที่อยู่ในชุมชน แบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่

- 1) กลุ่มนักเรียน นักศึกษา จำนวน 14 คน
- 2) กลุ่มเกษตรกรและกลุ่มอาชีพทางเลือกในชุมชน จำนวน 16 คน
- 3) กลุ่มรับจ้างทั่วไป จำนวน 4 คน
- 4) ธุรกิจส่วนตัว จำนวน 3 คน
- 5) ว่างงาน จำนวน 5 คน

คนรุ่นใหม่ในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลา ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุตั้งแต่ 12 ปีขึ้นไป จบการศึกษาตั้งแต่มัธยมศึกษาปีที่ 3 ขึ้นไป ส่วนใหญ่ทำอาชีพทำนาปลูกผัก และทอผ้า

1.2 ทศนคติเกี่ยวกับการประกอบอาชีพทางเลือกในชุมชนทุ่งกุลา

1)การศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับการประกอบอาชีพทางเลือกของผู้ปกครองเกษตรกรในตำบลทุ่งกุลา จำนวน 68 คน เป็นดังตาราง

ตารางที่ 3 ตารางแสดงทัศนคติของผู้ปกครองต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรของคนรุ่นใหม่

ทัศนคติของผู้ปกครองต่อการประกอบอาชีพของคนรุ่นใหม่	จำนวน (N=68)	ร้อยละ
1. อยากให้ลูกประกอบอาชีพอะไร		
- รับราชการ	10	14.70
- เกษตรกร	26	38.23
- กิจการส่วนตัว	6	8.82
- แล้วแต่ลูก	26	38.23
2.คิดอย่างไรเมื่อลูกหลานกลับบ้านมาทำอาชีพสืบทอดจากพ่อแม่		
- ดีใจ	40	58.82
- เสียใจ	12	17.64
- กังวล	40	58.82
* เลือกตอบได้หลายข้อ		
3.คิดว่าลูกสามารถทำตามอาชีพของพ่อแม่ได้หรือไม่		
- ได้	40	58.82
- ไม่ได้	20	29.41
- ไม่มั่นใจ	8	11.76
4. คิดว่าการถ่ายทอด แบบใดที่ทำให้ลูกหลานสนใจที่จะสืบทอดอาชีพของพ่อแม่		
- ทำเป็นตัวอย่าง	30	44.11
- พาทำ	43	19.11

- ให้ลงมือทำเอง	40	58.82
* เลือกตอบได้หลายข้อ		

ผลจากการดำเนินการศึกษา พบว่า ผู้ปกครองร้อยละ 38.23 อยากให้ลูกหลานประกอบอาชีพเกษตรกรรมและอาชีพทางเลือก(ทอผ้า) ที่ผู้ปกครองทำอยู่ ร้อยละ 38.23 แล้วแต่ลูกจะตัดสินใจ ถึงแม้ผู้ปกครองจะมีความเห็นว่าอาชีพเกษตรกรรม เป็นอาชีพหลักที่สำคัญของครอบครัว เลี้ยงตัวเองได้ พึ่งพาตัวตนเอง มีอยู่ มีกิน ได้กินอาหารปลอดภัย เลี้ยงครอบครัวได้ ไม่ต้องเรียนสูงๆ ก็ทำได้ มีการสืบทอดมาจากรุ่นปู่ย่าตายาย มีที่ทำกินเป็นของตนเอง และเป็นวิถีชีวิตที่ไม่สามารถจะละทิ้งไปได้ แต่ที่พบว่าผู้ปกครองส่วนใหญ่ร้อยละ 58.82 มีความวิตกกังวลต่อการประกอบอาชีพการเกษตรของบุตรหลาน

ผู้ปกครองส่วนมากจะให้การสนับสนุนลูกหลานหากลูกหลานจะมาทำอาชีพทางเลือกในชุมชนสาเหตุที่ให้การสนับสนุนลูกหลาน เพราะอยากให้มีความรู้ มีอาชีพ มีอยู่มีกิน มีอาหารที่ปลอดภัย อยากให้สืบทอดอาชีพของครอบครัว รวมถึงลูกหลานชอบและสนใจการทำงานเกษตร ซึ่งสิ่งที่พ่อแม่จะให้การสนับสนุน คือ เงิน (เงินทุน ที่ดิน แรงงาน) การสอนให้คำแนะนำ รวมถึงการให้กำลังใจด้วย ผู้ปกครองส่วนใหญ่เคยสอนและเคยพาลูกทำการเกษตร เพราะอยากให้ลูกทำเป็น มีอยู่มีกิน ให้ใช้เวลาว่างให้มีประโยชน์ ช่วยแบ่งเบาภาระพ่อแม่ สืบทอดอาชีพของครอบครัว และมีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง กิจกรรมที่ผู้ปกครองสอนลูกคือ การทำนา ปลูกผัก หาของป่า เลี้ยงสัตว์ ทอผ้า

มี 1 รายที่อยากให้ลูกหลานรับราชการ เพราะมองว่า อาชีพราชการมั่นคง มีเกียรติ มีรายได้ประจำ พ่อแม่พึ่งพิงได้ มีสวัสดิการ เพราะมองว่าอาชีพเกษตรเป็นอาชีพที่ลำบากต้องทำงานหนัก เป็นอาชีพที่ต้องลงทุน ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง และลูกหลานก็จากร้านคงจะไม่สามารถทำการเกษตรได้ แต่เมื่อถามว่าอายุหรือไม่หากลูกหลานจะมาทำการเกษตรและมาทอผ้าทุกคนกลับตอบว่าไม่อายุ เพราะมองว่าเป็นอาชีพสุจริต เป็นอาชีพหลักของครอบครัวและบรรพบุรุษ ทำให้มีอยู่มีกิน และลูกประกอบอาชีพไหนก็ดีหมดถ้าลูกอยากทำ รวมถึงถ้าลูกสามารถสร้างรายได้จากการเกษตร สร้างงานสร้างอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้จะมีความภูมิใจเป็นอย่างมาก เพราะถือว่าลูกได้เดินตามรอยพ่อแม่ และส่วนใหญ่อคิดว่าการกลับมาทำอาชีพของพ่อแม่จริงๆ ก็สามารถทำได้ เพราะมีพื้นฐานการทำอาชีพของพ่อแม่มาก่อน เนื่องจากพ่อแม่เคยพาทำตั้งแต่ยังเด็ก ซึ่งมีลูกหลานบางคนปัจจุบันก็ทำการเกษตรอยู่แล้ว

2)ทัศนคติคนรุ่นใหม่ต่ออาชีพทางเลือกของพ่อแม่ ดังนี้

พบว่าปัจจัยที่ช่วยให้คนรุ่นใหม่ประสบผลสำเร็จในการสืบทอดอาชีพของผู้ปกครอง คือ ผู้ปกครองเข้าใจ ส่งเสริม มีเงินทุนสนับสนุน มีความรู้ในสิ่งที่ตัวเองจะทำ มีเพื่อน มีตลาด มีรายได้ที่มั่นคง ปัญหาอุปสรรคในการทำอาชีพในชุมชน คือ ไม่มีความรู้ ไม่มั่นใจ ไม่มีทักษะในการทำ ไม่มีตลาด ไม่มีรายได้ แหล่งเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่ ถามพ่อแม่ผู้ปกครอง หาในเน็ต ดูคลิปอาชีพที่ตัวเองสนใจแล้วลองลงมือทำ ทำตามคำชวนของพ่อแม่ วิธีการที่คนรุ่นใหม่จะสนใจประกอบอาชีพตามผู้ปกครองในชุมชน มีรายได้แน่นอน ชัดเจน อิสระ พ่อแม่ให้โอกาส มีกลุ่มเพื่อนที่สนใจเหมือนกัน มีแหล่งขายอย่างไรก็ตามพบว่า ปัจจุบันคนรุ่นใหม่ไม่ค่อยได้ช่วยเหลืองานอาชีพที่พ่อแม่ทำอยู่ เนื่องจากไม่มีเวลา

ยังต้องเรียนหนังสืออยู่ และจะประกอบอาชีพตามผู้ปกครอง มีรายได้ดี พึ่งตนเองได้ เลี้ยงชีพได้ ไม่มีหนี้สิน

2. บทเรียนในการดำเนินงานของกลุ่มต่างๆในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลาที่เกี่ยวข้องกับการสร้างการเรียนรู้แก่คนรุ่นใหม่ในชุมชนเกษตรกรรมที่ผ่านมา

2.1 บทบาทของกลุ่มต่างๆ ในการสร้างการเรียนรู้แก่คนรุ่นใหม่

กลุ่มที่มีบทบาทสำคัญในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลาทั้งในเรื่องเศรษฐกิจ สังคม และในเชิงกายภาพทอดการเรียนรู้ให้กับลูกหลานคนรุ่นใหม่ มีสี่กลุ่ม คือ 1)กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลา 2)กลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติตำบลทุ่งกุลา 3)กลุ่มเลี้ยงสัตว์ และ4)กลุ่มหาของป่า ซึ่งมีบทบาทในการดำเนินงานดังนี้

1)กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลา

กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลา เกิดจากการรวมกลุ่มของคนหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มเกษตรนำร่อง กลุ่มเกษตรอินทรีย์จานเตย บุคคลที่สนใจการเกษตรอินทรีย์ ผู้ปกครองที่ลูกหลานมาร่วมทำกิจกรรมกับกลุ่มบ้านนาทุ่งกุลา เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับลูกหลานในชุมชน โดยในปี พ.ศ.2555 กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลา ได้รับการสนับสนุนงบประมาณการทำงานประเด็นเด็กและเยาวชน (ภายใต้โครงการใต้ต้นตะขบนี้ดีจัง) ดำเนินการโดยการสร้างการเรียนรู้เรื่องเกษตร ทักษะชีวิต การละเล่นพื้นบ้านที่สร้างสรรค์ การหาอยู่หากิน การสืบทอดอาชีพของพ่อแม่ผู้ปกครอง โดยผู้ปกครองเป็นผู้สร้างการเรียนรู้ให้ลูกหลานเอง กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมเป็นกลุ่มลูกหลานเกษตรกรในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลา เด็กนักเรียนในโรงเรียนบ้านฮ่องสังข์ โรงเรียนบ้านร้านหญ้า และบุคคลที่สนใจทั่วไป

พ.ศ. 2556 กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลา ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสถาบันพัฒนาองค์กรเอกชน ภายใต้การดำเนินโครงการ โรงเรียนบ้านนาทุ่งกุลา (ใต้ต้นตะขบ) โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับคนในตำบลทุ่งกุลา โดยกลุ่มเด็กเยาวชนโรงเรียนใต้ต้นตะขบ กลุ่มเป้าหมายได้เรียนรู้การหาอยู่หากินแบบพื้นบ้าน รวมถึงการทำกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรพื้นบ้าน เช่น การรณรงค์ไม่ตัดไม้หัวไร่ปลายนา ไม่เผาทุ่งนา ไม่เผาป่าเพื่อให้เห็ดออก และการทำกิจกรรมอนุรักษ์พันธุ์ข้าวพื้นบ้าน และพันธุ์ผักอื่นๆที่มีอยู่ในชุมชน

จากการเก็บข้อมูลแบบสอบถามผู้ปกครอง ปัจจุบัน กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลา เป็นกลุ่มคนที่ทำเกษตร ทำปศุสัตว์ หรือ มีบุตรหลานที่มาร่วมทำกิจกรรมในโรงเรียนใต้ต้นตะขบ ในความเป็นจริงแล้วคนหนึ่งคนสามารถเข้าร่วมกลุ่มได้มากกว่าหนึ่งกลุ่มทำให้กลุ่มเป้าหมายถูกพัฒนาทั้งด้านการทอผ้า การเลี้ยงสัตว์ การทำนา ปลูกผัก ทำให้การถ่ายทอดให้กับลูกหลาน ไม่ได้ถ่ายทอดเรื่องใดเรื่องหนึ่งเท่านั้น ขึ้นอยู่กับผู้ปกครอง เห็นว่า อาชีพอะไรที่เป็นรายได้หลัก ก็จะมุ่งถ่ายทอดให้ลูกหลานต่อ เช่น เห็นว่าการทอผ้าสร้างรายได้ให้ครอบครัวได้ ก็จะมุ่งสอนให้ลูกหลานทอผ้าเป็น มีทักษะการทอผ้า

จากการศึกษาข้อมูลกลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลาพบว่า ผู้ปกครองส่วนมากอยากให้ลูกหลานสืบทอดอาชีพที่ตัวเองทำต่อ อย่างน้อยๆก็ทำนาเป็นเพื่อเลี้ยงปากเลี้ยงท้องตัว หรือเลี้ยงครอบครัว และสนใจและให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่ม เพราะการรวมกลุ่มได้แลกเปลี่ยนความรู้กัน ได้ประชุม ได้ไปดูงาน ได้ขายข้าวราคาดี ได้กินของที่ทำเองปลูก ด้วยปุ๋ยที่ทำเองปลอดภัย กลุ่ม

เกษตรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลา มีทัศนคติต่อถ่ายทอดการทำเกษตรอินทรีย์ดังนี้ อยากให้ลูกหลานมีทักษะการทำงาน ปลุกผัก เลี้ยงสัตว์ เพื่อเลี้ยงชีพตัวเอง ลดการซื้อกิน เพื่อเลี้ยงครอบครัวได้ และอยากให้ลูกหลานอยู่ใกล้ได้ดูแลยามแก่เฒ่า รวมทั้งมีรายได้จากการทำเกษตรเพื่อรักษาที่ดินของบรรพบุรุษ

กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลามีการถ่ายทอดให้ลูกหลานตามธรรมชาติของครอบครัว คือ พาทำ แนะนำให้ทำ ทำให้ดูและให้ลองทำตาม ร้อยละ 100 และมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามโอกาสที่เหมาะสม เช่น การถ่ายทอดให้กับเด็กเยาวชนในโรงเรียนรัฐบาลใกล้บ้านในช่วงฤดูการทำนา จำนวน 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนบ้านร้านหญ้า โรงเรียนบ้านจานเตย โรงเรียนบ้านฮ่องสังข์ และโรงเรียนทางเลือก 1 โรงเรียนคือ โรงเรียนใต้ต้นตะขบ วิชาที่ถ่ายทอดคือ การปลูกข้าวต้นเดียว การทำน้ำหมักสูตรต่างๆ การบันทึกลักษณะทางพันธุกรรมของข้าวพื้นบ้านสายพันธุ์ต่างๆ การแปรรูปผลผลิตจากข้าวพื้นบ้าน และผลผลิตทางการเกษตรในแปลงปลูก การละเล่นที่เกี่ยวเนื่องกับอาชีพทำนาปลูกผัก เช่น การทำหุ่นไล่กา การทำבקปีน การปั้นดินเหนียว

กลุ่มเกษตรอินทรีย์ให้ความคิดเห็นว่า การทำนาปลูกผักอยู่ได้ เพราะมีการประชุม หรือจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง สมาชิกมีรายได้จากการขายผลผลิตให้กับกลุ่ม สมาชิกได้ไปดูงาน และมีการถ่ายทอดทักษะการทำเกษตรให้กับลูกหลานรุ่นหลัง จึงทำให้กลุ่มสามารถอยู่ได้ ข้อเสียของการรวมกลุ่มคือ ไม่ค่อยมีเวลาร่วมประชุม ไม่ค่อยได้ออกไปแลกเปลี่ยนข้างนอกกับคนนอกชุมชน ส่วนมากจะให้ลูกหลานคนรุ่นใหม่ไปแทน แต่ก็เป็นการดีที่ลูกหลานจะได้รับรู้และมีทัศนคติที่ดีกับอาชีพเกษตร

2) กลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติตำบลทุ่งกุลา

เริ่มเมื่อ พ.ศ.2530 มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านรวมกลุ่มทำกิจกรรมที่สามารถสร้างรายได้ หลังว่างเว้นการทำงาน รวมกลุ่มทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ เพื่อสืบสานภูมิปัญญาในการทอผ้าและย้อมสีธรรมชาติ และสร้างรายได้เฉลี่ยคนละ 3,000-5,000 บาท ต่อเดือน ลดการอพยพแรงงานออกนอกชุมชนได้ส่วนหนึ่ง ครอบครัวได้อยู่พร้อมหน้าพร้อมตา มีความใกล้ชิด มีเวลาอบรมสั่งสอนลูกหลาน

พ.ศ.2532 กลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติบ้านโนนตาดได้ยุติการทอผ้าลงเนื่องจากไม่มีคณะกรรมการ

พ.ศ. 2548 เทศบาลตำบลทุ่งกุลา ได้เชิญกลุ่มย้อมผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติบ้านสังข์น้อยเป็นวิทยากร ถ่ายทอดกระบวนการทอผ้าฝ้าย ตั้งแต่การตากเปลือกไม้ การต้ม การย้อมสีเส้นฝ้าย การคันหูก การสับหูก การเก็บขิต การทอ การตรวจผ้า ให้กับเทศบาลอื่นๆที่มาดูงาน รวมทั้งได้เชิญเด็กเยาวชน และคนที่สนใจในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลา เข้าร่วมการทำกิจกรรมดังกล่าว

พ.ศ. 2555-2556 กลุ่มทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติได้ถ่ายทอดทักษะการย้อมผ้าให้กับเด็กเยาวชนโรงเรียนใต้ต้นตะขบ ผ่านโครงการใต้ต้นตะขบนี้ดีจัง มีการเรียนรู้การย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติจากในอดีต เมื่อมีการไปตากเปลือกไม้ ก็จะมีการขออนุญาตต้นไม้ก่อนทำการตาก คนที่ไปตากเปลือกไม้จะเอาโคลนตมพกดิตัวไปด้วย เมื่อตากเปลือกของต้นไม้ต้นหนึ่งเสร็จก็จะพอกบาตผลต้นไม้ที่ตากออกด้วยโคลนตม เพื่อให้ต้นไม้ได้สร้างเนื้อเยื่อปิดแผลไว้ ทำให้ต้นไม้เจริญเติบโตได้ และไม่ยืนต้นตาย และในขั้นตอนการตากจะตากเอาเปลือกข้างใดข้างหนึ่งเท่านั้น จะไม่ตากเปลือกกรอบต้น เพราะจะทำให้ต้นไม้ตายได้ ในอดีตกลุ่มทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ มีการถ่ายทอด ความรู้และประสบการณ์แบบนี้ให้กับสมาชิกที่เข้ามาใหม่ และลูกหลานที่ไปช่วยตากเปลือกไม้ แต่ปัจจุบันกระบวนการเก็บเปลือกไม้

แบบนี้ ขาดหายไป มีการจ้างให้คนที่ไม่ใช่สมาชิกในกลุ่มย้อมผ้า ไปตากเปลือกไม้มาให้ เนื่องจากสมาชิกกลุ่มเป็นผู้หญิงการเดินทางออกไปหาเปลือกไม้ที่ไกลชุมชนไม่เหมาะสม ประกอบกับต้องเร่งทอดผ้าให้เสร็จตามออเดอร์ที่สั่งไว้ รายละเอียดการดูแลต้นไม้ที่ถูกถางจึงหายไป

ปัจจุบันมีการทอดผ้าตลอดปี แตกต่างจากแต่ก่อนจะทอดเฉพาะในช่วงวันจากฤดูกาลทำนา เนื่องจากปัจจุบันมีออเดอร์สั่งตลอดปี ส่งทั้งทางยุโรป และญี่ปุ่น แต่ไม่มีการถ่ายทอดทักษะการทอดผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติให้กับลูกหลานแบบเป็นทางการ แต่มีการถ่ายทอดกันเองในครอบครัว และเครือญาติ หรือ ถ่ายทอดให้กับสมาชิกกลุ่มที่สมัครเข้ากลุ่มเพื่อทอดผ้า โดยถ่ายทอดกันเองตามธรรมชาติ เช่น สมาชิกคนใดชำนาญด้านการย้อมสี สมาชิกที่เข้ามาใหม่ก็จะไปบ้านนั้นเพื่อขอให้ช่วยดูสี และช่วยบอกสอนทักษะการย้อมสีให้ คนที่ชำนาญการเก็บขี้ด การคันหูก การเก็บเขา ก็จะถ่ายทอดทักษะนั้นๆให้กับสมาชิกใหม่

3) กลุ่มเลี้ยงสัตว์

รัฐได้เข้ามาส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ โดยให้ชาวบ้านสมัครเป็นสมาชิก แล้วได้รับวัวแม่สาว หรือ แม่ควายตามลำดับความจำเป็น สมาชิกที่ได้แม่วัว ก่อน จะเลี้ยงวัว ควาย จนกว่าจะได้ลูก แล้วเอาลูกที่ได้ตัวที่หนึ่งให้สมาชิกคนอื่นๆไปเลี้ยงต่อ และสมาชิกคนอื่นๆก็จะเลี้ยงจนกว่าจะได้ลูกและให้ลูกที่คลอดกับสมาชิกคนถัดไป ปัจจุบันกลุ่มเลี้ยงสัตว์โดยภาครัฐยังมีโครงการดำเนินอยู่ แบบขาดๆหายๆ ไม่มีการบริหารจัดการที่ชัดเจน แต่คนในชุมชนก็มีการเลี้ยงสัตว์ ทั้งวัว ควาย (ทั้งเป็นปัจเจก และได้รับจากกลุ่ม) เนื่องจากเห็นประโยชน์จากการเลี้ยง เช่น ได้มูลสัตว์ในการทำเกษตร ได้ขายมูลสัตว์ ได้ขายตัวสัตว์ การเลี้ยงสัตว์เป็นการเก็บออมเงินที่ดีของครอบครัว

จากการเก็บข้อมูลแบบสอบถามผู้ประกอบการกลุ่มเลี้ยงสัตว์ พบว่า ปัจจุบันกลุ่มเลี้ยงสัตว์ไม่ได้มีการรวมกลุ่มกัน เนื่องจากไม่มีการบริหารจัดการแบบกลุ่ม คณะกรรมการกลุ่มทำงานไม่ต่อเนื่อง เนื่องจากไม่มีงบประมาณในการทำงาน กลุ่มเลี้ยงสัตว์ในชุมชนจึงหายไป แต่ปัจจุบันมีการเลี้ยงสัตว์แบบปัจเจกมากถึง 54 ราย (ร้อยละ 79.4) และมีการถ่ายทอดทักษะการเลี้ยงสัตว์ให้กับลูกหลานและบุคคลที่สนใจเป็นไปโดยธรรมชาติ เช่น การพาทำ การพาไปเลี้ยงวัว การรวมกลุ่มกันโดยธรรมชาติในการปล่อยวัว ควายไปเลี้ยง ตามป่าธรรมชาติ เช่น ป่าทาม ป่าแม่น้ำมูล ทั้งอดีตและปัจจุบันการถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลังเป็นไปโดยธรรมชาติของวิถีชาวนา แต่การเลี้ยงวัว ควายในพื้นที่ยังคงมีอยู่ เนื่องจากได้ใช้ประโยชน์จากการเลี้ยง และมีรายได้จากการเลี้ยง

4) กลุ่มหาของป่า

อาชีพหาของป่าเป็นอาชีพที่สอดคล้องกับลักษณะภูมิเวศน์ทาม เนื่องจากเทศบาลตำบลทุ่งกุลาร เป็นพื้นที่ที่มีแหล่งทรัพยากรแม่น้ำมูล ป่าทาม หนองน้ำ ลำห้วยเยอะ ของป่าจากทาม เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา เห็ด หน่อไม้ ปลา ผัก ไข่มดแดง แมลง ผัก ผลไม้ป่า เป็นต้น พบว่าวิถีชีวิตการหาอยู่หากินของคนในตำบลทุ่งกุลารพึ่งพาการหาของป่าแทบทุกครัวเรือน แต่จากการเก็บข้อมูลแบบสอบถามผู้ประกอบการพบว่า คนในชุมชนมีรายได้จากการหาของป่า 13 ราย (ร้อยละ 19.11) ที่มีรายได้จากการหาของป่า เฉลี่ยแล้วรายได้จากการหาของป่าของแต่ละคน อยู่ที่ 3,000 บาทต่อเดือน

กลุ่มหาของป่าไม่มีการรวมกลุ่มกันบริหารจัดการมาตั้งแต่อดีต แต่มีบทเรียน มีชุดความรู้ในการหาของป่า และมีการถ่ายทอดให้ลูกหลานในชุมชนแบบธรรมชาติตามวิถีของชุมชน

2.2 บทเรียนในการสร้างการเรียนรู้ของกลุ่มที่ผ่านมา

จากการศึกษามีข้อค้นพบเกี่ยวกับการสร้างการเรียนรู้ดังต่อไปนี้

- 1) ชุมชนไม่มีการจัดการกระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่อย่างเป็นระบบ ในวัยเด็ก
- 2) พบว่าเด็กๆ ได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียน ตั้งแต่ระดับปฐมวัย จนถึงการศึกษาภาคบังคับ โดยที่การศึกษาดังกล่าวไม่ได้มีเป้าประสงค์เพื่อการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ ไม่มีเนื้อหาเกี่ยวกับชุมชนเป็นเนื้อหาหลัก รวมทั้งชุมชนก็ไม่ได้มีบทบาท หรือมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาดังกล่าว ส่วนในระดับอุดมศึกษาก็เช่นเดียวกัน
- 3) กลุ่มต่างๆ ในชุมชนไม่มีเป้าหมายเพื่อกระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ พบว่าทุกกลุ่มฐานอาชีพมีการพัฒนาสมาชิกโดยการให้ข้อมูล ความรู้ และพัฒนาทักษะต่างๆ แก่สมาชิก เพื่อให้กลุ่มบรรลุวัตถุประสงค์ในการสร้างรายได้ และการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ
- 4) กระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ สามารถดำเนินการ และบูรณาการได้ในท้องถิ่น อย่างเช่น การดำเนินงานของโรงเรียนได้ต้นตอชบ สร้างการเรียนรู้เรื่องเกษตร ทักษะชีวิต การละเล่นพื้นบ้านที่สร้างสรรค์ การหาอยู่หากิน การสืบทอดอาชีพของพ่อแม่ผู้ปกครอง ซึ่งค้นพบว่าการทำงานกับเด็กและเยาวชนในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลาท้องอาศัยปราชญ์ ครูภูมิปัญญาที่มีความรู้ด้านนั้นๆ มาถ่ายทอดโดยการพาลงมือทำ และสอบถามข้อสงสัยไปพร้อมกัน และเด็กๆ ช่วยคิดสร้างสรรค์ต่อยอดกิจกรรมที่ผู้ปกครองมาสร้างการเรียนรู้ให้ได้
- 5) กระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่เกิดขึ้นโดยครอบครัว และไม่เป็นรูปแบบ ตามลักษณะการประกอบอาชีพของครอบครัวนั้นๆ ผ่านการทำงาน และการดำเนินชีวิตร่วมกันเป็นปกติ ทั้งทักษะการทำเกษตรทำนาปลูกผัก การทอผ้า เลี้ยงสัตว์ เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติของครอบครัว และครอบครัวก็มีการถ่ายทอดทักษะดังกล่าวให้กับลูกหลานในครอบครัว ในชุมชนอยู่แล้วโดยธรรมชาติ
- 6) กระบวนการสร้างเกษตรกรอย่างเป็นธรรมชาติผ่านครอบครัว ต้องอาศัยเวลา และให้โอกาสคนรุ่นใหม่ได้ทดลองทำในสิ่งที่คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้มา ให้คนรุ่นใหม่ได้ทดลอง ได้ลงมือทำ ได้บทเรียนจากการลงมือทำ และคนรุ่นเก่าต้องใจเย็นพอที่จะไม่ตัดสินวิธีการของคนรุ่นใหม่
- 7) การรวมกลุ่มมีความสัมพันธ์กับกระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ จากการศึกษพบว่า ฐานอาชีพที่มีการรวมกลุ่มชัดเจน เข้มแข็ง สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องก็คือ กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลา และกลุ่มทอผ้า ซึ่งมีความสอดคล้องกับทัศนคติของผู้ปกครองต่อการประกอบอาชีพว่าอาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพหลักของครอบครัวและบรรพบุรุษ ทำให้มีอยู่มีกิน และลูกประกอบอาชีพไหนก็ดีหมดถ้าลูกอยากทำ รวมถึงถ้าลูกสามารถสร้างรายได้จากการเกษตร สร้างงานสร้างอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้จะมีความภูมิใจเป็นอย่างมาก เพราะถือว่าลูกได้เดินตามรอยพ่อแม่ และส่วนใหญ่คิดว่าหากลูกจะกลับมาทำอาชีพของพ่อแม่จริงๆ ก็สามารถจะทำได้ เพราะมีพื้นฐานการทำอาชีพของพ่อแม่มาก่อน ส่วนอาชีพที่การรวมกลุ่มไม่ชัดเจน เช่น การเลี้ยงสัตว์ หรืออาชีพที่ต้องใช้ทักษะเฉพาะตัวสูง เช่น การหาของป่า จะไม่พบเนื้อในการถ่ายทอดที่เข้มข้น
- 8) ฐานอาชีพไม่ได้แยกเด็ดขาดจากกัน ผลการศึกษาพบว่าไม่มีกลุ่มเป้าหมายรายใดเลยที่ประกอบอาชีพเดียว อย่างน้อยจะประกอบสองอาชีพขึ้นไป และมีกลุ่มเป้าหมายบางรายที่ประกอบอาชีพครบทั้ง 4 ฐาน นอกนั้นยังพบว่าอาชีพดังกล่าวไม่ตายตัวสามารถเลื่อนไหลไปสู่การประกอบอาชีพเสริมเพิ่มเติมในฐานอาชีพทั้ง 4 ได้ โดยมีอาชีพการทำนาเป็นอาชีพหลัก

9) กระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ขาดการพัฒนา และยกระดับการทำงาน โดยพบว่ากระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่อย่างเป็นธรรมชาติผ่านครอบครัวนั้น ส่วนใหญ่เป็นเรื่องทักษะพื้นฐานในการดำเนินชีวิตที่คนรุ่นผู้ปกครองมีทักษะอยู่แล้ว คนรุ่นเก่าทำเพื่อให้ได้อยู่ได้ ในขณะที่คนรุ่นใหม่อยากมีรายได้ที่แน่นอน มีรายได้ที่ชัดเจน และมีเงินเก็บจากการทำอาชีพดังกล่าว คนรุ่นใหม่ต้องการช่องทางการตลาด หรือการสร้างรายได้จากอาชีพที่ผู้ปกครองทำอยู่ หรือ เพิ่มมูลค่าจากสิ่งที่ผู้ปกครองทำอยู่ แต่ขาดทักษะการทำการตลาด หรือการสร้างรายได้จากอาชีพเกษตร

10) กระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ ไม่มีการถ่ายทอดที่เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เป็นทางการ ไม่มีหลักสูตร ชัดเจน ทำให้ไม่มีบทเรียนการถ่ายทอด ไม่ได้พัฒนาระบบการถ่ายทอด และไม่มีเนื้อหาการถ่ายทอดที่ชัดเจน ทำให้ไม่มีข้อมูลในการเลือกตัดสินใจในการประกอบอาชีพที่มีอยู่ในชุมชน

3. กระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่จากฐานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชนตำบลทุ่งกุลาร

เกษตรกรรุ่นใหม่ในโครงการวิจัยครั้งนี้แบ่งเป็น 2 กลุ่มตามคุณลักษณะที่สอดคล้องกับการเรียนรู้ คือ 1)กลุ่มที่อายุต่ำกว่า 25 ปี (ยังเรียนหนังสืออยู่) และ 2)กลุ่มที่มีอายุมากกว่า 25 ปี (ประกอบอาชีพแล้ว) โดยพิจารณาการเรียนรู้จากฐานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชนทั้งแบบผ่านครอบครัว และผ่านกระบวนการวิจัยท้องถิ่น ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

3.1 ฐานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชนตำบลทุ่งกุลาร

อาชีพ และรายได้ โดยฐานงานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชนจากการเก็บข้อมูลมี 4 ฐาน คือ ทำนา ปลูกผัก ทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ เลี้ยงสัตว์ และหาของป่าโดยอาชีพหลักที่ยังมีการทำงานแบบรวมกลุ่ม ก็คือ การทำนา ปลูกผัก และการทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ ซึ่งการรวมกลุ่มก็มีความจำเป็นต่อการพัฒนาอาชีพ

โดยรวมแล้วงานที่สร้างรายได้ให้กับชุมชนมีหลากหลายดังนี้

-ทำนา	-เผาถ่าน หาฟืน
-ปลูกพืช ปลูกผัก/ทำสวน ทำไร่	-เลี้ยงปลานิลกระชัง /ปลานิลซีพี/ปลาเค็งซีพี
-ปลูกอยู่ปลูกกิน เหลือกินขาย	-เลี้ยงวัว ควาย
-เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่	-ตำสาด
-ใส่เบ็ด ใส่มอ ดักแห ซ่อนปลา	-รับจ้าง(ทางการเกษตร /รับจ้างทั่วไป)
-หาหน่อไม้ หาไข่มดแดง	-ทอผ้าไหม /ทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ
-เก็บเห็ด	-ครู รับราชการ
-ค้าขาย/ขายของตลาดนัด /ขายของรถเร่	-เลี้ยงจิ้งหรีด
-เอ็ดผ้าเช็ดเท้า	
-เอ็ดวิกผม	

พบว่าฐานอาชีพทั้งสี่มีความสอดคล้องเชื่อมโยงกัน รวมทั้งสอดคล้องกับภูมินิเวศน์ ทุ่ง-ทามในตำบลทุ่งกุลาร สามารถไหลลื่นปรับเปลี่ยนหากัน ยังพบว่าอาชีพดังกล่าวไม่ตายตัวสามารถเลื่อนไหลไปสู่การประกอบอาชีพเสริมเพิ่มเติมในฐานอาชีพทั้ง 4 ได้ โดยมีอาชีพการทำนาเป็นอาชีพหลักและพบว่ากลุ่มเป้าหมายทุกคนมีพื้นที่ทำกินเป็นของตนเอง โดยส่วนใหญ่มีที่นามากกว่า 10 ไร่ขึ้นไป มี

แรงงานไม่เกิด 3 คน ผ่านการอบรมจนมีทักษะในการประกอบอาชีพ สามารถลงมือทำ และถ่ายทอดให้ลูกหลานได้ และส่วนใหญ่จะมีรายได้อยู่ที่ 50,000-70,000 บาท

3.2 กระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ผ่านครอบครัว

แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ 1)กลุ่มที่อายุต่ำกว่า 25 ปี (ยังเรียนหนังสืออยู่) และ 2)กลุ่มที่มีอายุมากกว่า 25 ปี (ประกอบอาชีพแล้ว) ซึ่งทั้งสองกลุ่มมีรายละเอียดการเรียนรู้แตกต่างกัน มีรายละเอียดดังนี้

1)กลุ่มที่อายุต่ำกว่า 25 ปี

คือกลุ่มที่เป็นนักเรียน ยังไม่ประกอบอาชีพ พึ่งตนเองไม่ได้ และต้องพึ่งพาอาศัยครอบครัว จากการศึกษาพบว่าเด็ก ๆ ส่วนใหญ่จะช่วยเหลืองานในครอบครัวทั้งช่วยบ้างเป็นบางครั้ง และช่วยเป็นประจำ มีเพียงร้อยละ 7.3 ที่ไม่ช่วยเหลืองานเลย ส่วนวิธีการสอนนั้น เริ่มต้นจากการชักชวน ทำให้อุ้ม พาทำ และให้ลงมือทำ ในสิ่งเป็นภาระหน้าที่ในการประกอบอาชีพของครอบครัว โดยทุกคนจะผ่านประสบการณ์วิถีการทำนา (ทุกครอบครัวประกอบอาชีพนี้) ถึงแม้ว่าการทำนาจะเปลี่ยนไป มีการปักดำน้อยมากมีเฉพาะในบางราย และเฉพาะข้าวที่ไว้ใช้ทำพันธุ์ นอกนั้นก็จะเป็นนาหว่าน อย่างไรก็ตามพบว่าเด็ก ๆ ได้เรียนรู้กระบวนการทำนาไปพร้อมกับครอบครัว เช่น การเอาข้าวไปส่งผู้ปกครอง การไปหลกหญ้า (ถอนหญ้า) ในนาข้าว การส่ำข้าว (ปลูกเสริม) เป็นต้น

กรณีการทอดผ้า พบว่าเด็กที่อยู่ในครอบครัวที่มีการทอดผ้าจะถูกเลี้ยงดูไปพร้อมๆกับการทำงานของแม่ในกระบวนการทอดผ้า เช่นการย้อม การกวักด้าย การทอ เป็นต้น พบว่าเด็ก ๆ ส่วนใหญ่มีความสนใจอยากเรียนรู้ อยากเล่น และอยากมีส่วนร่วมในการทำงานของผู้ปกครอง กระบวนการสอนทอดผ้าจึงเกิดขึ้น โดยเริ่มต้นจากงานง่ายๆ เช่น ใช้ลูกจี่ไฟ กวักด้าย ปั่นจากกงมาใส่ล้อ แล้วค่อยๆ ไปสู่งานที่ยากขึ้น เช่น ย้อมด้าย ปั่นหลอด จนกระทั่งทอดผ้าเมื่อตัวใหญ่ ขยายพอที่จะเหยียบทุกถึง ซึ่งบรรยากาศการเรียนรู้ดังกล่าวก็พบว่าเด็กที่มีความสนใจก็จะสามารถทอดผ้าได้โดยอัตโนมัติ เช่นเดียวกับแม่ๆที่เรียนรู้มาจากรุ่นยายอีกทอดหนึ่ง

กรณีการเลี้ยงสัตว์ พบว่ามีครอบครัวร้อยละ 79.4 ที่มีฐานอาชีพเลี้ยงสัตว์ ซึ่งพบว่าครอบครัวจะปลูกฝังทักษะการเลี้ยงสัตว์เหล่านี้ ผ่านการดูแล เลี้ยงสัตว์ในครอบครัว เช่น ใช้เด็กเอาน้ำให้วัว มาชนหญ้า ฟางไปให้วัว เอาหัวออกคอก เอาหัวเข้าคอก เกษตรกรในตำบลทุ่งกุลามีความเห็นว้าว และสัตว์เลี้ยง เป็นมรดกที่สำคัญต้องเลี้ยงไว้เพื่อแบ่งปันให้ลูกหลาน เวลาเด็กๆช่วยเลี้ยงสัตว์ผู้ปกครองก็จะบอกว่า “ให้ตั้งใจเลี้ยง เพราะจะยกวัวให้ หรือ จะยกลูกวัวที่อยู่ในท้องให้” ซึ่งวิธีการนี้ทำให้เด็กๆ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีการตั้งชื่อให้วัวของตนเอง และมีความตั้งใจเลี้ยงวัวมากขึ้น

ส่วนทักษะการหาของป่านั้นพบว่า เด็กจะมีทักษะจากการเรียนรู้จากผู้ปกครอง หาของป่าในสวน ในนา รอบๆบ้าน เช่น หน่อไม้ เห็ด แยม กระบอง แต่จะยังไม่ได้หาในพื้นที่ป่าทามจริงๆ เนื่องจากการหาของป่าในพื้นที่ดังกล่าวอยู่ไกลจากหมู่บ้าน เป็นป่าใหญ่ มีอันตราย และชาวบ้านมีความเชื่อเรื่องผีอยู่จึงไม่เลือกที่จะให้เด็ก ๆ ไปหาของป่าในพื้นที่ทาม อย่างไรก็ตามยังพบว่าทักษะการหาของป่าเป็นทักษะเฉพาะตัวที่มีคนรู้ไม่มาก ถ่ายทอดยาก ประกอบปัจจุบันระบบนิเวศน์เสื่อมลง (จากการสัมปทานทำทลาย) ยิ่งทำให้หาของป่าได้ยากขึ้น

2)กลุ่มที่มีอายุมากกว่า 25 ปี

พบว่ากลุ่มเป้าหมายผ่านประสบการณ์การเรียนรู้ทักษะชีวิต และฐานอาชีพจากครอบครัวตั้งแต่ในวัยเด็ก ในวัยนี้จะต้องมีความรับผิดชอบต่อฐานงานอาชีพของครอบครัวที่มากขึ้น เช่น ทำนาด้วยตนเอง เลี้ยงสัตว์ของตนเอง เป็นต้น อย่างไรก็ตามพบว่าบทบาทของครอบครัวที่มีต่อเกษตรกรรุ่นใหม่ก็คือ การให้การสนับสนุน ทุน กำลังใจ แรงงาน และความช่วยเหลือต่างๆ เมื่อเกษตรกรกลุ่มนี้พยายามออกแบบหารายได้เสริมจากการประกอบอาชีพดั้งเดิมที่ครอบครัวทำมาก่อน เช่น การทำโรงสีเพื่อแปรรูปข้าว การแปรรูปอาหาร การปลูกผัก หรือเลี้ยงสัตว์ เพื่อการจำหน่าย เป็นต้น อย่างไรก็ตามยังไม่พบเกษตรกรรายได้ที่สามารถยกระดับการเรียนรู้กับครอบครัวไปสู่วิธีการ หรือนวัตกรรมใหม่ๆของเกษตรกรรุ่นใหม่เลย

3.3 กระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ผ่านงานวิจัย

ในงานวิจัยครั้งนี้เลือกปฏิบัติการเพียงฐานทำนา ปลูกผัก เนื่องจากระยะเวลาในการปฏิบัติการใช้เวลาสั้นๆได้ และสามารถสรุปผลการปฏิบัติการได้ ส่วนฐานอื่นๆไม่มีความเหมาะสมที่จะนำมาทดลองปฏิบัติการ เช่น ฐานการทอผ้า เนื่องจากเป็นงานที่ต้องใช้ทักษะความชำนาญ กลุ่มเป้าหมายไม่สามารถมีส่วนร่วมได้ทุกคน ฐานเลี้ยงสัตว์ ตอนที่ทีมวิจัยลงไปเก็บข้อมูลนั้น ฐานนี้ไม่มีการปฏิบัติการต่อเนื่องในรูปแบบกลุ่มมานานมากแล้ว ปัจจุบันก็ยังมีการเลี้ยงสัตว์แต่เป็นการเลี้ยงแบบส่วนตัว เนื่องจากโครงการคณะกรรมการบริหารจัดการกลุ่มในการเลี้ยงสัตว์ไม่สามารถปฏิบัติการได้อย่างต่อเนื่อง เป็นกิจกรรมที่ไม่ซับซ้อน ต้องใช้ระยะเวลาทดลองปฏิบัติการยาวนาน จึงไม่เหมาะที่จะนำมาทดลองสร้างการเรียนรู้ในงานวิจัยครั้งนี้ ส่วนฐานการหาของป่าเป็นฐานที่ต้องอาศัยฤดูกาลในการปฏิบัติการ เป็นเรื่องที่ต้องใช้ทักษะเฉพาะบุคคล และมีกลุ่มเป้าหมายจำนวนไม่มากที่มีความสามารถทำได้ ไม่เหมาะสมที่จะใช้สร้างการเรียนรู้ รายละเอียดของกระบวนการสร้างการเรียนรู้ผ่านการปลูกผักเป็นดังนี้

1) การทดลองปลูกผัก มีรายละเอียดดังนี้

สถานที่ปลูก	รายละเอียดการเตรียมการ	กลุ่มเป้าหมาย
1.ปลูกผักแปลงรวม	1. ขุดแปลง เตรียม 2. ทำแปลงผักแบบแนวยาว มีร่องน้ำ(3. เตรียมแปลงก่อนปลูก โดยนำขี้วัวมาผสม10กก.ต่อแปลง 4. ผสมเสร็จโรยเมล็ดพันธุ์ 5. นำดินมาโรยปิดร่องตามด้วยคลุมฟาง/รดน้ำเข้า-เย็นจนงอก 6. มีการทดลองทำน้ำหมักสูตรต่างๆรวมทั้งฮอร์โมนที่ช่วยบำรุงดิน และเร่งการเจริญเติบโตของผักบุง 9. วางแผนการผลิตพืชชนิดอื่นๆ หลากหลายในแปลงเดียวกัน 10. บำรุงรักษาโดยการฉีดน้ำหมักและฮอร์โมน ที่ทดลองทำ (ใส่ปุ๋ยหมักเพิ่มในแปลง คือขี้วัว/หมู/ไก่)และฮอร์โมนไข่,	กลุ่มเป้าหมายทุกคน

	จุลินทรีย์สังเคราะห์แสง,ฮอร์โมนนมสด น้ำหมัก8เขียน	
2.ปลูกผักใน ครอบครัว	1.เตรียมแปลงโดยการขุดดิน ใส่ขี้หมู(เพราะว่าขี้วัวในคอก เปียก) 2.ผสมปุ๋ยขี้หมูลงกับดินโดยใช้คราดกวาดคลุกให้เข้ากัน 3.ใช้คราดกวาดร่อง และหว่านเมล็ดผักบุ้ง และใช้คราดกวาด ปิด และใช้ฟางคลุม 4.รดน้ำ เข้าเย็น และบำรุงรักษาโดยการใส่ปุ๋ยขี้หมู ปุ๋ยขี้วัว น้ำหมักฮอร์โมนไข่ และจุลินทรีย์สังเคราะห์แสง	กลุ่มเป้าหมายที่มี เด็กเล็ก 15 ครอบครัว
3.ปลูกผักใน โรงเรียน	-ผสมดินปลูกตามขั้นตอน -เด็กๆทุกคนช่วยกันปลูกเมล็ดผักบุ้งลงในกระถาง -และทำเวรในการดูแลรดน้ำและใส่ปุ๋ยผัก โดยทีมวิจัยมีปุ๋ย หมักชีวภาพให้ 1 กระสอบ และปุ๋ยคอก ให้ 1 กระสอบ และ ทางโรงเรียนได้สร้างการเรียนรู้การทำน้ำหมักชีวภาพสูตร ต่างๆให้กับนักเรียนไว้แล้ว -วิทยากรแนะนำวิธีการดูแลกระถางผักอย่างต่อเนื่อง	เด็กนักเรียน
4.ปลูกผักในวัด	-ช่วยกันผสมดินปลูกตามขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การไถรถเข็นไปขุด ดินขุยไผ่ ข้างวัดมาใส่กระบะ ผสมดินปลูกให้เข้ากัน -กลุ่มเป้าหมายทุกคนช่วยกันปลูกเมล็ดผักบุ้งลงในกระถาง และนำไปตั้งไว้ในบริเวณ แปลงผักของวัดที่วางระบบน้ำแบบสปริงเกอร์ไว้แล้วเพื่อง่าย ต่อการดูแลรักษา -วิทยากรแนะนำวิธีการดูแลกระถางผักอย่างต่อเนื่อง และ พระสงฆ์ได้แจ้งให้เด็กๆมาช่วยดูแลผักในช่วงที่มาทำบุญที่วัด ให้ชวนยายชวนพ่อแม่มาดูแลผักที่ตัวเองปลูก -สรุปกิจกรรมการปลูกผักกับพระสงฆ์	กลุ่มเป้าหมายทุก คน

2) การทดลองตลาด

มีหลายรูปแบบดังนี้

รูปแบบที่1 ครอบครัวพาเดินขาย เด็กเล็กวัยประถมเดินขายในชุมชน

-ถอนผักบุ้งทำเป็นกำละ10บาทเดินขายตามหมู่บ้าน ชาวบ้านเสนอให้ทำกำเล็ก
ลงเพราะกินไม่หมด ลดขนาดลงเป็นกำละ5บาท ขายตามหมู่บ้าน วันแรกได้190บาท

-ถอนผักบุ้ง ล้างน้ำให้สะอาด เตรียมผักบุ้งเป็นกำ กำละ5บาท ให้เด็กๆปั่น
จักรยานขายตามหมู่บ้าน วันที่สองได้ 70บาท

รูปแบบที่ 2 วัลย์รุ่น วัลย์ทำงาน ขายปลีกให้กับแม่ค้าคนกลางนำไปขายต่อ

-ถอนผักบุงเป็นกำ และซึ้งเป็นกิโล กิโลกรัมละ 10 บาท ไม่ต้องเดินขายเอง

ประหยัดเวลาในการเดินขาย แต่ได้ราคาสูงกว่าเดินขายเอง

รูปแบบที่ 3 วัลย์รุ่น วัลย์ทำงาน

-ขายส่งให้กับร้านกล้วยเดี่ยว ร้านอาหารตามสั่ง ร้านหมูกระทะในชุมชน ขายได้

กิโลกรัมละ 10 บาท

รูปแบบที่ 4 วัลย์รุ่น วัลย์ทำงาน

-ขายในตลาดนัดชุมชน ขายในตลาดเช้าในอำเภอ สุวรรณภูมิ

3.4 บทเรียนกระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ผ่านปฏิบัติการปลูกผัก

การถอดบทเรียนกระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ ได้กระทำการผ่านการพูดคุยจากชุดประสบการณ์เดิมของกลุ่มเป้าหมาย เช่น การทำนา การทอผ้า เลี้ยงสัตว์ หาของป่า ชุดประสบการณ์จากการศึกษาข้อมูลในงานวิจัย และจากทดลองปฏิบัติการปลูกผัก และจัดการตลาด ซึ่งบทเรียนดังกล่าวสามารถสรุปเป็นกระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ผ่านฐานเศรษฐกิจชุมชน เป็น 3 ขั้นตอน คือ 1)การค้นหาคคุณค่า และความหมายของฐานเศรษฐกิจเดิมในชุมชน 2)การเชื่อมโยงคุณค่า และความหมายของฐานเศรษฐกิจเดิมในชุมชนกับคุณค่าการมีคุณภาพชีวิตที่ดี และ 3)การเรียนรู้จากการลงมือทำ ซึ่งมีรายละเอียดแต่ละขั้นตอนดังนี้

1)การค้นหาคคุณค่า และความหมายของฐานเศรษฐกิจเดิมในชุมชน

โดยกลุ่มเป้าหมายได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับอาชีพที่ทำการรวมกลุ่ม และมีความสำคัญต่อชุมชนสองอาชีพ คือการทำนา /ปลูกผัก และการทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ ซึ่งมีข้อสรุปที่สำคัญเกี่ยวกับคุณค่า และความหมายของฐานเศรษฐกิจเดิมในชุมชน (ทำนา ปลูกผัก ทอผ้า) ดังนี้

-**การมีอยู่มีกิน** มีข้าวกิน ปลอดภัย มีข้าวแสบกิน หลายแนวหลายอย่าง ข้าวเก่า ข้าวแดง กินผักหลายอย่าง มั่นใจในอาหารที่เรากิน บได้ซื้อกิน อยากอะไรก็ปลูกสิ่งนั้น

-**การมีรายได้** มีรายได้จากการขายข้าว ขายข้าวได้ราคาดีกว่าไปขายพ่อค้าในเมือง มีรายได้ทุกวันจากการขายผัก ได้เงินดี พอได้จ่ายค่าน้ำค่าไฟ ค่าขนมมนมเนยลูกหลาน มีรายได้จากการขายผ้า เป็นรายได้ประจำเดือน มีรายได้ส่งลูกเรียน

-**การมีสังคมรวมกลุ่ม** ได้มาประชุม แลกเปลี่ยนกับกลุ่ม ได้ไปดูงานกลุ่มอื่นๆ ได้ไปเที่ยว ได้ไปเบ่งงานของกลุ่มอื่นๆนำมาใช้ในกลุ่มตัวเอง

-**คุณค่าอื่นๆเพิ่มเติม** ได้อยู่กับครอบครัว ได้ใช้ผ้าที่ทอ นุ่ม ใส่ดี บร้อน ได้ใช้ทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นให้คุ้มค่า และเกิดประโยชน์สูงสุด ได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

2)การเชื่อมโยงคุณค่า และความหมายของฐานเศรษฐกิจเดิมในชุมชนกับคุณค่าการมีคุณภาพชีวิตที่ดี

โดยการเชิญวิทยากรจากภายนอกมานำเสนอแง่มุมที่แตกต่างหลากหลาย หลังจากนั้นจึงระดมความเห็นว่ ฐานเศรษฐกิจเดิมในชุมชนกับคุณค่าการมีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างไร ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

-ทำให้สุขภาพดี

- เป็นการทำงานดี มีเงินพอใช้ ทำงานปกติ
- ได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี อยู่ท่ามกลางคนที่เรารัก และรักเรา
- มีกระบวนการทางสังคมดี มีการถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้ให้ลูกหลาน ลูกหลานสืบได้สัมผัส

ความรู้สึกที่ดี

-มีการพึ่งตนเอง การรักษาตัวเองแบบง่าย ๆ เริ่มจากการกินอาหาร การใช้ชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ เจ็บป่วยมาใช้สมุนไพรรอบบ้าน ดูแลตัวเอง หมอศูนย์บาตดูแลตัวเองและคนรอบข้าง

-ความสำคัญก็คือ ถ้าเราคนเฒ่าคนแก่ ผู้ปกครองบ่อบอกบ่สอนเขา สิ่งเหล่านี้จะถูกกาลเวลากลิ่นกิน เทคโนโลยีใหม่เข้ามา เด็กน้อยจึงอยู่แต่กับจอสีเหลี่ยม บ่มีการลงมือทำหยัง รอทำงานตามคำสั่ง รับเงิน มาซื้ออยู่ซื้อกิน ใช้ชีวิตห่างไกลคนรัก ครอบครัว อยู่สิ่งแวดล้อมที่เป็นพิษ ทำงานบ่เป็นเวลา เวลานอนทำงาน เวลาทำงานกะนอน เสียสุขภาพ ซื้อกินตลอด จักแม่ค้าเห็ดหยังให้กินกะกิน อาหารมีสารตกค้าง จากการปลูก การปรุง ชูรส ผงปรุงรส ทำให้ป่วย หาเงินมารักษาเจ้าของแกมยังเป็นภาระให้คนทางบ้าน เวลาล้มป่วยมา

3)การเรียนรู้จากการลงมือทำ

กลุ่มเป้าหมายเกิดการเรียนรู้ผ่านกระบวนการปลูกผัก ขายผัก การติดตามดูแลแปลงผัก ซึ่งพบว่าการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายมีความแตกต่างกันในสองลักษณะ ตามลักษณะของกลุ่มเป้าหมายดังนี้

กลุ่มที่มีอายุต่ำกว่า 25 ปี

คือกลุ่มที่เป็นนักเรียน ยังไม่ประกอบอาชีพ พึ่งตนเองไม่ได้ และต้องพึ่งพาอาศัยครอบครัวอยู่ในกลุ่มนี้พบว่าต้องอาศัยผู้ปกครอง และกระบวนการกลุ่ม เช่น การเรียนรู้ในโรงเรียน หรือแปลงรวม และโดยเฉพาะการเรียนรู้จากแปลงในครอบครัว ซึ่งพบรายละเอียดดังนี้

ก.การเรียนรู้เรื่องการปลูกผัก

-จักวิธีปลูก การเตรียมแปลง การปลูก และการดูแลรักษานาผักจะโตหรือไม่ เด็กๆรู้จักการเจริญเติบโตของผัก

- หลานสนใจอยากลองปลูกพืชอื่นนอกจากผักบุ้ง อยากรู้ว่าปลูกได้ผลไหม
- หลานมั่นใจในการปลูกผักแบบไม่ใช้เคมี เพราะได้เรียนรู้ข้อมูลจากยูทูบ และผ่านการทดลองลงมือทำและเห็นผลด้วยตัวเอง

-เด็กๆอยากปลูกผักเองในพื้นที่ส่วนตัว เพราะอยู่ใกล้และดูแลง่ายไม่ต้องเดินทางไกล

ข.เรียนรู้เรื่องการทำอาหาร

-เด็กๆนำผลผลิตจากแปลงส่วนตัวมาทำอาหารในครัวเรือน ปลูกน้อย แต่ได้พอกิน ทำกับข้าวกินในครอบครัว

-ภูมิใจที่ได้กินผักที่ตัวเองปลูก เด็กๆนำผักบุ้งมาทำเป็นเมนูอาหารในครัวเรือน ผัดผักบุ้งต้มใส่มาม่า นึ่งใส่ปลา กินกับส้มตำ

-มั่นใจในการกิน และเชื่อมั่นได้ว่า การปลูกผักที่ไม่ใช้สารเคมีก็ทำให้ผักเจริญเติบโตและสามารถให้ผลผลิตที่ดีได้

ค.พัฒนาคุณลักษณะที่ดีอื่นๆ

- เด็กซึมซับและเกิดการรับผิดชอบโดยธรรมชาติ
 - ปลูกและเอาไปขายกับอา และยายเวลายายเอาผักไปขายในหมู่บ้านหรือตามตลาดนัด
- เพราะอยากมีเงินหยอดออมสิน
- หลานภูมิใจที่ปลูกผักได้กิน ดีใจที่เห็นผักโต และยายได้เก็บมากินกับส้มตำ
 - หลานมีแรงบันดาลใจในการปลูกผักชนิดอื่นๆ
 - หลานมีแผน อยากรู้อยากปลูกผักหลากหลายชนิดเพื่อเอาไปขายเพราะอยากได้เงิน
 - ได้แบ่งผักให้ย่ากินด้วย
 - แม่ภูมิใจที่ลูกสาวที่กำลังเป็นวัยรุ่นรู้จักการใช้โทรศัพท์ในทางที่ดี เช่น การหาข้อมูลการปลูกผัก และเทคนิคการปลูกผักแบบอินทรีย์ ได้มีการแลกเปลี่ยนพูดคุยกันในพาข้าวแลง
 - ภูมิใจที่ลูกสามารถปลูกผักให้กินได้เป็นครั้งแรก ภูมิใจที่ได้ทดลองปลูกผักด้วยตนเอง และได้ผลผลิต ได้กินได้ขาย หลานขอพื้นที่ของยายเพิ่มเพื่อปลูกผักชนิดอื่นๆอยากขายได้เงิน ได้กิน
 - ดีใจที่ลูกวางโทรศัพท์บ้างในการมาลงมือปลูกผัก ลูกภูมิใจที่ปลูกผักได้กินและได้ถ่ายรูปลงโซเชียล ได้นั่งเขียนจดพร้อมกับลงมือปลูกผัก

กลุ่มที่มีอายุมากกว่า 25 ปี

พบว่ากระบวนการปลูกผักสร้างการเรียนรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมายที่มีอายุมากกว่า 25 ปี ดังนี้

ก.การสร้างเชื่อมั่นในการปลูกผัก

- รู้สึกอยากปลูกผัก ตอนแรกคิดว่าน่าจะยากแต่พอไปดูงานมาคิดว่าตัวเองน่าจะทำได้
- กลุ่มเป้าหมาย ต้องการปลูกผัก ทั้งแปลงที่บ้าน คือปลูกร่วมกับครอบครัว โดยมีฐานครอบครัวและชุมชนเป็นคนสร้างการเรียนรู้ และการปลูกผักในแปลงรวมในพื้นที่สาธารณะ เช่น แปลงทดลองของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ โรงเรียนใต้ต้นตะขบ แปลงทดลองของนักวิจัยในโครงการ ซึ่งมีทักษะความชำนาญในการปลูกผัก
- มีเป้าหมายการปลูกผักเพื่อบริโภค รวมถึงการปลูกผักเพื่อจำหน่ายเป็นรายได้หลัก รวมถึง
- มีเป้าหมายสร้างการเรียนรู้ให้กับนักเรียนในโรงเรียน และแปลงทดลองในวัดซึ่งสร้างการเรียนรู้ให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่และคนในชุมชน

ข.การวางแผนชนิดผักในการปลูก

- ผักบุ้ง เพราะที่ไปศึกษาดูงานปลูกผักบุ้งเป็นหลัก และผักบุ้งปลูกง่าย ดูแลรักษาง่าย เติบโตเร็ว
- ผักคะน้า ชอบกิน ปลูกง่าย เหมาะกับฤดูหนาว
- ถั่วพิกยาว ปลูกง่าย ขายได้ราคาดี
- ต้นหอม ผักชีฝรั่ง สะระแหน่ กระเพรา โหระพา ตะไคร้ พริก ข้าวโพด แตงโม ผักกาดอื่น เพราะเก็บไว้บริโภคในครัวเรือน และปลูกง่าย ดูแลรักษาง่าย โตเร็ว เป็นที่ต้องการของตลาดตลอด และเก็บขายได้ตลอดทั้งปี

+

-ผลการเปรียบเทียบระหว่างแปลงเคมีและอินทรีย์ พบว่าแปลงเคมีหลังจากใส่ปุ๋ยเคมี (ใส่ปุ๋ยยูเรีย)แล้วผักบุงโตเร็วภายใน 2 วัน ส่วนแปลงอินทรีย์โตช้าแต่รูปลักษณะสวยงาม ไม่ลึ่มง่าย กรอบน่าน ไม่เหี่ยวง่ายเวลาถอนออกจากแปลง ลำต้นแข็งแรง รสชาติ กรอบ หวาน

ค.การขาย และรายได้

-สมาชิกมาดูแลแปลงผักหลังจากปลูกคือ พี่เอน/พี่นุ้ย เพราะไม่มีที่ดินทำกิน ของตัวเอง และสมัครใจที่จะทำ หวังว่าจะมีรายได้จากการปลูกผัก

-เมื่อผักบุงมีผลผลิตจำนวนมากเกินไป สมาชิกจึงเริ่มปลูกพืชเสริม (พริก/ข้าวโพด/สลัด/ต้นหอม/ถั่วลิสง/แตงโม/ถั่วพราง)โดยค้นหาข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต

-การขาย ถ้าเก็บผักมาขายในวันที่มีตลาดนัดชุมชนจะขายได้ยาก คนจะชอบไปเดินตลาดนัดชุมชนมากกว่า

-ถ้าเด็กๆไปขายเองจะขายได้ง่ายเพราะชาวบ้านมีความเอ็นดูและสนับสนุนให้เด็กมีอาชีพในชุมชน

-ลูกค้าบ่งบอกให้เห็นข้อแตกต่างว่าผักอินทรีย์ที่เราปลูก มีลักษณะคือ กรอบ อ่อน ทน อยู่ได้นานกว่าผักที่ซื้อจากตลาดทั่วไป

-ขายปลีกให้กับแม่ค้าคนกลางนำไปขายต่อ

-ขายส่งให้กับร้านก๋วยเตี๋ยว ร้านอาหารตามสั่ง ร้านหมูกระทะในชุมชน ขายได้กิโลกรัมละ 10

บาท

-ขายในตลาดนัดชุมชน ขายในตลาดเช้าในอำเภอ สุวรรณภูมิ

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย

โครงการศึกษากระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่จากฐานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชน ตำบลทุ่งกุลา อำเภอสวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์ สภาพปัญหาการสร้างการเรียนรู้แก่ลูกหลาน และเกษตรกรในตำบลทุ่งกุลา เพื่อศึกษาบทเรียนที่ผ่านมาในการดำเนินงานของกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลา ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างการเรียนรู้แก่คนรุ่นใหม่ในชุมชนเกษตรกรรม และ เพื่อศึกษากระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่จากฐานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชน ตำบลทุ่งกุลา อำเภอสวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีขอบเขตการศึกษาอยู่ใน บ้านหนองส้าว บ้านสังข์น้อย บ้านสังข์ใหญ่ บ้านโนนเม็ก บ้านดอนแคน บ้านจาน บ้านเตย และมีเป้าหมายหลักเป็นลูกหลานสมาชิกกลุ่มโรงเรียนได้ต้นตะขบและลูกหลานเกษตรกรกลุ่มบ้าน นาทุ่งกุลา อายุระหว่าง 15 – 30 ปี จำนวน 15 ครอบครัวและกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพในชุมชน เช่น กลุ่มทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ กลุ่มเลี้ยงวัว กลุ่มทำขนม กลุ่มปลูกผัก จำนวน 15 ครอบครัว

ระยะเวลาดำเนินการวิจัยทั้งสิ้น 15 เดือน ตั้งแต่เดือนมีนาคม 2560 ถึงเดือนพฤษภาคม 2561 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้ปกครอง แบบสัมภาษณ์สำหรับคนรุ่นใหม่ แบบสัมภาษณ์กลุ่ม ส่วนกระบวนการวิจัย ประกอบด้วยขั้นตอน 1) การค้นหาทีมวิจัย 2) การพัฒนาโจทย์การวิจัย และการถ่วงดุลโครงการ 3) การชี้แจงโครงการ 4) การศึกษาข้อมูล 5) การคืนข้อมูลให้กับชุมชน 6) การศึกษาดูงาน 7) การทดลองปฏิบัติการ และ 8) การสร้างการเรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพทีมวิจัย

ผลการศึกษา

1. สถานการณ์ สภาพปัญหาการสร้างการเรียนรู้แก่ลูกหลาน และเกษตรกรในตำบลทุ่งกุลา

1)บริบทชุมชนทุ่งกุลา

ระบบนิเวศน์ทุ่ง - ตำบลทุ่งกุลา มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่ม แอ่งกระทะ รอยต่อชายขอบของทุ่งจะเป็นพื้นที่โคก โนน มีน้ำท่วมหลากในช่วงฤดูฝน ส่วนใหญ่ใช้ทำนา ลักษณะดิน จะเป็นดินร่วนปนดินทรายเม็ด เหมาะสมสำหรับใช้ประโยชน์ทำนาปลูกข้าวมากที่สุด เป็นพื้นที่ที่มีการปรับปรุง พันธุ์ข้าวพื้นบ้านที่หลากหลาย เพื่อให้เหมาะสมกับระบบนิเวศน์ คนทุ่งจะเลี้ยงวัวควายควบคู่ไปกับการทอผ้าเสมอ ส่วนมากจะเลี้ยงปล่อยในแปลงของตนในช่วงฤดูฝนเพื่อสะดวกในการดูแลให้หญ้าให้น้ำ และจะเลี้ยงปล่อยในทุ่งในช่วงฤดูแล้ง ปัญหาที่พบมากในภูมินิเวศน์ทุ่ง คือ ปัญหาป่าธรรมชาติน้อยลง การบุกรุกพื้นที่ป่า เพื่อใช้ทำกินของชุมชนด้วยตนเอง การคุกคามของการปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว เช่น ยูคาลิปตัส เป็นต้น.

ระบบนิเวศน์ทาม - ตำบลทุ่งกุลา เป็นที่ราบลุ่มใกล้ แม่น้ำมูล พื้นที่ทามจะเป็นพื้นที่รับน้ำในฤดูน้ำหลากระยะเวลาประมาณ 3-4 เดือน เมื่อน้ำลด จะมีป่าละเมาะ ที่เรียกว่าป่าบุงป่าทาม ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะชาวบ้านใช้ ประโยชน์ในการหาปลา หาหอย หากุ้ง (กุ้งแม่น้ำมูล เนื้อแน่น ตัวใหญ่ รดชาติอร่อย ราคาแพง) เก็บผัก ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผักพื้นบ้าน เช่น ผักพาย ผักขีบ่อ ผักเม็ก ผักตัว

ผักกระโดน มันแขง มันต่างๆ เก็บพื้น หาเห็ด หาหน่อไม้ หาไข่มดแดง นก หนู ไก่ป่า และใช้เป็นพื้นที่เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงวัว เลี้ยงควายของคนในชุมชน ปัญหาที่พบมากในภูมิโนเวศน์ตาม ก็คือการบุกรุกพื้นที่สาธารณะในตาม โดยการให้สัมปทานทรายในแม่น้ำมูล เป็นผลทำให้ระบบนิเวศน์เสียหาย เช่น ต้นไม้ริมตลิ่ง ว่างเปล่าในแม่น้ำมูล เป็นต้น นับว่าตำบลทุ่งกุลลา สภาพนิเวศน์ดังกล่าวดูดคล้องกับการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน และทัศนคติของผู้ปกครองต่ออาชีพทางเลือกของเกษตรกรรุ่นใหม่ นั่นคือมีที่นาเป็นของตนเอง มีการประกอบอาชีพอย่างหลากหลาย มีการรับจ้างต่างถิ่นน้อย มีความเชื่อมั่น และทัศนคติที่ดีต่ออาชีพเกษตรกร ซึ่งนับเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่

2) ข้อมูลพื้นฐานของผู้ปกครอง

กลุ่มเป้าหมายทั้งหมด เป็นผู้หญิงที่อายุมากกว่า 50 ปี การศึกษาส่วนใหญ่ จบชั้นประถมศึกษา โดยเกือบทั้งหมดเป็นเกษตรกร (มีข้าราชการครู หนึ่งท่านที่เป็นสมาชิกกลุ่มบ้านนาทุ่งกุลลา และเป็นเกษตรกรด้วย) อาชีพหลักของทุกคนก็คือทำนา อาชีพเสริมที่สำคัญคือการเลี้ยงสัตว์ ส่วนการทอผ้า และหาของป่า ทุกมีทักษะในการประกอบอาชีพตามฐานอาชีพทั้งผ่านการอบรม เคยลงมือทำ และชำนาญ บอกสอนลูกหลานต่อได้ รายได้จากการประกอบอาชีพทางเลือก ส่วนใหญ่อยู่ช่วงระหว่าง 30,001-- 70,000 บาทต่อปี โดยทุกคนมีที่ดินเป็นของตัวเอง เฉลี่ย มากกว่า 10 ไร่ขึ้นไป จำนวนแรงงานในครัวเรือน ไม่เกิน 3 คนลูกหลานในครอบครัวจะช่วยงานเป็นบางครั้ง ซึ่งมีวิธีการถ่ายทอดการทำงานโดยการพาทำ และการ ให้งมือทำ

3) ข้อมูลพื้นฐานคนรุ่นใหม่

ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุตั้งแต่ 12 ปีขึ้นไป จบการศึกษาตั้งแต่มัธยมศึกษาปีที่ 3 ขึ้นไป ส่วนใหญ่ทำอาชีพทำนาปลูกผัก และทอผ้า กลุ่มนักเรียน นักศึกษา จำนวน 14 คน กลุ่มเกษตรกรและกลุ่มอาชีพทางเลือกในชุมชน จำนวน 16 คน กลุ่มรับจ้างทั่วไป จำนวน 4 คน ธุรกิจส่วนตัว จำนวน 3 คน ว่างงาน จำนวน 5 คน

ทัศนคติผู้ปกครองเกี่ยวกับการประกอบอาชีพทางเลือกในชุมชนทุ่งกุลลา

อยากให้ลูกหลานประกอบอาชีพเกษตรกรรมและอาชีพทางเลือก(ทอผ้า) ที่ผู้ปกครองทำอยู่ ร้อยละ 38.23 แล้วแต่ลูกจะตัดสินใจ ถึงแม้ผู้ปกครองจะมีความเห็นว่าอาชีพเกษตรกรรม เป็นอาชีพหลักที่สำคัญของครอบครัว เลี้ยงตัวเองได้ พึ่งพาตัวเองได้ มีอยู่ มีกิน ได้กินอาหารปลอดภัย เลี้ยงครอบครัวได้ ไม่ต้องเรียนสูงๆ ก็ทำได้ มีการสืบทอดมาจากรุ่นปู่ย่าตายาย มีที่ทำกินเป็นของตนเอง และเป็นวิถีชีวิตที่ไม่สามารถจะละทิ้งไปได้ แต่ก็พบว่าผู้ปกครองส่วนใหญ่ร้อยละ 58.82 มีความวิตกกังวลต่อการประกอบอาชีพการเกษตรของบุตรหลาน

ทัศนคติคนรุ่นใหม่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพทางเลือกในชุมชนทุ่งกุลลา

ปัจจัยที่ช่วยให้คนรุ่นใหม่ประสบผลสำเร็จในการสืบทอดอาชีพของผู้ปกครอง คือ ผู้ปกครองเข้าใจ ส่งเสริม มีเงินทุนสนับสนุน มีความรู้ในสิ่งที่ตัวเองจะทำ มีเพื่อน มีตลาด มีรายได้ที่มั่นคง ปัญหาอุปสรรคในการทำอาชีพในชุมชน คือ ไม่มีความรู้ ไม่มั่นใจ ไม่มีทักษะในการทำ ไม่มีตลาด ไม่มีรายได้ แหล่งเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่ ถ้ามพ่อแม่ผู้ปกครอง หาในเน็ต ดูคลิปอาชีพที่ตัวเองสนใจแล้ว ลองลงมือทำ ทำตามคำชวนของพ่อแม่ วิธีการที่คนรุ่นใหม่จะสนใจประกอบอาชีพตามผู้ปกครองใน

ชุมชน มีรายได้แน่นอน ชัดเจน อิสระ พ่อแม่ให้โอกาส มีกลุ่มเพื่อนที่สนใจเหมือนกัน มีแหล่งขาย
อย่างไรก็ตามพบว่า ปัจจุบันคนรุ่นใหม่ไม่ค่อยได้ช่วยเหลืองานอาชีพที่พ่อแม่ทำอยู่ เนื่องจากไม่มีเวลา
ยังต้องเรียนหนังสืออยู่ และจะประกอบอาชีพตามผู้ปกครอง มีรายได้ดี พึ่งตนเองได้ เลี้ยงชีพได้ ไม่มี
หนี้สิน

2. บทเรียนที่ผ่านมาในการดำเนินงานของกลุ่มต่างๆในพื้นที่ตำบลทุ่งกุลาที่ เกี่ยวข้องกับการสร้างการเรียนรู้แก่คนรุ่นใหม่ในชุมชนเกษตรกรรม

2.1 บทบาทของกลุ่มต่างๆ ในการสร้างการเรียนรู้แก่คนรุ่นใหม่

มี 2 กลุ่ม ที่มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างการเรียนรู้ คือ

1) กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลา

กลุ่มเกษตรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลา เกิดจากการรวมกลุ่มของคนหลายกลุ่ม เช่น กลุ่ม
เกษตรนาร่อง กลุ่มเกษตรอินทรีย์จานเตย บุคคลที่สนใจการเกษตรอินทรีย์ ผู้ปกครองที่ลูกหลานมาร่วม
ทำกิจกรรมกับกลุ่มบ้านนาทุ่งกุลา เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับลูกหลานในชุมชน โดยในปี พ.ศ.2555 กลุ่ม
เกษตรอินทรีย์บ้านนาทุ่งกุลา ได้รับการสนับสนุนงบประมาณการทำงานประเด็นเด็กและเยาวชน
(ภายใต้โครงการใต้ต้นตะขบนี้ดีจัง) ดำเนินการโดยการสร้างการเรียนรู้เรื่องเกษตร ทักษะชีวิต
การเล่นพื้นบ้านที่สร้างสรรค์ การหาอยู่หากิน การสืบทอดอาชีพของพ่อแม่ผู้ปกครอง โดยผู้ปกครอง
เป็นผู้สร้างการเรียนรู้ให้ลูกหลานเอง กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมเป็นกลุ่มลูกหลานเกษตรกรในพื้นที่ตำบล
ทุ่งกุลา เด็กนักเรียนในโรงเรียนบ้านห่อสังข์ โรงเรียนบ้านร้านหญ้า และบุคคลที่สนใจทั่วไป

2) กลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติตำบลทุ่งกุลา

เริ่มเมื่อ พ.ศ.2530 มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านรวมกลุ่มทำกิจกรรมที่สามารถ
สร้างรายได้ หลังว่างเว้นการทำงาน รวมกลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ เพื่อสืบสานภูมิปัญญาในการทอ
ผ้าและย้อมสีธรรมชาติ และสร้างรายได้เฉลี่ยคนละ 3,000-5,000 บาท ต่อเดือน ลดการอพยพแรงงาน
ออกนอกชุมชนได้ส่วนหนึ่ง ครอบครัวได้อยู่พร้อมหน้าพร้อมตา มีความใกล้ชิด มีเวลาอบรมสั่งสอน
ลูกหลาน ไม่มีการถ่ายทอดทักษะการทอผ้าย้อมสีธรรมชาติให้กับลูกหลานแบบเป็นทางการ แต่มี
การถ่ายทอดกันเองในครอบครัว และเครือญาติ หรือ ถ่ายทอดให้กับสมาชิกกลุ่มที่สมัครเข้ากลุ่มเพื่อทอ
ผ้า โดยถ่ายทอดกันเองตามธรรมชาติ เช่น สมาชิกคนใดชำนาญด้านการย้อมสี สมาชิกที่เข้ามาใหม่ก็จะ
ไปบ้านนั้นเพื่อขอให้ช่วยดูสี และช่วยบอกสอนทักษะการย้อมสีให้ คนที่ชำนาญการเก็บขี้ด การคั้นหูก
การเก็บเขา ก็จะถ่ายทอดทักษะนั้นๆให้กับสมาชิกใหม่

2.2 บทเรียนในการสร้างการเรียนรู้ที่ผ่านมา

พบว่าชุมชนไม่มีการจัดการกระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่อย่างเป็นระบบ
เด็กๆ ได้รับความศึกษาในระบบ โดยที่การศึกษาดังกล่าวไม่ได้มีเป้าประสงค์เพื่อการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่
กลุ่มต่างๆในชุมชนไม่มีเป้าหมายเพื่อกระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ ทุกกลุ่มฐานอาชีพมีการพัฒนา
สมาชิกโดยการให้ข้อมูล ความรู้ และพัฒนาทักษะต่างๆแก่สมาชิก เพื่อให้กลุ่มบรรลุวัตถุประสงค์ในการ
สร้างรายได้ และการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ กระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ สามารถดำเนินการ และ
บูรณาการได้ในท้องถิ่น กระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่เกิดขึ้นโดยครอบครัว และไม่เป็นรูปแบบ
ตามลักษณะการประกอบอาชีพของครอบครัวนั้นๆ กระบวนการสร้างเกษตรกรอย่างเป็นธรรมชาติผ่าน

ครอบครัว ต้องอาศัยเวลา และให้โอกาสคนรุ่นใหม่ได้ทดลองทำในสิ่งที่คนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้มา ให้คนรุ่นใหม่ได้ทดลอง ได้ลงมือทำ การรวมกลุ่มที่ชัดเจนของฐานอาชีพที่มีความสอดคล้องกับทัศนคติที่ดีของผู้ปกครองต่อการประกอบอาชีพว่าอาชีพเกษตรกร ฐานอาชีพไม่ได้แยกเด็ดขาดจากกัน อาชีพในชุมชนไม่ตายตัวสามารถเลื่อนไหลได้ประกอบอาชีพเสริมเพิ่มเติมในฐานอาชีพทั้ง 4 ได้ โดยมีอาชีพการทำนาเป็นอาชีพหลัก กระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ขาดการพัฒนา และยกระดับการกระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ ไม่มีการถ่ายทอดที่เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เป็นทางการ ไม่มีหลักสูตร

3. กระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่จากฐานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชน ตำบลทุ่งกุลา อำเภอสวรรณภูมิ

3.1 ฐานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชนตำบลทุ่งกุลา

อาชีพ และรายได้ โดยฐานงานเศรษฐกิจทางเลือกของชุมชนจากการเก็บข้อมูลมี 4 ฐานคือ ทำนา ปลูกผัก ทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ เลี้ยงสัตว์ และหาของป่าโดยอาชีพหลักที่ยังมีการทำงานแบบรวมกลุ่ม ก็คือ การทำนา ปลูกผัก และการทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ ซึ่งการรวมกลุ่มก็มีความจำเป็นต่อการพัฒนาอาชีพ พบว่าฐานอาชีพทั้งสี่มีความสอดคล้องเชื่อมโยงกัน รวมทั้งสอดคล้องกับภูมินิเวศน์ ทุ่ง- ทามในตำบลทุ่งกุลา สามารถไหลลื่นปรับเปลี่ยนหากัน ยังพบว่าอาชีพดังกล่าวไม่ตายตัวสามารถเลื่อนไหลไปสู่การประกอบอาชีพเสริมเพิ่มเติมในฐานอาชีพทั้ง 4 ได้ โดยมีอาชีพการทำนาเป็นอาชีพหลักและพบว่ากลุ่มเป้าหมายทุกคนมีพื้นที่ทำกินเป็นของตนเอง โดยส่วนใหญ่มีที่นามากกว่า 10 ไร่ขึ้นไป มีแรงงานไม่เกิด 3 คน ผ่านการอบรมจนมีทักษะในการประกอบอาชีพ สามารถลงมือทำ และถ่ายทอดให้ลูกหลานได้ และส่วนใหญ่จะมีรายได้อยู่ที่ 50,000-70,000 บาท

3.2 กระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ผ่านครอบครัว

1) กลุ่มที่อายุต่ำกว่า 25 ปี

พบว่าวิธีการสอนนั้น เริ่มต้นจากการชักชวน ทำให้ดู พาทำ และให้ลงมือทำ ในสิ่งเป็นภาระหน้าที่ในการประกอบอาชีพของครอบครัว โดยทุกคนจะผ่านประสบการณ์วิธีการทำนา การทอผ้า พบว่าเด็กที่อยู่ในครอบครัวที่มีการทอผ้าจะถูกเลี้ยงดูไปพร้อมๆ กับการทำงานของแม่ในกระบวนการทอผ้า กรณีการเลี้ยงสัตว์ พบว่าครอบครัวจะปลูกฝังทักษะการเลี้ยงสัตว์เหล่านี้ ผ่านการดูแล เลี้ยงสัตว์ในครอบครัว มีการแบ่งปันสัตว์เลี้ยงเป็นมรดกที่สำคัญต้องเลี้ยงไว้เพื่อแบ่งปันให้ลูกหลานเวลา ส่วนทักษะการหาของป่านั้นพบว่า เด็กจะมีทักษะจากการเรียนรู้จากผู้ปกครอง หาของป่าในสวนในนา รอบๆ บ้าน เช่น หน่อไม้ เห็ด แยม กระปอม แต่จะยังไม่ได้หาในพื้นที่ป่าทามจริงๆ

2) กลุ่มที่มีอายุมากกว่า 25 ปี

พบว่ากลุ่มเป้าหมายผ่านประสบการณ์การเรียนรู้ทักษะชีวิต และฐานอาชีพจากครอบครัวตั้งแต่ในวัยเด็ก ในวัยนี้จะต้องมีความรับผิดชอบต่อฐานงานอาชีพของครอบครัวที่มากขึ้น เช่น ทำนาด้วยตนเอง เลี้ยงสัตว์ของตนเอง เป็นต้น อย่างไรก็ตามพบว่าบทบาทของครอบครัวที่มีต่อเกษตรกรรุ่นใหม่ก็คือ การให้การสนับสนุน ทุน กำลังใจ แรงงาน และความช่วยเหลือต่างๆ เมื่อเกษตรกรกลุ่มนี้พยายามออกแบบหารายได้เสริมจากการประกอบอาชีพดั้งเดิมที่ครอบครัวทำมาก่อน

3.3 กระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ผ่านงานวิจัย

ประกอบด้วยการทดลองปลูกผักบุงในแปลง 4 ลักษณะ คือปลูกแปลงรวม แปลง

ครอบครัว และแปลงวัด เพื่อให้สถานที่ปลูกสอดคล้องเหมาะสม และเหมาะแก่การเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายที่แตกต่างกัน มีการทดลองทำการตลาดหลายลักษณะ คือ เด็กๆปั่น จักรยานขายตามหมู่บ้าน ขายปลีกให้กับแม่ค้าคนกลางนำไปขายต่อ ขายส่งให้กับร้านก๋วยเตี๋ยว ร้านอาหารตามสั่ง ร้านหมูกระทะในชุมชน และขายในตลาดนัดชุมชน ขายในตลาดเช้าในอำเภอ สุวรรณภูมิ

3.4 บทเรียนกระบวนการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ผ่านปฏิบัติการปลูกผัก มี 3 ขั้นตอนดังนี้

- 1)การค้นหาคุณค่า และความหมายของฐานเศรษฐกิจเดิมในชุมชน คือ การมีอยู่มีกิน การมีรายได้ การมีสังคมรวมกลุ่ม และคุณค่าอื่นๆเพิ่มเติม
- 2)การเชื่อมโยงคุณค่า และความหมายของฐานเศรษฐกิจเดิมในชุมชนกับคุณค่าการมีคุณภาพชีวิตที่ดี สุขภาพดี เป็นการงานดี มีเงิน สิ่งแวดล้อมที่ดี มีกระบวนการทางสังคมดี การพึ่งตนเอง
- 3)การเรียนรู้จากการลงมือทำ

กลุ่มที่มีอายุต่ำกว่า 25 ปี ได้การเรียนรู้เรื่องการปลูกผัก เรียนรู้เรื่องการทำอาหาร ได้พัฒนาคุณลักษณะที่ดีอื่นๆ -เด็กซึมซับและเกิดการรับผิดชอบโดยธรรมชาติ

กลุ่มที่มีอายุมากกว่า 25 ปี การสร้างความเชื่อมั่นในการปลูกผัก การวางแผนชนิดผักในการปลูก การขาย และรายได้

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1. การสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่บนฐานเศรษฐกิจของชุมชนเป็นงานที่ต้องสร้างการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง กลุ่มเล็ก ควรระบุกลุ่มเป้าหมายให้ชัด แคบ และมีคุณสมบัติที่ชัดเจน
2. การเรียนรู้ต้องมีความหลากหลาย ทั้งบนฐานเดิมของชุมชน และเชื่อมโยงกับสังคมภายนอก ทั้งมิติทางสังคม เศรษฐกิจ และจิตวิญญาณ
3. ควรเรียนรู้ผ่านการถอดบทเรียนของเกษตรกรรุ่นใหม่ เพื่อค้นหาคุณค่า ความหมาย ตลอดจนการสร้างเชื่อมั่น และเข้าใจเหตุปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างการเรียนรู้ ในระดับการเปลี่ยนแปลง

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

1.ภาพประกอบกิจกรรม

1.1 กิจกรรมถื่นกรองโครงการวิจัย

1.2 กิจกรรมอบรมพัฒนาศักยภาพนักวิจัยเพื่อท้องถิ่นครั้งที่ 2

1.3 กิจกรรมวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผลข้อมูลวิจัย

